

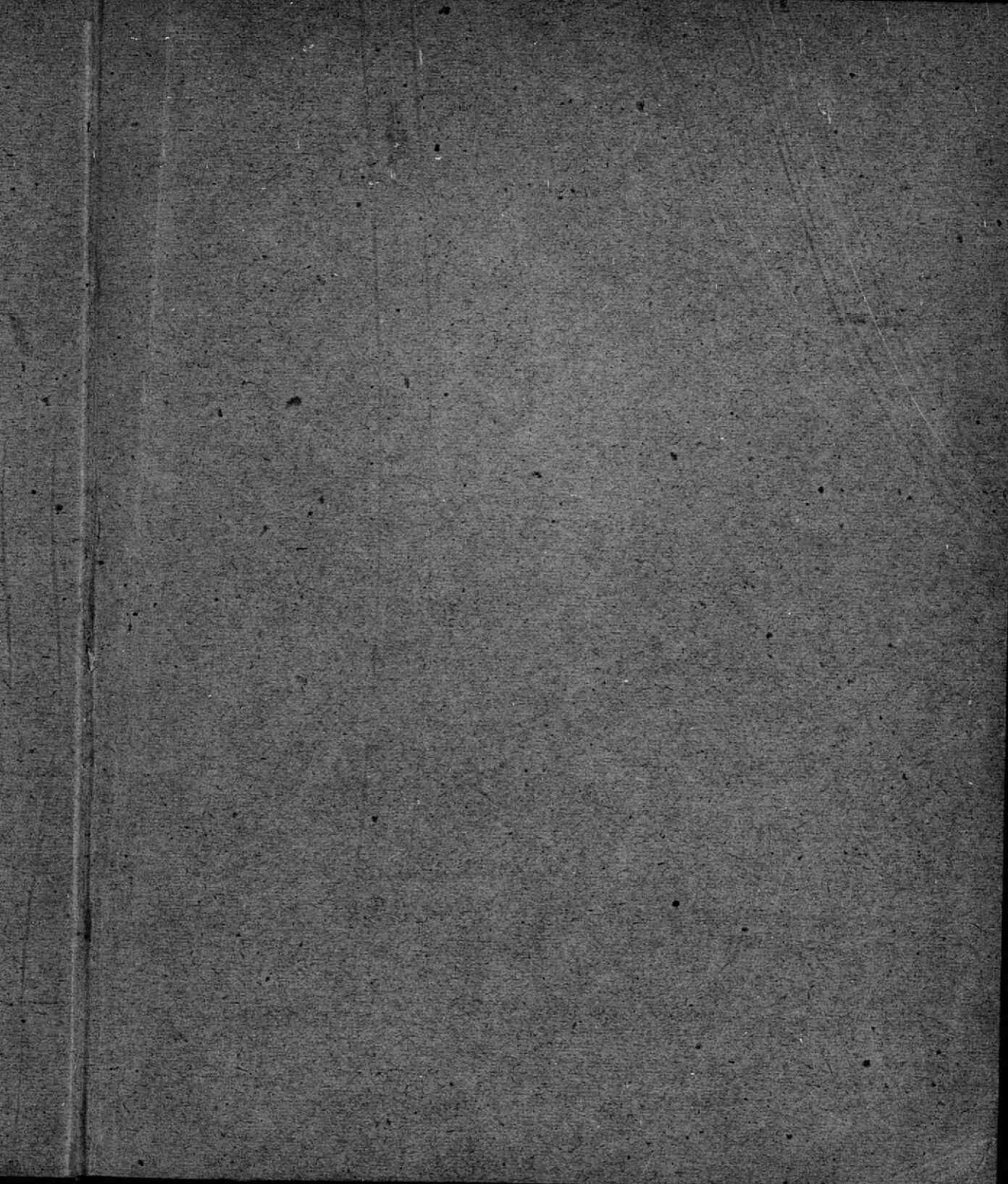


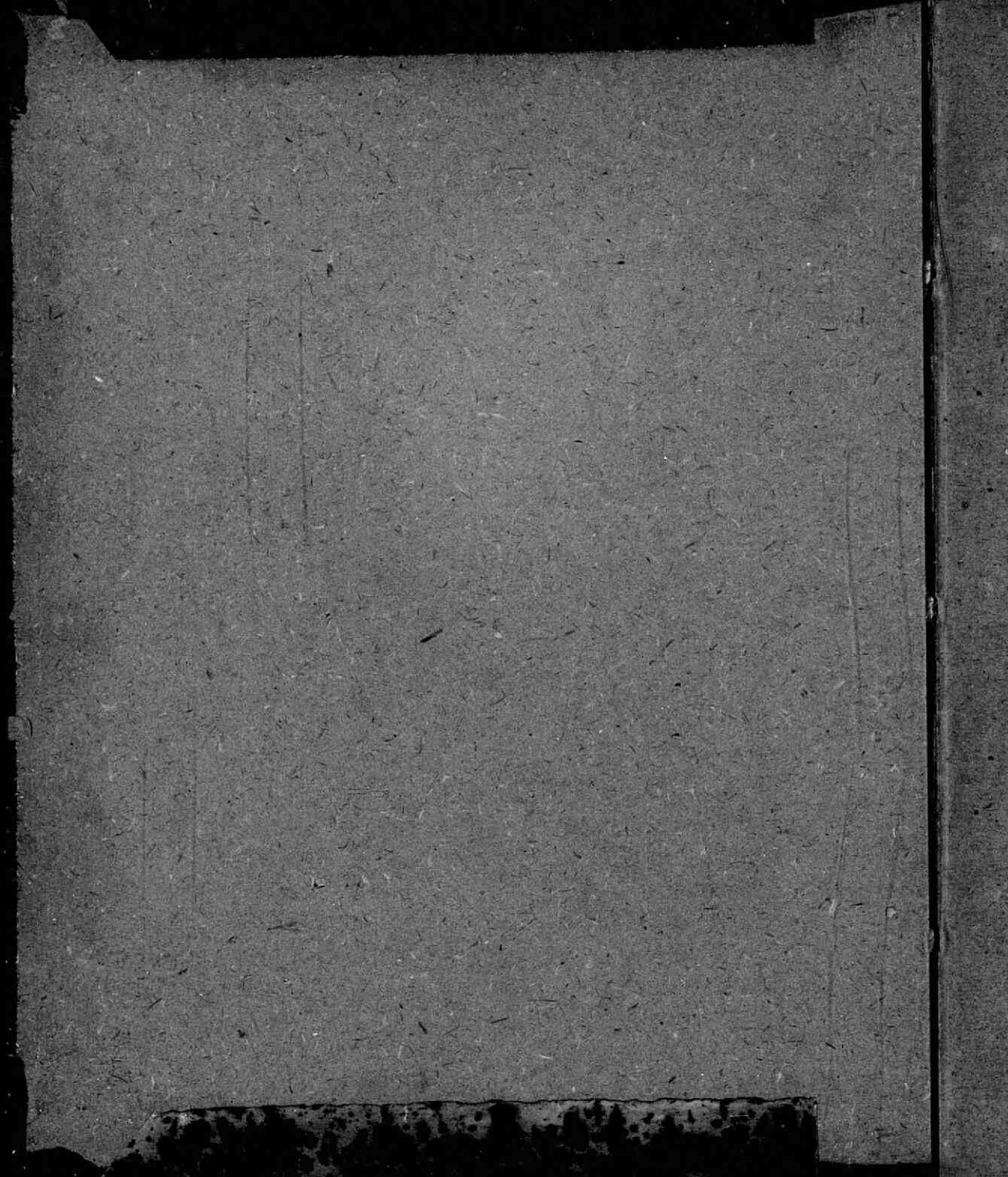
Theologia moralis

<https://hdl.handle.net/1874/322545>

Vak 46

90





Eugenius Cornelius of m.
auctor huius compendii est, quod annis 1895-90
Werthar in usu erat

Sta. P. Vincentius Hermans of m.
3/4/39

Theologia Moralis Generalis.

Prolegomena

Quid sit theologia moralis, et quam necessaria ejus tractatio.

1. Theologia moralis de moribus seu moralitate tractat, atque de iis tractat theologice. — Moralitas autem dicitur, de hominum actibus, e quibus vitae rectitudo pendet, seu — quum haec pendeat a fine ultimo, de actibus hominum quatenus ordinem dicunt ad finem ultimum cum eoque proportionem aut e contrario disproportionem habent.

Hanc autem moralitatem disciplina nostra tractat theologice, nimirum secundum principia per Dei revelationem seu fidem hominibus communicata vel confirmata.

Cum ethica igitur convenit ex magna parte in objecto, de quo agit, differt tamen ipso quidem objecto non parum, at multo magis principio seu medio cognitionis.

Cum theologia dogmatica moralis theologia eodem cohaeret, quod ex eodem revelationis fonte utraque et principalem doctrinam et certiore cognitionem haurit. In objecto autem ita discrepat, ut theologia dogmatica veritates potius speculativas et altissimas tractet, aut si practicas, eas ipsas modo

speculativo et remote practico, atque in perficiendo intellectu sistat; theologia vero moralis veritates practicas, seu quae agenda sunt, pertractat, ac rationem perficit ut proxime est directrix voluntatis et executionis.

2. Summa necessitas huius disciplinae maxime in iis spectatur, quibus cura animarum demandata est. Nam eorum imprimis est, accurate singularum actuum humanarum necessitudinem cum ultimo fine inquisivisse, quo alios dirigere, monere, promovere possint. Atque eo melius in hac scientia versati esse debent; quo periculotius in directione animarum erratur, sive ad nimium rigorem, sive ad nimiam benignitatem deflexeris, et quo expeditius plerumque responsum dari debet, eo quod totum negotium in Confessionis tribunali fere absolvitur, ita ut retractari, obstanti sigillo, vix possit, neque sit, qui errantem possit corrigere.

Contra autem nulla alia scientia subsidium tam immediatum et aptum est ad colligendos fructus divinae gloriae et animarum salutis, quam scientia theologiae moralis, quo Confessarii alique in curam animarum incumbentes tamquam necessario instrumento utuntur ad munus suum rite obeundum: neque hi ulla in re Deo tam intime cooperantur, quam quum gratiae divinae recipiendae, conservandae, augendae perite disponunt mortalium animos ipsaque munera coelestia recte dispensant.

TRACTATUS I

De Actibus humanis.

CAPUT I. Notio et divisio ~

- 3 1. Actus humani ii sunt, qui ab homine, ut homo est, procedunt; i. e. quatenus est dominus suorum actuum. Talis est per rationem et voluntatem. "Illae ergo actiones proprie humanae dicuntur, quae ex voluntate [hominis] deliberata procedunt." I. Thomas I. II. q. 1 a. 1.
2. Alii vero actus dicuntur "hominis quidem, sed non humani" (ibid.) ut a/ actus hominis somniantis, delirantis, ebrii — qui fiunt ab homine deliberati actus tunc incapaci; similiter etiam actus hominis non impotis quidem deliberatae actionis, sed per accidens ab usu suae potestatis huc et nunc impediti, ut b/ plene distracti; vel actus quilibet indeliberati, qui etiam actus seu motus primo-primi vocantur, sive in sensitiva facultate, sive in voluntatis visu naturali advertentiam rationis praeveniente, sive in necessaria objecti intellectualis perceptione et cognitione consistunt: attamen illi actus primo-primi, quando post rationis advertentiam libere sustentantur vel continuantur, humani esse incipiunt.
3. Perfecte humani illi actus dicuntur, qui tum quoad substantiam, tum quoad modum homini, ut homo est, conveniunt. Quoad substantiam conveniunt homini, quia homo est, omnes actus perfecte rationales. Nam

intellectiones necessariae; ut vero quoad modum homini, ut sic etiam convenient, debent a libera voluntate procedere. Unde fit, ut ille quoque actus, qui perfectissime quidem rationali naturae conveniat, sc. amor beatificus in finis nostri affectione, tamen quia liber non est, imperfecte sit et dicatur humanus.

In theologia morali actus humanus semper intelligitur perfecte talis, ut qui solus sit actus moralis.

4. Distinguuntur actus humani

I Secundum se, et ratione proximi principii

1/ Actus interni et externi: priores sunt, qui internis facultatibus consummantur et plane intra hominis animum manent; posteriores, qui utque ad exercitium externae alicujus facultatis progrediuntur, adeoque percipi per se ab aliis possunt.

Consideratio actus interni vel externi eo maxime nunc spectat, utrum actus internus, v. gr. voluntatis consensus, exterius ullo modo prodeat seu manifestetur; ut nempe exinde colligatur, num legi, aut censurae, aut reservationi, etc. subjiciatur.

2. Eliciti et imperati. Elicitus dicitur qui consummatur in ipsa voluntate, ut actus amoris, odii, desiderii. Imperatus vero, qui imperante voluntate perficitur ab alia potentia vel interna, ut actus cogitandi, vel externa, ut actus ambulandi, scribendi.

NB Eliciti et imperati dicuntur etiam prout actus ad facultatem vel motiva diversa referuntur, aut immediate, aut mediate. — Sic actus fidei elicitur a ratione, imperatur a voluntate; actus caritatis elicitur a voluntate, movente consideratione divinae perfectionis ut motivo immediato, imperari

potest ab alio motivo, e.g. timoris. — Actus autem externi, quatenus externi sunt, ~~et~~ imo omnes actus, qui non sunt voluntatis, a voluntate sive pleno, sive imperfecto modo imperari debent, ut humani esse possint. Imperfectum imperium voco quemlibet voluntatis consensum.

3) Actus naturales et supernaturales distinguuntur prout solae naturales vires et naturales facultates sunt, quibus actus formantur, aut facultates naturales sub influxu divinae gratiae creaturae nullatenus debitaee.

II. Secundum relationem suam ad finem ultimum distinguuntur:

4) Actus boni, mali, indifferentes, prout cum ordine recti seu rationalis naturae concordant, discrepant, aut neutro modo se habent.

5) Actus liciti et illiciti fere idem dicunt, ac n. 4), sc. mali sunt illiciti, liciti boni et indifferentes; sic vocantur prout a supremo legislatore aut permittuntur aut prohibentur.

6) Similiter secundum voluntatem supremi legislatoris distinguuntur actus praecepti et liberi: liberi autem possunt esse tantum permissi aut consulti.

III. Ratione effectus:

7) Actus meritorii et demeritorii, prout illos praemium aut poena manet. Supernaturale meritum distinguitur condignum et tantum congruum.

8) Actus validi et invalidi dicuntur secundum effectum juridicum et moralem, prout aut omnia adsunt, quae ad consequendum aliquem effectum requiruntur, aut, necessario aliquo elemento deficiente, actus effectum destituitur.

De Principiis actus humani.

5. Quae sunt alia extrinseca sc. directiva nempe lex et conscientia, alia intrinseca seu constitutiva, idque constituenta actum humanum vel a) in esse physico vel b) in esse morali.

Caput II.

De Principiis constitutivis actus humani in esse physico.

Tria (vel duo) numerantur sc. intellectus, voluntas et libertas (seu libera voluntas). Totissimum momentum, quod considerationi nostrae subicitur, est voluntatis exercitium: cognitio eatenus considerari debet, quatenus praerequiritur, atque, ea deficiente vel decrescente, etiam voluntatis actus deficit aut mutatur.

Art. I. De Voluntario in genere.

6. 1. Voluntarium est id, quod procedit (effective) ab appetitu rationali (voluntate) ex praevia intellectuali cognitione finis. — Quidam dicunt „cum cognitione singulorum circa quae actio versatur“ (sc. objecti, finis et circumstantiarum). Verum haec cognitio potius consideratur, ubi quaeritur de imputabilitate actus humani spectati in suo esse morali.
2. Differt itaque voluntarium a) a spontaneo, quod est id, quod procedit ab appetitu sensitivo

cum sensili cognitione finis — sensu valde improprio a nonnullis dicitur voluntarium (imperfectum) — et b) a volito, quod est voluntarium sensu vere objectivo non causali, sed est id, quod utcumque voluntatis objectum est. — Hinc voluntarium semper est aliquo modo volitum; sed non vice versa. Quodcumque desiderio, approbatione, complacentia voluntas amplectitur, volitum est; voluntarii soli voluntatis proprii actus vel eorum effectus.

7. Multiplex est voluntarii divisio.

1) Voluntarium formaliter tale (elicitum) et denominative tale (imperatum). — Formaliter voluntarii sunt soli voluntatis actus; alii actus, qui ab iis oriuntur vel causantur, sunt denominative voluntarii, v.g. actus fidei, esus, scriptio, mors alteri inflicta.

2) Voluntarium perfectum et imperfectum prout homo agit cum plena cognitione plenoque consensu, aut cum subobscura cognitione vel cum semipleno consensu. Non est autem confundendus consensus cum inclinatione voluntatis ad rem. Potest enim homo absoluta voluntate eligere rem, quam voluntate conditionata aversatur. Quare non ex eo dicitur aliquid imperfecte voluntarium, quod aliquis cum quadam repugnantia agit, si modo libere actum eligat. Huc facit sequens distinctio

3) Plenum et mixtum prout homo agit cum plena voluntatis inclinatione ad rem, vel cum aliqua repugnantia. — In mixto distinguitur voluntarium simpliciter et secundum quid. Illud est voluntarium simpliciter, cui voluntas definitive adhaeret et consensum praebet, licet non sine aliquo

repugnantia. Illud est voluntarium secundum quid, cui voluntas definitive negat consentum; etsi alioquin placeat. Sit e.g. mercator, qui ex metu naufragii projicit merces in mare: mercium projectio est voluntaria simpliciter et involuntaria secundum quid, et e contrario earundem conservatio est voluntaria secundum quid et involuntaria simpliciter. Et sic habes mixtum ex voluntario et involuntario.

4) Voluntarium positivum et negativum. Positivum voluntarium vocatur illud objectum voluntatis illeque effectus, qui ita a me meisque actionibus pendet, ut ex mea positiva actione voluntaria oriatur; contra, quod a me sic solummodo pendet, ut propter voluntariam meam omissionem oriatur, mihi dicitur negativum voluntarium. — Alii hoc sensu distinguunt voluntarium directum et indirectum, quae distinctio penes alios coincidet cum sequente.

5) Voluntarium in se et in causa tantum: Nimirum si voluntas aliquod objectum appetit atque illud agendo causat, habetur voluntarium in se; si vero illud non appetitur, at aliud appetitur, atque agendo causatur, quocum objectum primum iam quam cum causa conjungitur, hoc objectum primum dicitur voluntarium in causa tantum. Ut autem aliquid dici possit et debeat voluntarium in se, non est necesse, ut pro fine habeatur et appetatur: nam potest aliquid vere in se, quantumvis non propter se, sed ut medium ad certum aliquem finem appeti; quod si fit, utrumque voluntarium agens est, et medium et finis.

AB. Nomine effectus hic etiam intelligitur id quod positivae causae accedit sive ut pars toti sive ut acces-

socium principali.

6) Voluntarium expressum, tacitum, praesumptum dicitur de iis, quae ab alicuius consensu, in alios immediate agentes influxum exercente, pendent; qui consensus colligitur vel ex ipsius verbis seu signis hic et nunc datis, vel ex ipsius Silentio, vel ex priore ipsius dispositione aliunde cognita. Exempli causa sume: a) religiosum, petito et accepto consensu superioris, librum emere; b) eundem idem facere, praesente superiore, sed non interrogato, at vita constituto, ut facile contradicere possit; c) idem facit, absente superiore, quum in itinere ex improvviso opportunitatem nactus sit, iudicans, Superiorem consenturum esse, si adiri posset. In primo casu emptio libri Superiori voluntaria est expresse, in secundo tacite, in tertio praesumptive.

7) Voluntarium actuale, virtuale, habituale et interpretativum. Actuale est, quod procedit a voluntate, quae hic et nunc signate habetur, seu actu existit. — Virtuale, quod oritur a voluntate, quae deliberato quidem actu nunc non existit, at in agentem moraliter influere pergit.

Exemplum habes in sacerdote, qui distracte baptizat, sed virtualiter voluntarie propter voluntatem, quam concepit conferendo se in templum, assumendo sacras vestes, et quae in subsequen-
tibus actionibus omnibus sese invicem excipien-
tibus manifestat perseverat, donec sacris vesti-
bus se exuerit vel totam actionem finiverit.

Si vero quaeris, quid illud re ipsa sit, quo illa voluntas prius concepta perseveret, potes iurecum
Lugo (de sacr. in gen. d. 8 sect 5 et de poen. d. 7 n. 40)

contendere, esse ipsum voluntatis actum nunc jam confusum et imperceptibilem, qui attentionem nostram vix non fugiat, et cuius rationem reddere non possumus. Quare impossibile est postea recordari actus voluntatis tunc habiti, sed solius effectus, in quo voluntatis perseverantia sese praecebat, memoriam habere possumus. — Habituale quod a voluntate deliberata neque actu existente, neque in agentem moraliter (sed ad summum materialiter et physice) influere pergente, sed habita neque retractata dependet. — Interpretativum, quod pendet a voluntate, quae re ipsa explicite neque adest, neque adfuit, quam tamen adfuturam esse, si homo attenderet vel attendere proset, ex iustis rationibus colligitur, seu quam implicite adfuisse, recte praesumitur. Alii voluntarium interpretativum opponunt formali.

Eodem modo distinguitur intentio actualis, virtualis, habitualis et interpretativa. Ex explicatione data etiam patet, actionem alienam quidem mihi voluntariam dici posse etiam habitualiter, aut interpretative tantum, at propriam meam actionem internam voluntariam mihi esse non posse, nisi actuali aut virtuali intentione, cum impossibile sit, eam humanam esse, aut fieri ex habituali vel interpretativa voluntate. Verum effectus aliquis externus vel actio externa dici alicui potest voluntaria propter voluntarium habituale, ut blasphemiae, rixae etc in ebrietate commissae.

8) Voluntarium explicitum et implicitum distinguuntur uno modo relate ad voluntatis objectum, prout hoc aut in se ipso menti obversatur, aut tantum in alio objecto, quod menti obversatur, continetur; alio modo illud, implicite et explicitè de ipso voluntatis actu dicitur, quando unus in altero germine tenet vel æquivalenter continetur. —

Priore modo implicite diligo inimicum, si actum dilectionis erga omnes homines in communi elicio, neminem excludens; posteriore modo implicite habeo propositum non peccandi amplius, si explicitè dolorem de peccato elicio.

Implicite voluntarium sæpe etiam dicitur voluntarium virtualiter, quum unus actus contineat in se alterum actum secundum vim et virtutem.

9) Voluntarium liberum et necessarium, prout procedit a voluntate cum vel sine libertate indifferentia. Cf. n. 3 sub 3)

10) Voluntarium absolutum seu efficax et relativum seu inefficax. Quæ distinctio supponit in eodem subiecto propter ignorantiam, errorem vel oblivionem circa eandem materiam simul adesse duplicem volitionem contrariam, et tunc illa dicitur absoluta seu efficax, quæ explicitè vel implicite continet revocationem alterius; quæ vero sic revocatur est relativa seu inefficax.

Artic. II De Voluntario in causa speciatim.

8. Divisio voluntarii in voluntarium in se seu di-

rectum et in causa tantum seu indirectum summi momenti est et maxime attendenda quando adjudicari debet imputatio mali effectus, qui aliquo modo cum mea actione aut omissione connectitur. Quae connexio diversa esse potest pro diverso gradu causalitatis, quam mea voluntaria actio in effectum aliquem consequentem exercet, et pro diversa causalitate, quae fortasse etiam ab aliis causis in illum effectum exercetur.

Primo in mentem revocandae sunt diversae causae, quae esse possunt:

1) Causa physica et moralis, prout ipsa aut physice agendo effectum vel aliquid effectus producit, aut subadendo, subendo etc. Alteram causam ad producendum effectum movet seu determinat.

2) Causa immediata et mediata, prout effectum in se attingit, aut tantum interposita altera causa. Hinc causa moralis semper est mediata, causa physica aut mediata aut immediata esse potest.

3) Causa proxima et remota, prout nihil vel fere nihil intercedit inter causam et effectum, ita ut eo ipso quod causa ponatur, effectus etiam sequatur, vel communiter certo secuturus sit; aut plura alia intermedia sunt inter causam et effectum, ita ut effectus communiter tantummodo sequatur, si aliae etiam concausae vel circumstantiae accedant. - V. g. tecto subficere ignem causa proxima est incendii, ita praesens in typographia versare causa proxima

libri inspirandi est, at chartam praeparare est causa remota. — Tunc igitur coincidit haec divisio cum praecedenti. Attamen in rigore fieri potest, ut causa non omnino immediata, tamen proxima dici debeat.

4) Causa per se et causa per accidens, prout causa ex natura sua seu intrinsicus ita comparata est, ut influxum exerceat in effectum, de quo agitur, aut influxus ille tantummodo aliis occurrentibus circumstantiis adest. Ita in exemplo supra allato tecto ignis subpicere, domus comburendae causa per se est; sed in loco remoto ignem accendere, quem ventus ex improvviso exortus in tectum domus conficit, incendii causa per accidens est. Similiter exponere auditoribus in publica chimiae lectione virtutem alicuius veneni causa per accidens est homicidii, quod aliquis ex auditoribus postea machinatur; at quaerenti medium inimici occulte occidendi talis veneni virtutem exponere, causa per se homicidii est dicenda.

N.B. Additur etiam causa occasionalis, quae etiam minus quam causa per accidens cum effectu cohaeret, adeoque nomen causae proprie non meretur, sed potius ansam praebet, qua alter utitur ad producendum effectum.

5) Causa graviter et causa leviter influens (est subdivisio causae per se), prout influxus ille in ordine ad producendum effectum valde notabilis est, aut contra adeo parvus, ut plerumque effectus non sequatur (v. quae dicta sunt de causa proxima et remota). — Vix non eadem est distinctio inter causam de se efficacem et de se inefficacem.

6) Causa positiva et negativa, prout vera actione in effectum influat, aut sola omissione actionis prohibe-

Actuum diversarum causarum distinctio attendi debet a/ quando agitur de effectu aliquo vel motu inhonesto ex certa actione oriundo; b/ quando agitur de scandalo, quod alter ex mea actione sumit vel patitur; c/ quando agitur de damno alterius, quod propter meam actionem incurrit.

9 Regula I Ut effectus malus sit voluntarius in causa et imputabilis tres requiruntur conditiones:

- 1/ Ut effectus sit praevius saltem in confuso
- 2/ Ut quis effectum impedire potuerit, seu ut causa libere sit posita (omittendo vel ponendo actionem)
- 3/ Ut quis effectum impedire debuerit.

Ad 3/ N.B. 1. Tertia haec conditio adest a/ quando causa est positiva (alii addunt per se), propter ipsum scilicet nexum inter causam et effectum b/ si vero causa est negativa (omissio) vel occasionalis (quae negativae aequiparatur, cum non sit causa propria dicta) requiritur ut aliunde existat obligatio ponendi vel omittendi actionem id est praevise ne sequatur talis effectus. (Sc. non sufficit qualicumque obligatio ponendi vel omittendi aliquam actionem, sed requiritur ut actus obligatio vitandi talem effectum et inde obligatio ponendi vel omittendi actionem. Item alii dicunt de causa per accidens. At observo:

1. in causa per accidens ut plurimum non praevideatur effectus, ita ut deficiat prima conditio;
2. in casibus quibus de facto effectus secuturus praevideatur, vel causa iam non erit per accidens sed per se (uti enim ex exemplis supra allatis n. praec. 4/ patet, eadem actio eusdem effectus pro variis circumstantiis potest esse causa per accidens

vel per se / vel si maneat causa per accidens (puta quia solummodo vi cupisdam circumstantiae, quae non ex communiter contingentibus sed tamen hic et nunc adest, pendet quod talis effectus ex tali actione sequitur) equiparanda videtur causae remotae. Insuper adverte in casu facile adesse aliunde obligationem vitandi effectum praevitum et ideo omittendi actionum.

N.B. 2: Obligatio, de qua sub b) an et qualis adsit, repetitur ex speciali obligatione religionis, iustitiae vel officii, aut ex communi lege caritatis. Postrema haec caritatis lex plerumque non obligat cum incommode adeo gravi.

N.B. 3: Fieri potest ut obligatio impediendi effectum malum per se quidem adesset, sed de facto ob causam excusantem cesset.

10 Quocirca quoad causam positivam tenenda est:

Regula II. Licet promovere actionem, ex qua duplex effectus oritur, bonus alter, alter malus, modo

- 1: actio in se sit honesta vel saltem indifferent,
- 2: effectus malus ne intendatur, sed bonus (in quibusdam rebus addi potest: ne sit periculum pravae intentionis vel pravi consensūs postea sequenti)
- 3: effectus bonus ne sequatur mediante effectui malo,
- 4: adsit causa relative gravis ad effectum malum permittendum.

N.B. ad 4^{am} conditionem. 1: Causa illa permittendi effectum malum sita est in ipso effectui bono, vel in bonis illis, quae ex mea actione oriuntur.

Es gravior vero causa esse debet: a) quo propinquius effectus malus cum actione mea cohaeret; b) quo peior ille effectus est tum in se, tum relate ad

damnum aliorum, quod fortasse sequitur; c) quo certius, me non agente, effectus malus imperiatur; d) quo magis necessaria est actio mea, ut effectus ille malus locum habere possit, vel remota locum habeat; e) quo maiorem obligationem impediendi effectum malum, vel quo minus juris ponendi actionem habes.

N.B. 2: Alii quartam illam conditionem sic enuntiant: modo effectus bonus malo effectui praeponderet, vel saltem eum compenset. Quod verum quidem est; at ut rite intelligatur, id attendi debet, effectum bonum, qui in se minoris momenti est, praefectum malo in se graviore posse praeponderare, si malus remote tantum, bonus effectus proxime cum actione cohaeret.

2. Quoad omissionem ut causam negativam effectus mali eadem valet regula, eademque requiruntur ad licitatem conditiones; at in praxi fere sufficit attendisse ad causam excusantem ab obligatione ponendi actionem, de cuius omissione quaeritur.

N.B. His in casibus, quibus juxta mox dicta quis licite effectum malum permiserit, plerique hunc effectum re voluntarium quidem dicunt; alii voluntarium quidem sed non imputabilem; hi nimirum, ad hoc ut effectus indirecte voluntarius sit etiam imputabilis, quartam assignant conditionem sc. ut quis causam illicite potuerit (agendo vel omittendo actionem).

11. Regula III a) Effectus in causa voluntarius non est magis voluntarius quam ipsa causa - Deducitur ex Reg. I cond. 2) - pariter
b) Effectus malus in causa voluntarius in tantum

imputatur, in quantum continetur in causa. intelligitur maxime de causa proprie dicta sed suo modo applicatur etiam causae improprie dictae sc. negativae vel occasionali.

N.B. Sunk, qui hanc regulam hoc modo proponunt: effectus in causa voluntarius non est magis peccaminosus quam ipsa causa. Verum ita proposita non potest regula applicari, nisi quando causa fuerit tantum imperfecte voluntaria, seu respicit solum quantitatem imputationis ex advertentiae gradu, non autem ex gradu convenientiae actus cum recta ratione ac lege.

12. Attentis regula II et III resolves:

1^o Ut effectus imputetur ad mortale requiritur ut effectus sit graviter malus (seu, quoad causas negativam et occasionalem, ut adsit gravis obligatio vitandi talium effectuum) et ut causa notabiliter in eum influat.

2^o Si causa remote seu leviter influens in malum effectum, sit de se bona, et simul ex ea sequatur effectus bonus, quamvis malum non compenset, licitum est hanc causam ponere, quia minor ratio requiritur ad ponendam talem causam quam si proxime et graviter influeret.

3^o Si causa remote seu leviter influens in malum effectum, sit quidem de se bona, sed nullum bonum effectum producat; vel si sit venialiter mala, et simul bonum effectum producat, in duplici hoc casu huiusmodi causam ponere non licet, sed sub levi tantum.

In quibusdam tamen rebus attendi debet ad periculum consensus in effectum graviter malum.

13. Regula IV. Abalitia effectus in causa voluntarii contrahitur eo momento, quo causa (activa vel passiva) voluntarie ponitur, vel quo voluntas eam ponendi adest, quia tunc voluntas indirecte vult omnia, quae ex illa causa praevidentur secutura. Opus

neque quidquam mutatur, si effectus non sequatur,
vel etiamsi causa non ponatur.

Art. III. De involuntario et de voluntarii impedimentis.

14. Involuntarium quid sit, deducitur ex notione vo-
luntarii; distinguitur autem duplex, sc.

1/. privativum quod voluntas mere non vult; proprie:
non-voluntarium.

2/. positivum seu contrarium, quod non solum non est
volitum, sed positive nolitum, seu vo-
luntati, saltem habituali repugnans - proprie: involuntarium.

15. Involuntarii causae seu voluntarii impedimenta alia
immediate et directe afficiunt voluntatem ejusque liberta-
tem, sc. vis et metus, alia cognitionem impediunt, sc.
ignorantia et concupiscentia.

§1. De Ignorantia.

16. Est carentia scientiae ad quam habendam subjectum
est aptum, (secus potius dicitur: nescientia). Distin-
guitur autem:

1/. Ignorantia positiva sc. carentia scientiae possibilis,
et debitae; et negativa sc. " " "
sed non debitae.

2/. juris, sc. ignorantia existentiae vel extensionis legis
vel praecepti; et facti, sc. ignorantia rei particu-
laris seu facti cognoscendi pro applicatione legis.

3/. vincibilis et invincibilis (moraliter) prout adhibita
moralis diligentia, quam debere homo advertit, deponi
potest vel potuit, vel non.

Ex duplici nempe capite fieri potest, ut ignorantia sit moraliter invincibilis, vel quia quis neque in confuso percepit obligationem veritatem inquirendi, vel quia si percepit, diligentiamque debitam adhibuerit, ad notationem veritatis tamen non pervenit.

Diligentia autem moralis est illa, quae proportionatur gravitati objecti et conditioni personae.

Ignorantiae vincibilis triplex gradus distinguitur:

1. ignorantia vincibilis simpliciter talis, quando studium aliquod eam depellendi adhibetur, sed non sufficiens prout debebatur;
2. ignorantia crassa vel supina, quando nullum vel rixae nullum studium eam depellendi adhibetur;
3. ignorantia affectata, quando studiose a medio assequendi veritatem aliquis refugit, ne a proposito suo retrahatur.

N.B. Ignorantia vincibilis intelligitur, nisi aliter exprimitur, commode vincibilis seu perfecte voluntaria. Stupida de vincibilis dicitur, si est imperfecte voluntaria, puta si oriatur ex levi negligentia.

4/. antecedens, consequens et concomitans. Antecedens et consequens utraque est causa (negativa) actionis, sc. est causa cur fiat quod ea absente non fieret; sed antecedens est involuntaria et invincibilis, sc. antecedit omnem voluntariam negligentiam, consequens voluntariam inquisitionis negligentiam subsequitur, adeoque est voluntaria in se (affectata) vel saltem in causa, et vincibilis; concomitans non est causa actionis, quae nempe ea etiam absente nihilominus poneretur; et esse potest sive vincibilis sive invincibilis.

17. Quoad ea, quae ignoranter ab homine aguntur, eorumque sequelas, tenet:

- 1). Ignorantia invincibilis tollit penitus voluntarium, i. e. facit vel involuntarium (antecedens) vel saltem

non-voluntarium (^{comitans} consequens); consequenter excusatur etiam ab omni peccato.

2). Ignorantia vincibilis non tollit, sed generationem minuit voluntarium et peccatum, id autem ex minus quo magis ipsa est voluntaria, seu quo maior negligentia inquisitionis. n. pr. 3). Non tollit, quia relinquit voluntarium in causa, voluntaria n. negligentia inquisitionis, quae est vel causa cur actio fiat (consequens) vel causa cur incaute fiat (concomitans). Generationem minuit quia voluntarium in causa tantum minus est quam voluntarium in se. Dicitur „generationem”; excipienda est aliquatenus ignorantia affectata. Qui enim studiosae declinatione nobilitatis legis, ne a proposito retrahatur, ostendit, sibi rem propositam in se quam maxime cordi esse et voluntariam dici debere. Verum etiam in tali ignorantia res illa qua legis violatio potest esse minus voluntaria. Est re vera, si homo ita comparatus est, ut, si legem certo cognosceret, propositum exsequi non auderet: non est minus voluntaria, si legis cognitionem propterea tantum denitatur, ut praedictum habeat impunitus peccandi, de cetero legem ipsam nil curaturus. — Hoc modo satis conciliari videntur duae oppositae opiniones Lugonis affirmantis et S. Th. mae negantis.

S. Th. 1^o: Ignorantia juxta datas regulas tollit vel minuit voluntarium et peccatum sub eo respectu quo quid ignoranter agitur. Ea enim quae ad actionem aliquam spectant, possunt esse vel totaliter vel partim tantum ignorata.

2^o: De inadvertentia vel oblivione perfecta vel imperfecta valent eadem regulae quae de ignorantia vincibili vel vincibili respective.

3^o: De errore, ut distincto ab ignorantia, specialia

addere vis opus est: nam error duplex in se continet elementum, negativum, quo ignoratur veritas, et positivum, quo putatur verum, quod verum non est. Quod igitur ex errore procedit, secundum positivum elementum est utique voluntarium: secundum elementum negativum nihil est, quod addamus, quia ipsa ignorantia est. Imo ignorantia quae dicitur, raro sine ulla errore existit.

4^o Non agitur hic de ignorantia quae ipsa est in se peccaminosa, sc. earum rerum quas rationes sui homo scire debet. Vide Tr. de Virt. Theolog.

§ II. De Concupiscentia.

18. 1^o Concupiscentia sec. S. Thom. 3 Dist. 26 q. 4. a. 1 dicitur, "motus appetitivae virtutis sensibilis, qui est ex imaginatione boni et mali." Est igitur appetitus inferior, non rationalis. Pressione sensu dicitur de solo appetitu boni sensibilis, latiore sensu de quolibet motu appetitus inferioris, seu de qualibet passione, etiam v. g. irae. Hoc sensu hic accipitur. Hanc autem Concupiscentiam multum in deliberatam hominis voluntatem influere, experientia nimis constat, quum homo saepissime, quae sensibus placeant, approbet eaque voluntaria electione sequatur, invades vehementer esse potest concupiscentiae visus, ut voluntatem quodammodo se cum captivam trahat.

2^o Concupiscentia distinguitur et antecedens et consequens. Prior est, quae omnem voluntatis consentum vel imperium praecedit, sed illam

ad consensum sollicitudinis; posterior, quae voluntatis consensum vel imperium subsequitur atque ideo ab eo pendet.

3^o Consequentis concupiscentia ex sua motione voluntaria est, ideoque tantum, quantum a voluntate pendet. Quae dependentia duplici modo haberi potest: 1^o per quandam naturalem inclinationem; vehementior enim voluntatis affectus etiam sensibilem hominis partem afficit atque naturali sympathia commovet. Habetur concupiscentia indirecte voluntaria; 2^o per voluntatis imperium, quando homo ex industria sensibilem partem excitat, quae maiorem totus in objectum, quod appetit feratur. Habetur concupiscentia directe voluntaria.

4^o Concupiscentia antecedens per voluntatis consentum transire potest in consequentem, qui consentus magis vel minus perfectus esse potest. Unde dari etiam potest concupiscentia antecedens secundum quid (i.e. quoad originem) simpliciter consequens, et imperfecti aut imperfecte consequens.

19^a Regulae. I. Concupiscentia omnino antecedens non est voluntaria; itaque etiam in re obiective mala neque ipsa concupiscentia antecedens neque quod ex ea, quatenus antecedens est et manet (i.e. quamdiu nulla advertentia, nullus consensus liber accedit) oritur, peccatum non esse potest. Talis concupiscentia vocatur motus primus primus; si per et advertentiam semiplenam non repellitur, vel imperfecte, ei consentitur, secundo primus; solus consensus est.

fit motum secundum. Quia vero ~~hanc~~ concupiscentia haec per se perturbat quidem, at non auferit iudicium rationis. Hinc id quod ex ea sequitur est per se voluntarium et liberum, sed tamen minus liberum.

II. Concupiscentia antecedens secundum quid simpliciter (et perfecte) consequens (n. pr. 4) voluntarium imperfectum sumptum auget, perfecte sumptum seu liberum minuit, ita ut etiam id, quod ex tali concupiscentia fit, minoris sit malitiae. Attamen, quam primum voluntas simpliciter plenum consentium dedit, malitia in re gravi mortaliter manet: solum propter actus imperfectionem fieri potest, ut evadat venialis. Quod si ratio plene perturbetur seu auferatur, de consensu et malitia nullatenus sermone esse patet.

Difficilis est quaestio, num non solum per consentium positivum, sed etiam per non-repulsam, postquam plena adfuerit advertentia, motus concupiscentiae, maxime in re venerea, plene voluntarius et mortaliter peccaminosus fiat: aliis verbis num in motibus pravis qui a voluntate non procedant formaliter, liceat citra culpam vel citra gravem culpam neutram seu, neutralem "tenere voluntatem".

R. 1. Speculative loquendo, modo dedit periculum consensus, id grave peccatum non est: quia propter id etiam practice loquendo usui esse potest, quo securius plane iudicetur grave peccatum defuisse in hominibus nimis timoratis, qui putent, se positive non dissensisse.

R. 2. Practice loquendo, relata ad eos, qui timore
sae conscientiae non sint, timendum est, ne
graviter peccaverint, nisi saltem post plenam
adventitiam elicerint actum positivae dis-
plicentiae: minus etiam a veniali culpa im-
munis censi potest, qui nulla excusante cau-
sa in periculosa illa re cessare ac nihil agere
velit.

R. 3. Aliud autem est positive resistere, aliud
directe impugnare. Primum per se faciendum est,
posterius in re venerari semper quidem con-
sulendum est. Nimirum hoc vitium fuga et
indirecta impugnatio vincitur, averteudo a
cogitatione rerum turpium animo aliisque re-
bus serio occupando. Quae indirecta resistentia
prae directa commendatur non in sola tentatio-
ne contra castitatem, sed etiam in aliis multis
periculosis et captiosis temptationibus, praesertim
apud homines nimis timoratos, vel scrupulosos.
Quod si corporalis resistentia in turpi motu ad-
hibeatur, laborem vel dolorem subeundo, qui
extinguat delectationis sensum. Haec directa
impugnatio - modo discrete fiat - utique licet, ac
raro ex praecepto necessaria est. Sola autem vo-
luntatis dis sensis ad positivam resistentiam
pertinet; neque illa ut continenter fiat, si
tentatio clivus perdurat, requiritur: attamen cum
humili oratione interdum iteranda est, ne peri-
culum cadendi augeatur.

III. Concupiscentia omnino (etiam quoad ori-
ginem) consequens quamquam voluntarium
nullo modo minuit, sed fortius augeat, tamen

quod ex illa fit, formaliter minus liberum minusque perfecte voluntarium est, non vero minus perfecte, sed perfectius voluntarium in causa et ita est plenissime imputabile.

20. Scholium. I. Etiam ipsius voluntatis actus ii, qui ad-
vertentiam vel plenam ^{advertentiam} antecedunt, cum concupiscentia
magnam similitudinem habent: quare fore eadem
principia de his indeliberatis actibus valent, v. g. in-
vidiae, odii, contra spem, fidem etc. Minus etiam
hic distinguantur oportet motus primo-primi, secundi.
Sc. 1. Motus primo-primi in omnibus ejusmodi cogi-
tationibus et affectibus culpa vacant.

2. Motus secundo-primi, etsi in materia mortali-
ter peccaminosa versantur, graviter culpabiles non
sunt, quum absit plena advertentia ac plenus consensus.

3. Post plenam autem advertentiam actus volun-
tatis in re mortaliter mala sustinere seu continuare
mortale peccatum est: quum vere evadant actus ple-
ne deliberati.

Hic igitur voluntas prorsus dissentire debet, ne-
que possibile est, neutraliter se habere, siquidem, ut
sumimus, voluntatis actus jam adest, et solum
propterea peccatum non erat, quia plena adverten-
tia deerat: quae si accedit, nisi homo voluntatis
actum cohibeat et reprimat, grave peccatum existit.
Si vero etiam post advertentiam solum negligentia
quaedam in reprimendis motibus committitur, ex
defectu pleni consensus peccatum mortale non fit.

Quodsi loquimur de cogitationibus voluntatem
solicitantibus haec peccatum grave nondum effici-
unt: at voluntarie eas fovere, sive ex periculo, sive ex
consensu et affectu implicito peccatum est, idque

grave esse potest. Verum hūc maxime sermo est de indirecta impugnatione: quo magis enim homo illas tentantes cogitationes spernendo negligit et serio mentem ad res prorsus alias applicat, eo facilius illas excludet: directe autem eas impugnare velle, necessarius mentem iisvtem rebus occupat adeoque tentationem, nedum pellat, augere potest. Nihil tamen per se impedit, quominus positivus actus contrarias virtutis eliciatur, imo breviter et ex animo id facere, si fiat sine perturbatione, optimum esse potest.

II De habitu seu consuetudine mala — quae est quaedam agendi facilitas ac promptitudo iteratis actibus comparata — valent dicta de concupiscentia vel antecedente vel consequente, prout consuetudo est involuntaria vel voluntaria. Involuntaria est, quando quis actus frequentavit sine praevisione pravae consuetudinis contrahendae earumque acquiritam advertens debitā diligentia auferre conatur, vel etiam quando consuetudinem voluntarie contractam aut retractam jam nunc efficaci proposito retractavit et debitā cura deponere studet. Haec, supposito deesse omnem advertentiam in actibus ex ea secutis, tollit omne voluntarium. Voluntaria in eadem hypotheti auferit quidem voluntarium in se, sed relinquit voluntarium in causa; quodsi sufficientem advertentiam relinquit, non tollit quidem voluntarium in se, id tamen minuit.

§ III De Metu.

- 21 Metus est timor mali futuri; distinguitur metus gravis et levis, metus ab intinseco et ab extrinseco,

metus iuste et iniuste incussus.

1 Metus gravis est timor, quo aliquis sibi aut suis magnum malum seu certo seu cum magna probabilitate timet, v.g. mortem, mutilationem, infamiam, multorum bonorum fortunae amissionem, duram incarcerationem etc.

Dicitur metus absolute gravis, quando timor, ut ajunt, „cadit in virum constantem“, i.e. si mala sunt ejusmodi, quae homines communiter consueverint multum commovere, neque probabilis spes est ea evitandi. Relative gravis tantum est metus, qui hanc et illam quidem personam, quae eo afficitur, multum movet, quamquam a constantioribus et magis intrepidis facilius spernitur.

Contra levis metus est, si mala non sunt magni momenti, aut si parum probabile est, mala re ipsa esse secutura.

Relative gravis ille metus maxime fieri potest, qui in se medium tenet inter gravem et levem. Sic metum, quem vocant reverentialem, qui oritur ex metu incurrendi offensam parentum vel superiorum, si v.g. accedit timor virtutis inimicitiae, aut si adhibentur multum importunae preces, potissimum in puella gravis metus fieri potest.

2. Metus ab intrinseco dicitur, si causa, unde timor oritur, in ipso homine timente invenitur; ab extrinseco, si causa timendi aliunde inferitur. V.g. metus ab intrinseco est, qui a morbo jam contracto, aut a consideratione gehennae concipitur; metus ab extrinseco, qui ab hoste, a latrone viris etc. inferitur. Metus ab extrinseco illatus potest aut a causa necessaria esse aut a libera. In exemplo allato posui

metum a causa libera illatum: qui enim a causa necessaria inferitur, potius metui ab intrinseco ^{aequi} ~~cor~~ ^{pa-} ratum, ut si quis timet propter imminentem eruptionem ignium terrestrium.

3. Metus a causa libera extrinsecus distinguitur juste et injuste incussus, prout ille, qui metum incutit, solum injuriam repellere vult, aut alteri injuriam infert.

22 Quibus praenotatis haec tenenda sunt:

1. Metus, quantumvis gravis, modo re rationem ita perturbet, ut plenam deliberationem non relinquat, non aufert voluntarium simpliciter dictum et quantumvis illud diminuat atque involuntarium secundum quid addat, tamen voluntarium simpliciter perfectum manet, ita ut in re mala et gravi peccatum etiam maneat mortale.

Exempla sunt, qui metu tormentorum fidem negaverunt: quos Ecclesia semper pro apostatis et mortalis sceleris reis habuit.

2. Attamen, etsi metus gravis rem malam minus quam licitam reddat, ab obligatione positiva, maxime humana, saepe excusat, ita ut in illis circumstantiis ommissio non sit vere contra legem, nec peccaminosa.

3. Metus gravis injuste incussus quoad jurisdictionem actionum valorem id saepe efficit, ut actio juridice invalida evadat.

Quae omnia, quando fiant, suis locis notabuntur.

4. Metus levis in externo foro generationim non habetur pro causa efficaci actionis: quare plerumque non attenditur. In foro interno autem accidere potest, ut nihilominus jus retractandi actum, vel recipiendi compensationem damni inducat.

N.B. Praedicta intellige de iis, quae ex metu (quorum metus est causa), non vero de iis, quae cum metu fiunt (quorum metus non est causa, sed comes tantum). In hisce nimirum nullum involuntarium (nullus affectus actualis et voluntarius ad oppositum) includitur. Quod contingit 1.^o quando praeter metum aliae rationes, quae actum gratum reddunt, voluntatem movent ad agendum; 2.^o quando involuntarium secundum quid, seu affectus actualis, licet inefficax impediret evitacionem mali, quae intenditur. Exemplum habes in peccatore, qui ex metu inferni dolet de peccatis commissis, et proponit non amplius peccare.

§ IV De Vi et Violentia.

23. Violentum seu coactum est a principio extrinseco passio contrahente. Si vim passus renititur quantum potest, tum interne dissensendo, tum externe resistendo, habetur coactum simpliciter absolute; si vel non interne vel non externe resistit, vel non quantum potest, dicitur & coactum secundum quid.
24. Actus eliciti non possunt esse coacti. Actus imperati (i.e. imperari soliti, quos nō voluntas imperare potest) possunt esse coacti, vel etiam vi externa impediri.
25. Regulae I Coactum absolute est proprie involuntarium.
II Quoad coactum secundum quid distinguendum.

- 1/ Si vim patiens tenetur resistere, id, quod fit est illi voluntarium, in quantum potest resistere et non resistit
- 2/ Si non tenetur resistere, non est voluntarium, sed permisivum, ut plerique dicunt Cfr. n. 10.
- Quod circa nota non requiri resistantiam absolutam continuam et externam illatae coactioni, ubi ex una parte inestilis foret, et ex alia parte non indicat consensum, neque est necessarium ad scandalum vel religionis injuriam avertendum. Sic martyres ducti ad templa paganorum non peccabant, quamvis propriis pedibus ambularent.

Caput V.

Principia actus humani in esse morali.

- 26 Circa essentiam moralitatis actuum humanorum errant, qui eam collocant 1/ in sola libertate, aut in hominis voluntate, 2/ in lege humana. 3/ in maiore vi et potestate, aut 4/ in opinione publica; aut 5/ in maiore utilitate vel fecunditate, aut 6/ in ordine iustitiae.

Omnes enim illi pervertunt finem hominis ultimum, a quo tandem omnis rationalis finis ideoque ordo recti pendet. Loco Dei omnes illi ipsum hominem sive privatum sive in societate collectum pro summa norma statuunt, eumque constituent autonomum: quare periculosissime errant, nec possunt nisi vitio logico impiissimam hominis humanae societatis apothecum declinare.

2) Consistit moralitas in habitudine actus humani ad suam regulam.

Regula autem haec est duplex.

1) Primaria, objectiva et remota est, quae est lex aeterna seu naturalis (a qua habetur moralitas ~~extrinseca~~ intrinseca); ad hanc autem reducitur lex positiva (a qua moralitas extrinseca)

2) Secundaria, subjectiva et proxima est recta ratio humana ut quia lex aeterna homini manifestetur.

27 1. Moralitas distinguitur duplex (nonnulli dicunt triplex, addentes indifferentiam) sc. 1) Bonitas est convenientia 2) malitia est inconvenientia actus humani cum sua regula.

2. Utraque (praeterquam intrinseca et extrinseca, ut supra, adhuc) distinguitur materialis, habitudo ad legem, formalis, habitudo ad rectam rationem.

28. Pontes (etiam principia dicta) moralitatis ea dicuntur, quae actibus humanis speciem aut speciei modificationem in genere moris tribuunt; et numerantur tres sc. objectum, circumstantiae et finis (operantis)

Artic. I De Objecto.

29 1. Objectum hic intelligitur actio per se et prae-
ter seu secundum suam substantiam con-
derata.

Plerumque objectum est ipsa actio propria in abstracto considerata, ut ambulare, scribere, Deum colere, parentes honorare etc, quae omnia a voluntate ut objectum assumuntur, priusquam executioni dan-

tur seu externe exercentur. — At objectum voluntarii actūs etiam aliena actio esse potest, aut actio propria praeterita in concreto, quatenus voluntas hanc actionem in concreto pro objecto gaudii, complacentiae etc. assumit.

2 Porro objectum ex se ipso etiam in abstracto sumptum posset certam moralitatis speciem habere, evidens est. Sunt enim certa quaedam objecta non solum indifferentia, sed etiam ex se i. e. suapte natura vel proprietate, vel bona vel mala seu quae ex se cum regula morum conformitatem aut difformitatem continent. Indifferens v. g. est ambulare, scribere; in se bonum amare Deum, in se malum blasphemare.

3 Porro quae sunt in se mala, possunt esse a) absolute mala, ita ut nunquam bona aut indifferentia evadere possint, ut blasphemare; vel b) mala tantum propter defectum juris in agente v. g. auferre bonum alienum, quod accedente legitima voluntate domini a malitia immune fit; vel c) mala propter periculum quod actio natura sua secum fert v. g. lectio rerum inhonestarum; quod si ex hoc solo est malitia, ea, propter gravem causam et periculo aptis praesidiis exclusa, abesse potest. — Quod tamen non sic intellige, quasi in omnibus locum habeat.

4. Notetur haec differentia: bonitas objecti — idem quae est de circumstantiis — ab agente non contrahitur, nisi sit directe in se et propter se voluta seu intendatur. Non tamen requiritur ut explicite et reflexe seu in actu signato intendatur, puta actu cogitando: volo hoc, quia bonum est; sufficit ut intendatur in actu exercito, seu ut quis aliquid propter se velit, quod scit, saltem confuse, esse bonum.

Contra ad contrahendam malitiam objecti — vel circumstantiarum — sufficit illam apprehendere, seu, ut sit indirecte volita, quin intendatur. Ratio disparitatis est, quod bonum appeti debet, malum vero non solum appeti non potest sed vitari debet, non vitatur autem ab illo, qui libere ponit actionem, cui malum est annexum.

Art II De Circumstantiis.

- 30 1. Circumstantia dicitur accidens, quoddam moraliter afficiens actum humanum (i.e. aliquam moralitatem ei tribuens) — plures addunt: jam constitutum in suo esse tum physico tum morali, quia nempe si actus suam moralitatem haberet a sola circumstantia, haec eo ipso recideret in objectum.
2. Circumstantiae autem, quae considerandae sunt, exhibentur hoc versiculo: „Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando” seu circumstantiae personae agentis, objecti, loci, modi, finis, modi, temporis.
3. Quod autem actus humanus desumit moralitatem, etiam ex circumstantiis patet, quia sicut ipsum objectum, ita et circumstantiae possunt habere relationem convenientiae vel inconvenientiae cum recto ordine et ratione (Quod pariter valet de fine, de quo Art sequi, ut qui sit una eaque praecipua ex circumstantiis attendendis).
31. Circumstantiae 1) aliae superaddunt actui novam speciem moralem, et vocantur (licet minus

recte) mutantes speciem.

2) Aliae relinquentes actum in eadem specie moralitatis hanc augent vel minuant et dicuntur aggravantes vel diminuentes.

3) Quaedam aggravantes vel diminuentes ita aggravant vel diminunt malitiam actus, ut licet speciem moralem non mutant, mutant tamen speciem Theologicam, quia scilicet de peccato veniali faciunt mortale vel vice versa.

32. Quid de moralitate actionis in se bonae, cui accedit circumstantia mala.

R. 1^o Circumstantia graviter mala practice loquendo, omnem bonitatem actionis destruit, quia saltem tendentiâ in concreto homo sese a Deo totaliter avellit, et si quem affectum bonum simul habet, hic in considerationem non venit, quum sit mera inermis velleitas, quae voluntatem non efficaciter non retineat in ordine recti.

2^o Circumstantia leviter mala, saltem si extrinsecus accidit, bonitatem actionis minuit tantum, non vero totaliter destruit, aliud est de circumstantia, quâe cum objecto actus quoad moralitatem identificatur, ipsiusque ultima determinatio existit, v.g. actus elemosynae dandae contra superioris voluntatem. per hanc circumstantiam quod sit a superiore prohibita, sic determinatur ut tota actio sit mala, etsi venialiter tantum, quando prohibitio sub levi existit.

Art. III De Fine.

33. Finis generativus est id, cuius gratia aliquid fit

Distinguitur praecipue finis operis - i.e. operi in-
 trinsecus ad quem opus per se tendit, hinc coincidet
 cum ipso opere seu objecto - et finis operantis i.e.
 operi extrinsecus, ad quem agens ad libitum inten-
 tionem suam dirigit; de hoc solum hic agitur, et
 supponitur distinctus a fine operis.

34. 1. Finis bonus 1^o actum bonum reddit meliorem,
 v.g. eleemosyna, de se bona ad levamen proximi,
 quae insuper datur ad placandum Deum.

2^o actum objective indifferentem
 reddit bonum, v.g. incedere ad succurrendum pro-
 ximo.

3^o actus de se mali malitiam mi-
 nuit; imo actum de se malum reddere potest bonum
 ratione conscientiae invincibiliter erroneae, v.g.
 occidere potest in eo, qui mentitur ad salvandam
 vitam.

2. Finis malus 1^o actum malum reddit pejorem,
 v.g. furari ad se inebriandum.

2^o actum objective indifferentem
 reddit malum, v.g. incedere ad seducendam pu-
 lam.

3^o Actum in se bonum reddit ma-
 lum juxta sequentes regulas:

1) Finis graviter malus semper actionem totali-
 ter corrumpit, atque malam reddit.

2) Finis leviter malus, sed totalis vel primarius
 similiter reddit actionem simpliciter malam,
 quamquam venialiter tantum.

3) Finis leviter malus et secundarius, qui scilicet
 concomitanter, vel ut causa impulsiva se habet
 ad actum bonum, ex communi et probabiliori
 opinione, non corrumpit totaliter, sed minuit bo-
 nitatem actionis.

recte) mutantes speciem.

2) Aliae relinquentes actum in eadem specie moralitatis hanc augent vel minuant et dicuntur aggravantes vel diminuentes.

3) Albedam aggravantes vel diminuentes id ag. gravant vel diminunt malitiam actus, ut licet speciem moralem non mutant, mutant tamen speciem Theologicam, quia scilicet de peccato veniali faciunt mortale vel vice versa.

32. Quid de moralitate actionis in se bonae, cui accedit circumstantia mala.

R. 1^o Circumstantia graviter mala practice loquendo, omnem bonitatem actionis destruit, quia saltem tendentiâ in concreto homo sese a Deo totaliter avertit, et si quem affectum bonum simul habet, hic in considerationem vix venit, quum sit mora intermis velleitas, quae voluntatem non efficaciter non retineat in ordine recti.

2^o Circumstantia leviter mala, saltem si extrinsecus accidit, bonitatem actionis minuit tñ, non vero totaliter destruit, aliud est de circumstantia, quâe cum objecto actus quoad moralitatem identificatur, ipsiusque ultima determinatio existit, v.g. actus elemosynae dandae contra superioris voluntatem. per hanc circumstantiam quod sit a superiore prohibita, sic determinatur ut tota actio sit mala, etsi venialiter tñ, quando prohibitio sub levi existit.

Art. III De Fine.

33. Finis generativus est id, cuius gratia aliquid fit.

Distinguitur praecipue finis operis - i.e. operi in-
 trinsecus ad quem opus per se tendit, hinc coincidit
 cum ipso opere seu objecto - et finis operantis i.e.
 operi extrinsecus, ad quem agens ad libitum inten-
 tionem suam dirigit; de hoc solum hic agitur, et
 supponitur diversus a fine operis.

34. 1. Finis bonus 1^o actum bonum reddit meliorem,
 v.g. eleemosyna, de se bona ad levamen proximi,
 quae insuper datur ad placandum Deum.

2^o actum objective indifferentem
 reddit bonum, v.g. incedere ad succurrendum pro-
 ximo.

3^o actus de se mali malitiam mi-
 nuit; imo actum de se malum reddere potest bonum
 ratione conscientiae invincibiliter erroneae, v.g.
 occidere potest in eo, qui mentitur ad salvandam
 vitam.

2. Finis malus 1^o actum malum reddit pejorem,
 v.g. furari ad se inebriandum.

2^o actum objective indifferentem
 reddit malum v.g. incedere ad seducendam pu-
 ellam.

3^o Actum in se bonum reddit ma-
 lum juxta sequentes regulas:

1) Finis graviter malus semper actionem totali-
 ter corrumpit, atque malam reddit.

2) Finis leviter malus, sed totalis vel primarius
 similiter reddit actionem simpliciter malam,
 quamquam venialiter tantum.

3) Finis leviter malus et secundarius, qui scilicet
 concomitanter, vel ut causa impulsiva se habet
 ad actum bonum, ex communi et probabiliori
 opinione, non corrumpit totaliter, sed minuit bo-
 nitatem actionis.

35. 1. Agere propter solam delectationem, ita n̄pe ut alterior finis positive excludatur, malum est. Hoc enim est invertere ordinem ab Auctore naturae institutum juxta quem delectatio est propter operationem et non vice versa. Haec autem deordinatio per se non est gravis, nisi n̄pe delectatio habeatur pro fine ultimo.

2. Agere propter delectationem (non solam) non est malum. Nam quod ad opus quis moveatur appetitu delectationis, sicut et ad laborem spe premii seu mercedis, id ordini naturae est consentaneum. N. B. Practice, qui agit debito modo, ordine et tempore, non censetur agere propter solam delectationem.

36. Scholia I. Sensus axiomatis — bonum ex integra causa, malum ex quocunque defectu — ex praecedentibus intelligitur. Scilicet ut actio aliqua sit simpliciter bona talis esse debet attentis omnibus tribus fontibus moralitatis — non quod ex parte singulorum debeat esse bona; sed reliquis ⁱⁿ se differentibus, aliqua saltem bona intentio ad esse debeat. — Ut vero actio sit mala sufficit, ut ex una, non refert qua, parte a rectitudinis regule discedat.

37. II. Dari actus indifferentes ex objecto, in specie seu in abstracto omnes admittunt. Num dentur etiam considerati attentis circumstantiis, maxime fine operantis, in id individuo seu in concreto, controversatur. Affirmant (praesertim) Scotistae, negant praesertim Thomistae. Quocirca observo.

1. Quaestio intelligitur de actibus deliberatis, ordinis naturalis, neque de iis quibus ab Auctore naturae praestitum est certus finis necessitatis vel utilitatis.

tatis alienius honestae, quales v. gr. sunt actus edendi vel bibendi, loquendi; sed de iis, quorum finis operis non est nisi aliqualis commoditas vel relevatio naturae, uti fricare barbam, expuere, ambulare (quamquam alii latius, alii minus late harum actionum genus extendunt. Sunt etiam qui tunc referunt actum omissionis voluntariae seu volitionis maioris perfectionis).

2) Dissentus Auctorum tunc redire videtur, quod actus in una opinione indifferentes in alia sunt naturaliter boni. scilicet

3) Ratio affirmantium tunc redit: nihil obstat quominus in huius generis actionibus finis operantis sit ac finis operis; atqui, ergo — neque probatur praecipuum omnes actus nostros positive referendi ad finem bonum et honestum.

Ratio vero negantium: in huius actionibus finis operantis est ipse finis operis; atqui finis operis est conformis intentioni Auctoris naturae; quod autem tale est, est rectum. Ergo. — Neque obstat quod in hypothese huiusmodi actiones videantur fieri ob solam delectationem. Nam qui solam delectationem actui cogitat, non ideo necesse est propter eam solam agere, quum implicite saltim et interpretative (virtualiter, alii dicunt) ultiores fines finemque ultimum possit intendere, quod fieri censetur quamdiu hi fines positive non excluduntur. Etenim omne delectabile naturam suam tendit in utile, utile in honestum, honestum in Deum; consequenter qui vult delectabile recte et ordinate, ut supponitur, censetur velle et fines ultiores et ipsum finem ultimum. Atque hac intentione interpretativa consentiunt Auctores satisfieri obligationi dirigendi

omnes actus humanos ad Deum, tamquam finem ultimum. Quod autem attinet ad quaestionem utrum relatio super naturalis Christianis praecepta sit, necne, per verba Apostoli I Cor. X, 31 "sive ergo manducatis etc." et Col. II, 17 "omne quodcumque facitis etc." negat S. Bonaventura, juxta quem haec verba merum consilium continent; affirmat S. Thomas, qui in verbis citatis agnoscit praeceptum positivum. (de praecepto negativo scilicet nihil agendi contra gloriam Dei, quaestio, ut patet, esse non potest). Verum juxta ipsum S. Thomam hoc praeceptum confunditur cum praecepto positivo eliciendi hic et nunc actum charitatis, quo, quamdiu non retractatur per peccatum mortale, satis omnia referuntur in Deum.

38. III. Actum externum per se addere actui interno efficaci distinctam bonitatem vel malitiam Scotistae affirmant, Thomistae alique Communiter negant. Ratio praecipua negantium, quia sicut tota libertas, ita etiam tota moralitas actui externo praecise communicatur ab actu interno; ergo huic ille nullam potest addere moralitatem.

Praecipua ratio affirmantium: Cum moralitas non oriatur praecise ex libertate actus, sed haec sit tantum illius conditio, hinc potest una libertas sufficere ad distinctas bonitates vel malitias; atqui in actu externo est bonitas vel malitia distincta a moralitate actus interni; non enim solum efficaciter velle orare v. g., sed etiam ipso facto orare bonum est; ergo.

Augeri plerumque ob varias rationes in externa executione moralitatem actus omnes consentiunt.

NB. Actum externum in Confessione sacramentali ne confusio declarari suo loco dicetur.

Tractatus II

De Conscientia.

Caput I. Notio et divisio.

39. 1. Lato sensu Conscientia dici potest ratio practica clijudicans ipsius hominis actuum propriorum honestatem.

Alia est antecedens, quae praecedit, alia Consequens, quae consequitur actum ponendum (vel ejus omissionem)

2. Sola antecedens Conscientia est regula morum. Quare de ea potissimum agitur, eaque semper intelligitur, nisi contrarium notatur.

Definiri potest: dictamen rationis practicum, quo judicamus de licitate vel necessitate ponendi vel omit-
tendi actum propter hujus ordinem ad legem vel per-
mittentem, vel praecipientem (aut prohibentem.).

3. Conscientia Consequens est judicium rationis, quod hominem propter actionem aut recte factam laudat vel excusat, aut male factam reprehendit et accusat.

Cum autem formalis actuum moralitas a sola ante-
cedenti Conscientia desumatur, edocendi saepius
sunt rudes, qui dum vel libros legunt vel audiunt
Conciones, judicant se in quibusdam peccasse, quando
de malitia illorum actuum, aut certe de propria cul-
pae gravitate numquam inter agendum cogitaverant
aut suspicati fuerant.

40. 1. Distinguntur Conscientia vera vel recta, et erronea
vel falsa, prout rationis dictamen cum rerum veritate

quum nihil sit volitum, nisi praecognitum.

Attende tamen, invincibiliter erroneam manere conscientiam, nisi praecessit advertentia ad obligationem melius inquirendi. Ymo nisi plena advertentia de obligatione gravi, in confuso saltem, adfuit, non ita est vincibiliter erronea, ut grave peccatum pariat. Sin autem dicimus, conscientiam invincibiliter erroneam nos sequi debere, aut eam a peccato simpliciter excusare, intelligimus utique eam, quam nulla advertentia obligationis melius inquirendi praecesserit.

3. Conscientiam vincibiliter erroneam, sive permissentem sequi, sive praecipientem non sequi, peccatum est: imo etiam praecipientem sequi, peccatum esse potest, si videlicet simul periculum est aliud praecceptum laedendi.

Quare si hoc periculum adest, conscientia erronea ante actionem deponi debet inquisitione veritatis: si tale periculum non adest, aut a) error deponi debet; aut b) quod permittit conscientia nihilominus omittendum, quod praescribit faciendum est: aliis verbis, quod securius est, eligi debet.

42. Fieri autem potest, ut conscientia prius vincibiliter erronea, actu nunc sit erronea invincibiliter, nimirum si actu nullo modo occurrat nunc suspicio de obligatione melius inquirendi, quamquam antea occurrerat. Quod si obtinet, actio ex tali conscientia orta formaliter peccaminosa in se non est, attamen est peccaminosa formaliter in causa, sc. in errore voluntarie antea non excusso, in quo futurae actiones, adeoque etiam praesens, de qua agitur, aliquo modo in confuso praeviseae sunt.

concordat, aut ab ea recedit. Potissimum haec distinctio de antecedenti conscientia valet. Sunt qui conscientiam rectam potius dicunt eam, quae ex principiis sive veris sive falsis sed ut veris invincibiliter habitis recte concludit, ita ut etiam conscientia invincibiliter erronea dicatur recta.

2. Dicitur conscientia aut certa, aut dubia, prout sine formidine iudicium ultimum de honestate actionis fert, aut suspensa manet sitne actio licita an illicita, vel saltem de eius licetate formidet. Haec quoque distinctio de conscientia antecedenti praecipue valet.

3. Distinguitur conscientia tenera, scrupulosa, laxa; quae maxime de habituali statu in rebus practicis iudicandi dicuntur, prout homo minimos etiam defectus vivide apprehendit, aut inanibus rationibus inhonestatem, ultra quam par est et ibi revera non est, in actionibus apprehendit, aut contra rei veritatem facilius ad iudicandum aliquid licitum esse inclinat.

Caput II.

De conscientia recta et erronea.

1. Conscientia, quae est vera et recta, adeoque simpliciter vera, regula agendi est, quam sequi tenemur in iis, quae praecipit et vetat, et quam sequi licet in omnibus, quae licita declarat. — Hoc per se evidens est et ex ipso conceptu conscientiae constat.

2. Conscientiam invincibiliter erroneam sequi tenemur praecipientem, sine culpa sequimur permittentem. Conscientia enim est morum regula proxima, et si erro quando plane nescient erro, peccatum non contraho,

43. Ut vero confessorius discernat conscientiam invincibiliter et vincibiliter erroneam, imprimis interrogandus est poenitens 1) num de licitate actionis saltem dubitaverit, 2) num conscientia ipse dixerit, interrogandum esse alterum. Si utrumque negatur, recte sumitur, errorem fuisse invincibilem nec actionem peccaminosam. Si alterutrum affirmatur, error vincibilis et actio culpabilis fuit, eaque mortaliter mala, si poenitens a) obligationem interrogandi formaliter ut gravem apprehendit, aut b) rem, de qua agebatur, ut rem magni momenti consideravit, nisi forte in posteriore suppositione dubium de licitate tam parvum erat, ut illud tamquam leve putaverit negligi posse.

44. Corollaria. 1. Qui igitur invincibiliter putat, mendacio vitam innocentis servandam esse, potius quam ejus caedem permittendam, ad mendacium dicendum obligatur, ita ut mentiendo non peccet, peccet non mentiendo.

2. Qui putat, hunc jejunii diem esse, aut jejunare debet, aut melius inquirere: nisi forte alio principio dubium deponere potest.

3. Qui cum aliquo dubio putat, se pejerare posse, ut filium a caede liberet, si tempus est, omnino errorem inquisitione corrigere debet: alioquin sive pejerando, sive non pejerando peccat. — At si in perplexitate versatur, nesciens quid eligendum sit, nec facultas adest dubium solvendi, vide sequenti capite quid faciendum sit.

Caput III. De conscientia certa et dubia.

45 Praenotanda. I. Notio. Certitudo conscientiae seu ultimi dictaminis ab illa certitudine pendet, qua percipiuntur praemissae, ex quibus una generale principium continet, altera plerumque iudicium de particularibus factis seu circumstantiis est. Certitudo autem potest esse metaphysica, physica, moralis.

II. Distinctio. Dubium seu dubitatio late aut prose sumitur. Si late sumitur, quemlibet statum mentis significat, qui firmum assensum excludit, sive aliquis assensus infirmus adest, sive nullus; prose autem dubitatio dicitur ille status mentis, in quo homo assensum nullum in alterutram partem efformat, sed suspensus manet, neutram partem determinate amplectens.

At dubitatione igitur stricte dicta distinguitur, continetur tamen late sub dubitatione: 1) Opinio, qua homo assensum proprie dictum et fundatum circa aliquam rem praebet, at non firmum, formidans, ne forte oppositum sit verum; 2) suspicio, si ratione sive leviori sive graviore homo non movetur aut moveri se non sinit nisi ad infirmiorum assensum, quo sumat, posse forte sic esse.

2. Dubium distinguitur positivum et negativum, prout cum suspensione mentis tamen aliqua ratio positiva alicujus momenti pro affirmatione rei conjungitur, aut pro affirmatione alterutrius rei nulla plane vel futilis tantum ratio habetur: haec enim pro nulla merito aestimatur. — Porro dubium potest esse 1) ex utraque parte negativum, 2) ex una parte negativum et ex altera positivum,

3) ex utraque parte positivum. Dubium ex utraque parte negativum, et ex utraque parte aequè gravibus momentis positivum vocatur et (si homo rationabiliter agit) est dubium strictum; alias habes dubium latum, nimirum opinionem pro alterutra parte plus minusve firmam cum dubitatione aliqua de parte opposita, ita ut adsit assensus cum dubio conjunctus.

Varios gradus et mentis condiciones habes in exemplo ejus, qui certum quemdam hominem non judicat bonis moribus instructum: sc. 1) si eum neque judicat bonis, neque malis moribus instructum, habes meram dubitationem; 2) si positive sibi dicit, eum bonis moribus instructum esse, non esse certum ex hac vel illa ratione, habes dubium positivum; 3) si levem assensum praebet cogitationi timens, ne forte ille sit malis moribus praeditus, suspicionem habes; 4) si idipsum reapse existimat, tamen cum aliqua formidine, ne forte erret, adest opinio; 5) si tandem firmiter sibi persuadet, illum malis moribus uti, habetur judicium, quod, si levibus nititur rationibus, femerarium dicitur.

3. Distinguitur dubium facti et dubium juris, prout versatur circa facti particularis existentiam, aut circa legis praeceptum.

4. Distinguitur dubium speculative et practicum, prout actionem ejusque licitatem in genere et in abstracto considerat, aut de actione, sitne hic et nunc ponenda, versatur.

Nota, quamquam conscientia proprie dicta, i.e. judicium practicum, non existit, ubi est practicum dubium, tamen usu venire, de practico dubio etiam nomen conscientiae dubiae usurpare.

46 Principia: 1. Conscientia, ut sit regula morum,
quam in favorem libertatis nobis sequi liceat, certa es-
se debet, saltem certitudine morali. Nam nisi quis certo
judicat — intellige ultimo judicio practico —, sine errandi
 formidine, se licite his et nunc acturum: quando niki-
 lominus agit, exerceat ita dispositus est, ut peccatum
 nil curet, atque eo ipso peccat. Sufficit autem mora-
 lis certitudo etiam non absolute sumpta, quia impos-
 sibile est, absoluta certitudine humanam vitam di-
 rigere.

2. Dubium mere negativum de una parte spernen-
dum est, ita ut certitudinem de parte opposita non au-
ferat: quod enim temere concipitur, sine nova ratione
 merito rejicitur.

3. Cum conscientia vere dubia, i. e. cum dubio prac-
tico, seu practice practico circa licitatem actionis
operari non licet, idque in re gravi per se mortale
 peccatum est: si tamen dubium illud etiam aliquo
 modo de gravi peccaminositate concipiebatur, non tre-
 pulosa apprehensione, sed formidine intellectus judi-
 cantis.

Quomodo autem se gerere debeat, qui in practico dubio
 versatur, jam habes fere ex iis, quae dicta sunt de con-
 scientia vincibiliter erronea: nimirum omitti debet
 actio, de cujus honestate dubitatur, poni illa, quam
 num omittere liceat, practice dubium est; aut antea
 deponendum est dubium. — Deponi autem dubium
 potest vel ipsius rei inquisitione, rationibus quaesitis
 et perpensis, vel aliorum consultatione: utroque enim
 modo ad sufficientem certitudinem perveniri potest;
 nec idem studium a quolibet homine et in qualibet
 causa necessarium est.

3) ex utraque parte positivum. Dubium ex utraque parte negativum, et ex utraque parte aequè gravibus momentis positivum vocatur et (si homo rationabiliter agit) est dubium strictum; alias habes dubium latum, nimirum opinionem pro alterutra parte plus minusve firmam cum dubitatione aliqua de parte opposita, ita ut adsit assensus cum dubio conjunctus.

Varios gradus et mentis condiciones habes in exemplo ejus, qui certum quemdam hominem non judicat bonis moribus instructum: sc. 1) si cum neque judicat bonis, neque malis moribus instructum, habes meram dubitationem; 2) si positive sibi dicit, eum bonis moribus instructum esse, non esse certum ex hac vel illa ratione, habes dubium positivum; 3) si levem assensum praebet cogitationi timens, ne forte ille sit malis moribus praeditus, suspicionem habes; 4) si idipsum reapse existimat, tamen cum aliqua formidine, ne forte erret, adest opinio; 5) si tandem firmiter sibi persuadet, illum malis moribus uti, habetur judicium, quod, si levibus nititur rationibus, femerarium dicitur.

3. Distinguitur dubium facti et dubium juris, prout versatur circa facti particularis existentiam, aut circa legis praeceptum.

4. Distinguitur dubium speculative et practicum, prout actionem ejusque liceitatem in genere et in abstracto considerat, aut de actione, sitne hic et nunc ponenda, versatur.

Nota, quamquam conscientia proprie dicta, i.e. judicium practicum, non existit, ubi est practicum dubium, tamen usu venire, de practico dubio etiam nomen Conscientiae dubiae usurpare.

46 Principia: 1. Conscientia, ut sit regula morum, quam in favorem libertatis nobis sequi liceat, certa esse debet, saltem certitudine morali. Nam nisi quis certo judicat — intellige ultimo judicio practico —, sine errandi formidine, se licite hic et nunc acturum: quando nihilominus agit, exercite ita dispositus est, ut peccatum nil curet, atque eo ipso peccat. Sufficit autem moralis certitudo etiam non absolute sumpta, quia impossibile est, absoluta certitudine humanam vitam dirigere.

2. Dubium mere negativum de una parte spernendum est, ita ut certitudinem de parte opposita non auferat: quod enim temere concipitur, sine nova ratione merito rejicitur.

3. Cum conscientia vere dubia, i. e. cum dubio practico, seu practice practico circa licitatem actionis operari non licet, idque in re gravi per se mortale peccatum est: si tamen dubium illud etiam aliquo modo de gravi peccaminositate concipiebatur, non scrupulosa apprehensione, sed formidine intellectus judicantis.

Quomodo autem se gerere debeat, qui in practico dubio versatur, jam habes fere ex iis, quae dicta sunt de conscientia vincibiliter erronea: nimirum omitti debet actio, de cujus honestate dubitatur, poni illa, quam num omittere liceat, practice dubium est; aut antea deponendum est dubium. — Deponi autem dubium potest vel ipsius rei inquisitione, rationibus quæsitis et perpensis, vel aliorum consultatione: utroque enim modo ad sufficientem certitudinem perveniri potest; nec idem studium a quolibet homine et in qualibet causa necessarium est.

Ita homo, qui ipse per se rationes perpendere nequit, multo facilius consilio unius prudentis viri certus fieri potest et debet, quam homo doctus; prudens autem censeatur ille, quem is, qui interrogat, rationabiliter pro pio et pro perito in re, de qua agitur, habet, v.g. confessorius, parochus, etc.

47. Singulare dubium est in conscientia perplexa, quando ea utraque parte homo putat peccatum instare. In qua re hæc regulæ servari debent: cf. S. Alph. l. 1, n. 10.

1. Si opportunitas est capiendi consilium, id fiat oportet.

2. Si perplexitas solvi nequit, id eligatur oportet, quod minus peccatum videtur: quod si fit, nullo modo peccatur; nam impossibile est, ullam esse necessitatem peccandi. Preferendum autem est 1) præceptum negativum positivo, 2) præceptum divinum, cæteris paribus, humano, 3) præceptum superioris ordinis præcepto inferioris.

3. Si discerni nequit, utrum minus, utrum majus videatur peccatum, eligi potest utrumlibet, neque re ipsa peccatur, eo quod libertas deest.

4. Si pro illo, quod minus peccatum videtur, eligitur aliud quod videtur gravius, peccatum committitur; at secluso affectu pravo, non peccatur graviter, si excessus ille non ut gravis apprehenditur.

N. B. In dubio positivo, quando neque ex rationibus intrinsecis neque ex auctoritate certitudo hauriri potest, oritur questio de licito usu opinionis probabilis in favorem libertatis, seu queritur utrum opinio probabilis in libertati favens sufficiat ad efformandam conscientiam (qua manet speculative dubia) practice certam — quam nonnulli dicunt conscientiam probabilem, sed impro-
prie. Nunc

Caput III De Probabilitate et Probabilismo.

Art I Expositio diversorum systematum.

48. 1. Qui ita statuit: In lege dubia et controversa non licet sequi opinionem libertati faventem, sed ut hanc sequi liceat, requiritur, ut sententia favens libertati sit certa — proficitur Tutorismus absolutum

2. In lege dubia et controversa, ut liceat sequi sententiam libertati faventem, haec sententia debet esse saltem probabilissima — Tutorismus mitigatus.

3. In illo dubio sufficit et requiritur, ut sententia libertati favens sit probabilior quam opposita — en axioma Probabiliorismi.

4. In illo dubio sufficit et requiritur, ut sententia libertati favens sit aeque probabilis atque opposita — axioma Aequiprobabilismi.

5. In tali dubio sufficit et requiritur, ut sententia libertati favens sit vere probabilis, ++ seu gravi ratione nixa — axioma Probabilismi.

6. Qui vero etiam opinionem leviter probatam seu improbabilem in favorem libertatis se amplecti posse autumat, se Laxismo adhaerere ostendit: quem pro systemate nemo proficitur, ad quem tamen in singulis quaestionibus aliquando scriptores quidam delabi deprehenduntur.

Ex quibus m. 1 et 6. ab ipso limine repicere atque excludere a discussione liceat: cf. thesis 3 ab Alex VIII confixa: „Non licet sequi opinionem vel inter

probabiles probabilissimam." et thes. 3 ab Innoc. XI
 damnata. Generationem, dum probabilitate intrinseca
 seu extrinseca, quantumvis tenui, modo a proba-
 bilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agi-
 mus, semper prudenter agimus. Neque necesse est,
 ut legenti facile patebit, expresse contra Tutoris-
 mum & mitigatum agere; sed sufficit, ut subji-
 ciamus considerationi tria, quae re ipsa ut Sys-
 temata fautores suos etiam nunc habent, proba-
 biliorismum, aequiprobabilismum, probabilis-
 mum; ex quibus unum eligendum est. Neque
 excogitari potest, tutorismo et laxismo exclusis,
 alia praeter illas tres regulas, ut sc. aut prosteretur
gravior ratio pro sententia libertati favente, quam
pro opposita, ad eam amplectendam, aut aequae
gravis, aut simpliciter gravis.

49. Propositum finem satis attingemus. Si solum pro-
 babilismum argumentis probabimus et a difficul-
 tatibus objectionibusque vindicare conabimur.
 Quo patebit, quid de probabiliorismo et aequi-
 probabilismo sentiendum sit.

Ceterum, ut de aequiprobabilismo statim pauca dicam,
 hoc systema, si non stricte vim vocis, sed sensum
 eorum, qui eum profitentur, accipiamus, vix a
 probabilismo discrepat. Nimirum admittunt,
 licere sequi eam sententiam libertati faventem,
 quae sive aequae probabilis, sive ferè aequae pro-
 babilis, etsi paulo minus probabilis sit, quam
contraria; insuper de probabilitate alicujus
 sententiae ejusque gravitate etiam ex scriptorum
 auctoritate externa merito judicari posse cen-
 sent. quo necessarium fit, ut vix quidquam il-

licitum dici possit secundum aequiprobabilismum ita temperatum, quod probabilismus licitum esse declaret. At quoniam nobis persuasum sit, theoretice rectius statui axioma probabilismi, hoc unum systema argumentis probare aggredimur, de aliis ea solum dicturi, quae requiruntur, ut difficultates contra probabilismum allatae evanescant.

Art. II Probabilismus exponitur et probatur
ejus veritas.

SI Notiones praeviae et status quaestionis.

50. *Opinio probabilis seu probabile illud dicitur, quod gravi nititur ratione, seu quod homini prudenti probatur, eumque ad assensum movet vel ei assensum suadet, quamquam remanente formidine de veritate oppositi. Ipso igitur conceptu, quod probabile est, excludit certitudinem, admittit ~~probabilitatem~~ possibilitatem, imo timorem quemdam errandi plus minusve fundatum. At, ut postea de probabilismi honestate tractantes ostendemus, hoc errandi periculum unice speculativum iudicium respicit, practicum iudicium nullo modo.*

Distinguitur:

1. *Probabilitas juris et facti* prorsus eadem ratione, sicut antea (v. cap. praec. n. 45) dictum est de dubio juris et facti. Quamquam Bouguellon n. 312 alio modo hanc distinctionem explicat, eamque cum practica (juris) et speculativa (facti) convertit; a communiori et magis obvio sensu non duxi recedendum esse.

2. Probabilitas speculativa et practica: quae distinctio non uno semper sensu intelligitur. Sc. 1/ si opinio, quae dicitur probabilis, versatur circa res speculativas, praxim proximè saltem non spectantes, speculativa vocatur probabilitas; si aliter, est practica; attamen melius dicitur probabilitas de re speculativa et de re practica. 2/ Pressius circa ipsas res practicas dicitur opinio speculative tantum probabilis, si iudicium illud actionem considerat abstracte et in se, non attentis illis circumstantiis concretis, quae ei communiter adjunctae sunt; practice probabilis, aut improbabilis, si iudicium fertur de actione, de qua quaeritur, cum omnibus circumstantiis, quae eam in concreto et secundum hominum naturam, ut de facto est, comitantur. Quibus rebus fieri potest, ut aliqua opinio, quae certam quamdam actionem a gravi peccato immunem declarat, speculative quidem probabilis vocetur, practice autem et simpliciter improbabilis.

3. Probabilitas interna et externa, prout iudicium fertur secundum rationes, quae ex ipsius rei consideratione petuntur, aut secundum auctoritatem aliorum, qui in ea re docti atque versati sunt. Verum externa probabilitas internam supponit, siquidem viri illi docti certe propter internas rationes sententiam suam statuerunt. — Ut igitur ex auctoritate veram probabilitatem habeas, sufficit, opinionem generationis a compluribus scriptoribus classicis (v.g. 546) teneri aut Ecclesiae iudicio ut probabilem definitam vel saltem commendatam esse. Raro sufficit unius scriptoris auctoritas, ut tamen re ipsa sufficit auctoritas S. Alphonsi de Liguori: de cetero, qui sint scriptores

classici, communi aestimatione fere constabit.

4. Probabilitas absoluta et relativa seu opinio absolute probabilis et relative probabilis, prout illa opinio sine Comparatione cum opposita opinione, rationibus gravibus et persuasibilibus niti dicitur, aut iudicium de ea in Comparatione illius oppositae opinionis fertur. Alterum si fit, opinio aliqua potest esse: aequae probabilis, minus probabilis, probabilior, relative probabilissima, relative parum probabilis.

5. Distingunt etiam opinionem dubie probabilem, tenuiter probabilem: quae posterior vox si accipiat pro distinctione, quae probabilia inter se distinguantur, et ipsa Contradictoria continet. Qui enim dicit tenuiter probabile, sine dubio significare vult, rationes assensum suadescentes esse leves tantum: ut quæ fieri potest, ut ratio levis viro prudenti vere probeatur atque assensum suadeat, denique sententiam reddat probabilem!

His praenotatis,

51. Dico: In omnibus rebus dubiis usque solis, in quibus controversia ad quaestionem de licito et illicito proxime deducta est, sequi licet opinionem vere probabilem, quae actionem omissionemve licitam esse docet, etsi contraria opinio, quae illicita putatur, sit etiam probabilis, vel etiam probabilior.

Nota ad statum quaestionis:

1. Dicitur: „in omnibus rebus dubiis et“, ut indicetur sive spectent ad legem naturalem, sive ad positivam divinam, sive ad humanam, id nihil differre quoad usum probabilismi, nisi forte in lege humana facilius probabilis ratio dubitandi admitti potest, quam in lege divina et naturali. Neque distinguimus inter dubia juris et facti. Cp. n.º 56.
2. Dicitur: „in solis et“, quo excludatur usus probabilium opinionum, quae non proxime de actionum licetate et illicitate,

Fate, sed de eorum valore versantur. Nam si de valore actus agitur, fieri potest, ut vere probabilis sit opinio affirmans, haec et haec non tangere valorem, attamen non obstante hac probabilitate, vere impium vel injustum sit ea negligere, quae propter oppositas rationes fortasse ad valorem pertineant. Si enim effectus, qui valida tantum actione obtineri potest, certe producendus est, nemo non videt, actione probabiliter tantum valida periculum induci atque injuriam ei inferri, qui certum effectum jure expectet, nisi forte, quando in potestate agentis non est, certiore effectum procurare, melius actione dubie valida, quam nulla, proximi necessitati consulitur.

Quae igitur a compluribus scriptoribus tamquam exceptiones a probabilismi licitate statuuntur, vere exceptiones non sunt, multo minus defectus a regula probabilismi, sed solum veri sensus probabilismi declaratio. Nam v. g. ex eo quod non constet de nullitate baptismi in aqua rosacea collati, inferri nequit, licere sic baptizare. Antequam enim de probabilismo ejusve usu sermo esse potest, quaestiones controversae ad statum illum deduci debent, ut de lege praecipiente vel vetante proxime judicetur. Quod saepe non fit, nisi praevie aliae quaestiones solutae sunt.

52. Regula generalis. Excluditur usus opinionum probabilium, ubi adest periculum mali, quod a conscientia haud pendet et vitare tenemur (Konings I, n° 59) - seu, quoties adest obligatio absoluta (certa) alicujus finis determinati obtinendi, quem usus medii probabiliter inepti in periculum adduceret. (Gury I, n° 56)

Regulae speciales petuntur ex charitate, ex Religionem, ex justitia (quando jus alterius est certum) vel ex ordine seu bono publico servando.

Hinc 1. Quando agitur de adhibendis mediis ad salutem

aeternam necessariis, non licet, effectum tantum probabili-
liter assecuto contento esse.

2. Quando sacramenta administranda sunt, non licet
dubia materia vel forma uti, quamvis certiora adhibe-
ri possunt, quia tum reverentia sacramentis debita, tum
ius eorum, quibus sacramenta administrantur, eorumque
periculum postulant, ut dubiis certa praeferantur. Ex-
cipe, nisi: a) forte Ecclesia suppleri possit atque certo eam
suppleturam esse sciatur; vel b) in sacramentis, praecipue
frequenter iterabilibus, majoris certitudinis inquisitis scrupulis
et immoderatae sollicitudini viam aperiret: quod
si fieret, certitudine etiam late morali contento esse licet
ministro, quamvis major certitudo absolute possibilis sit.

V. g. quis umquam obligabit sacerdotem, ut ipse vinum ex
uris conficiat, triticum serat et panem hostiarum coquat,
quamquam si haec faceret, maiorem certitudinem de va-
lida materia eucharistica haberet. Videlicet quae a Christo
pro hominum usu instituta sunt, humano more tra-
tanda, seu sollicitudine, quae non ultra humanam dili-
gentiam excedat.

3. Si medicus aegroti curam suscipiat, non potest, relictis
melioribus, remedia dubia adhibere, siquidem, suscepta
infirmi cura, se ad illum, quo possit optimo modo cum
humana diligentia, curandum adstringit; imo curam
tantum dubiam seu ambiguum, quae in bonam et in
malam partem cedere potest, neque aegroti licet admit-
tere, neque medico impendere, si vita vel sanitas in magnus
periculum conficietur: et sic in similibus casibus.

§ II. Argumenta quibus probabilismi veritas probetur.

53 A. Pro dubiis juris I. Argumentum externum. Ecclesia non potest tolerare, multo minus positive approbare systema moralis doctrinae ad quotidianam praxim spectantis, quae sit contra bonos mores atque illicitas actiones promoveat. — Atqui ita egisset, si probabilismus esset falsus.

Nam Ecclesia per plura saecula saltem toleravit, imo recenti ore tempore in S. Alphonso positive approbavit doctrinam probabilismi. — Ergo probabilismus debet esse licitus, atque — id quod sequitur — ejus axioma non potest esse falsum.

Major dogmaticae constat ex infallibilitate et indefectibilitate Ecclesiae. Nam ut infallibilis veritatis magistra in rebus fidei et morum errare nequit, ideoque doctrinam morum corrumpentem nequit approbare, ita neque eam potest tolerare, siquidem a) praxim ubique vigentem pravam, non reprehendere est aequivalens ejus approbatio; b) esset defectio a munere valde essentiali, quae Ecclesiae indefectibilitati directe adversatur. At revera approbasset doctrinam contra bonos mores, atque illicitas actiones quam plurimas promovisset, nisi probabilismi axioma supra enuntiatum esset verum. Quam plurima enim, quae vera essent peccata, probabilismus permetteret, ad ea agenda impelleret, habenas laxaret!

Hic igitur argumenti in eo est, ut ostendatur tolerantia et tacita probabilismi approbatio per Ecclesiam facta. Ad quod probandum hic sufficiat attulisse verba S. Alphonsi ex ejus Theol. mor. edit. 2. Neapol. 1755.

„Ultimam et benigniorem et communissimam sententiam probandam aggredimur, nempe licitum esse uti probabiliori opinione etiam in concursu probabilioris pro lege, semper ac illa certum et grave habeat fundamentum..... Adde his potissimum argumentum, nimirum si sententia benigna fuisset falsa, minime quidem communiter a

doctoribus undique fuisset recepta, ut verè
recepta fuit, aut saltem Ecclesia eam non to-
lerasset permittendo, quod animal Communi-
ter per hanc perditionis viam, ut adversarii
clamitant, à talibus cæcis ducibus deceptas
incederent."

54 II. Argumenta interna 1. Lex non satis promulga-
ta deficit in aliqua essentiali legis conditione adeoque
non obligat. Atqui si graves seu probabiles rationes su-
adent sensum benignum seu opinionem libertati faventem,
lex secundum sensum severiorem, qui statuat obligatio-
nem, non est satis promulgata, idque sive æque pro-
babiles sunt rationes, sive non. Ergo secundum
illum sensum non obligat.

2. Ut lex subjective con-
scientiam liget, requiritur non solum ut existat, sed
ut innotescat, et obligatio percipiatur. Atqui obligatio
contra quam existunt graves rationes, non innotescit
ergo non ligat. — Videlicet propositio minor ex
se satis evidens est; nam quod est incertum,
tantum abest ut innotescat, ut potius obscu-
ritate et tenebris maneat involutum. Major
propositio facile ostenditur. Conscientia, ut
ligetur, percipere debet obligationem, non
dubium obligationis. At si objective incer-
ta est obligans sententia, non percipitur ob-
ligatio // Directe: directe enim ejus incertitudo
percipitur; neque // Indirecte: id enim esset
directe percipere obligationem tutiora eli-
gendi. Verum hanc esse obligationem adversa-
rii quidem contendunt, sed non probant, neque e-
am, tot viris Contrarium docentibus, possunt imponere.

N.B. Hoc posterius argumentum, ut patet, applicari etiam potest dubiis facti.

55. III Argumentum indirectum. Nisi admittatur pro certo principium, legem propter graves rationes dubiam seu obligationem incertam non reipsa homines adstringere, ipsi adversarii ne in sententiis quidem probabilius libertati favere possunt, quam certum principium non habent. At in illis tamen causis libertati volunt cedere. Ergo admittant oportet principium, cuius consecutivum sit probabilismus.

56. B. Pro dubiis tum juris tum facti IV. Nemo potest ligari in actu secundo, nisi de vinculo objectivo et necessitate id applicanti subiecto, seu de obligatione huius et nunc agendi vel omittendi actum constet. Atqui ubi practice probabile est actionem aut omissionem huius et nunc licere, constare nequit de obligatione huius et nunc omittendi vel ponendi actum, sed ea ad summum potest esse probabilis. Ergo Waffelaert. De Dubio etc. p. 102. n. 222.

Ratio pars prior nititur principio "Lex dubia non obligat" pars altera hoc altero "nullus ligatur per praeceptum aliquod nisi mediante scientia illius praecepti" (S. Thomas) seu Lex incerta non potest inducere certam obligationem. S. Lig.

N.B. Dubia facti reducuntur ad sequentia:

- a) Dubium circa causam excusantem.
- b) Dubium facti inducentis obligationem.
- c) Dubium an factum illud aut conditio inde cens obligationem sit ablatum.

d/ Dubium an Lex sit implenda.

2. Inter probabilistas sunt, videlicet plures, qui dubia facti potius suata regulas speciales resolvunt, quatenus tamen in favorem libertatis. cf. infra. Scholion. I.

Art III

Præcipuae difficultates, quibus probabilismus impugnatur, solvuntur.

57. I Difficultas. Probabilismus, ut reddat con-
scientiam certam, et actionem licitam, de-
bet esse certus. Atqui non est certus, quum li-
ceat sequi alia systemata.

R. In se plane ita esse, debere probabilismi
veritatem esse certam, duplicem tamen prope
esse viam. Nam 1^a, potest veritas probabilismi
demonstrari, et ex hac veritate certo demon-
strata concludi, ejus usum esse licitum.

2^a, Potest aliunde certo demonstrari, usum
probabilismi esse licitum, et ex hoc loquac
necessitate deduci, habere ergo probabilismum
eam certitudinem, quae ad honeste operan-
dum requiratur. - Utramque viam in ar-
gumentis supra datis ingreffi sumus. -
Si quis vero nihilominus non tam certus est,
neque directe neque indirecte, de probabi-
lismi veritate et licitate, ille utique
non potest probabilismum pro regula assu-
mere; at nequit alios prohibere, quoniam
ipsis persuasum sit, dubiola contra probabi-

lismum non niti in rationibus veris.

II Difficultas. Deficiente certitudine sententiarum, inhaerendum est verisimilioribus ab eo, qui vult prudenter agere; sed probabilista inhaeret e contrariis quae sunt minus verisimiles.

R. Probabilista minus verisimilibus non inhaeret, sed ex iis (H.B. quae tamen sunt vere probata, gravibus rationibus fulta) deducit legitimum et certam conclusionem cui inhaerent.

III Difficultas. Probabilista se exponit periculo loquendi Dei voluntatem eam, quae pro hominibus consequenter ad incertitudinem vere sit lex: ~~transit~~ id plane nego, quae autem cedenter fuerit lex: transeat. Sive ultimum facere peccatum non est.

R. 1. Id, etsi non in omnibus, tamen in multis rebus saltem non minus facit probabilista quam probabilista: Solvere igitur periculis libet hanc difficultatem ipse adversarius.

2. Probabilista sese exponit periculo loquendi Dei voluntatem eam, quae pro hominibus consequenter ad incertitudinem vere sit lex: ~~transit~~ id plane nego, quae autem cedenter fuerit lex: transeat. Sive ultimum facere peccatum non est.

IV Difficultas. Probabilista non iisdem principis neque eadem mensuram utitur, quando agitur pro lege contra libertatem, quibus utitur contra legem pro libertate: quod inconstans et levitas est.

R. Jure merito non iisdem principis utitur, si quidem apud omnes valet axioma: "favores sunt ampliandi, onerosa restringenda" i.e. in restringenda libertate parce legendum est, in ea extendenda vel servanda largiter procedendum.

V. Difficultas. Saltem non licet sequi opinionem probabilem, si probabilior contraria est pro lege. Nam probabilem opinionem pro libertate sequi libet solum propterea, quia contraria lex ut dubia vel ut non satis promulgata non obliget. Atqui in occurru opinio-
nis certe probabilioris lex non est amplius dubia, utpro-
te non dubia sensu stricto, et est satis promulgata. Ergo
in hoc casu probabilismo in libertatis favorem uti non licet.

R. N. assertum. Ad prob. Transeat major; neg.
minor et conseq. Nam quis dixerit, vel unde proben ad-
versarii, legem dubiam esse solum in dubio aequali
seu stricto, vel principium de lege dubia et de lege non
satis promulgata in solo dubio stricto valere: id enim
non tantum asserere, sed probare debent. Certe, qui-
cumque a diversorum systematum disceptationibus
alienus est, fatebitur dubiam manere rem, quamdiu
gravis ratio est contra ejus veritatem, ergo quamdiu
contra legem est gravis seu vere probabilis ratio, tam-
diu lex est et manet dubia nec satis promulgata,
utut tandem dicatur opinio pro lege probabilis vel
probabilior. Ad rem S. Lig. ed. cit. l. c. i., recte respondent
auctores nostri falsum esse, majorem probabilitatem
elidere minorem, nisi quando illa minor probabilitas
ex eodem principio hauriatur, vel nisi opinio probabilior
habeat pro se tam convincens argumentum, ut contra-
ria vere improbabilis, vel non amplius graviter et certo
probabilis videatur." Et in ed. Hecht. a: 1845 II pag 300.
"Ut affirmetur absolute aliquam actionem esse pecca-
tum mortale, non sufficit opinio... probabilior; nam
probabilior non excludit rationabilem timorem
errandi; unde non efficit quod lex non remaneat
dubia."

Scholion I. — Regule speciales.

58. Tradi hoc loco solent ab auctoribus regule quadam speciales, juxta quas in dubiis conscientia possit vel debeat efformari. Verum ut rectum de ipsarum regularum valore judicium feratur, imprimis observamus cum Waffelart op. cit., pag. 176: „Effata itaque ista moralistarum, quorum jam aliqua obvia habuimus, quaedam axiomata sunt et adagia, ipsius sane rationis dictamina, quibus in discussione et resolutione dubiorum utimur tamquam certis et stabilitis fundamentis. Hoc tamen valde cavendum est ne credatur simplex eorum enuntiatio sufficere, sicut multi in libris suis videntur credere, ad rem probandam, non enim constituunt demonstrationem recte operationis et solutionis dubii in aliquo casu, sed ipsa explicatione indigent; vel si vera axiomata sint, discreta saltem indigent applicatione. Et hac precise explicatio et applicatio demonstratio erit recta solutionis. Unde potius, supposita demonstratione quomodo aliquod dubium solvatur, ea principia resumunt et brevi formula representant ipsam demonstrationem; hac autem illa explicat et applicat, et eisdem sic determinatis utitur ut principiis. Eadem itaque determinatione et explicatione posita, possunt etiam alicujus seriei similium dubiorum solvendum commune principium exhibere; si vero simpliciter enuntientur nihil demonstrant et tantum gignenda confusioni inserviunt.“

Cum itaque in precedentibus dixerimus et probaverimus quomodo dubia sive negativa sive positiva, sive

juris sive facti solvenda sint, regulae istae accipiendae et explicandae sunt ita ut dictis et probatis non contradicant. En itaque praecipuae regulae:

I. "In dubio melior est conditio possidentis" 1). In materia iustitiae commutativae valet pro dubio etiam positivus, ita ut ius possidentis non vincatur nisi ratione opposita certa.

2). In aliis materiis a). valet in dubio negativus tum pro libertate, tum contra eam b). in dubio positivus non valet contra libertatem nisi in casibus excipiendis (V. n. 52). — Aliud docet S. Lig. iuxta quem tamen opinio sola (unice) probabilis contra legem sufficit.

Hinc recedit haec alia regula: "Videndum est, cui in-
cumbat onus probandi."

II. "Obligatio certae non satisfit per impletionem dubiam."

Extra materiam iustitiae communiter non applicatur, nisi in dubio negativo superveniente. — S. Lig. applicat etiam in dubio positivo facti. — In materia iustitiae strictae certo valet ante factum in dubio etiam positivus ita ut non sufficiat solutio quae probabiliter tantum aequivaleat debito certo; post factum autem quid resolvendum sit vid. Tr. de just. n. 859.

III. "In dubiis standum est pro eo, pro quo stat praesumptio"

Quamquam sc. pro singulari facto specialis probatio non offertur, saepe tamen aliunde sumi possunt rationes quae suadent, factum vel conditiones, de quibus agitur, non defuisse. U. g. ex iis, quae alias fieri solent, quae communiter fiunt, quae aliquis agere consuevit, aut cum fecisse sine injuria dubitari nequit. Tanta sumitur probatio, ut eadem etiam nunc facta esse, nulla positiva probatione addita, vel probabiliter, vel cum lata quadam certitudine affirmari possit.

Ita in dubio, cum superior in materia ceteroqui suae juris,

ditioni subiecta iuste praecipiat, praesumptio est pro Superiori, quum ad finem aliquis horae divini officii presumeris, nec recederis, omniane recitaveris, in hac dubitatione, si alias recte recitare consueveris, praesumptio est pro te, omnia recte recitata esse, neque ultra obligaris.

R.B. Praesumptio nihilominus potest aut certa probatione, aut vehementi suspitione contrarii vi sua destitui.

IV. „In dubiis iudicandum est ex ordinariis contingentibus.”

Hae regula tantummodo particularis applicatio regulae prioris est, siquidem ex ordinariis contingentibus praesumptio aut probabilitatem aut moralem certitudinem generans oritur.

V. „Factum non praesumitur, sed probandum est.”

Factum principale, quod in ius adducitur, probari debet, v.g. crimen cuius aliquis accusatur, contractus quem aliquis se fecisse contendit. — Sed:

„Quod de jure faciendum erat, in dubio factum seu recte factum esse praesumitur:” sc. hoc principium valet de rebus accessoriis; quilibet enim praesumitur etiam ea fecisse, quae illius facti principalis quasi complementum sunt, eo quod vel ordinarie fieri solent, vel faciendi obligatio erat, vel agenti erant favorabilia. (Videlicet quilibet praesumitur recte et bene, prudenter et constanter, sibi utiliter agere et egisse, nisi contrarium probetur); contra:

„Nemo praesumitur malus, donec probetur.” — Certa quaedam huius regulae V applicatio vel consequentia est haec:

„In dubio standum est pro valore actus.”

Primum si de substantia actus constat, praesumitur, eum ita factum esse, uti oportebat. Atque ita pro libertate iudicatur, ne diutius obligatio aliqua sustineatur; sed etiam contra libertatem, si agebatur de actu publico, qui ad relationem iudicalem atque debitum aliquod inducendum tendebat. Sic standum est pro valore confessionis in dubia de dolore, ne obligatio

repetendae confessionis imponatur (aliud vero dicendum, si quaes. sit deducitur ad valorem absolutionis seu reconciliationis cum Deo certo quaerendae, praecipue in mortis articulo — eatenus se. in dubio dolore etc. non est standum pro valore actus, sed actus repetendus est, ut sit certo validus). Ita etiam standum est pro valore matrimonii similiumve contractuum contra libertatem, ne bonum publicum periclitetur (cfr. Reg. I). Alias vero si prudens dubitatio de valore actus existit, pro illo standum non est contra libertatem, quia dubia obligatio obligatio nulla.

VI. „In dubio favores sunt ampliandi, odia restringenda” i.e. benigniora sunt praefenda.

Secundum communioris interpretationem haec statuenda videntur: 1^o Quoties odia et favores separari possunt, odia sunt restringenda, et favores ampliandi, quantum fieri potest, quin vis sensui verborum inferatur.

2^o Si odia et favores sint indivisibilia, tunc de intentione legislatoris ex ipsius verbis, ex subiecta materia, aut ex adnexis circumstantiis iudicandum est.

3^o Si intentio legislatoris determinari clare nequeat, magis attendendum est ad favorem, quam ad odium. l. Lig. lib. I n. 94.

Odiosum autem hic intelligitur, quidquid tendit ad poenam, vel laedit ius tertii, aut juri communi opponitur.

Favor vero, seu favorabile, quidquid libertati indulget, vel gratiam concedit, sine privationum, aut communitatis, aut juris ipsius detrimento.

VII. „In obscuris, quod minimum est, tenendum” spectat odiosa.

VIII. „In dubio pars tutior sequenda est.”

Haec regula restringitur:

1/ ad casus dubii practici,

- 2). ad casus quibus juxta dicta n. 52 excluditur usus opinionum probabilium.

Scholion II: Quaedam de practico usu probabilismi monita.

59. I. Circa dictamen practicum in dubio efformandum haec noto:
1. Ante omnia videndum est, num dubium aliqua ratione plene solvi possit. In hoc negotio major minore diligentia requiritur a). pro rei, de qua agitur, gravitate;
b). pro conditione hominis qui inquirere debet;
c). pro temporis opportunitate quae suppetit. --
 2. Hinc homo doctus generatim majorem curam et considerationem adhibere debet, at suo etiam judicio facilius fidere potest, quam homo rudis, qui fere auctoritate ejus debet duci, quem probum et peritum habet. --
 3. Si agitur de rebus, quae etiam homini indocto ejusque capacitati perviae sunt, non est, cur etiam ille non possit sibi ipse per se ex judicio speculativo probabili dictamen practicum certum formare. Quod re ipsa etiam fit, quando ex probabilibus rationibus et conjecturis homines quoque rudiores subjectione firmiter concludunt, sibi hoc vel illud illicitum esse non posse. Quamquam enim non reflexe axioma probabilismi sciunt, tamen natura duce, dubium, quod forte superest, tuto spernunt, atque peccandi formidinem vel nullam concipiunt, vel non eam, quae ad verum peccatum, maxime ad grave, contrahendum requiritur.
60. II. De usu duplicis opinionis probabilis, quarum una alteri opponitur, attende ad sequentia:
1. Quando in diversis circumstantiis vel diversis temporibus similis vel eadem res recurrit, per se nihil impedit, quominus modo unam, modo alteram sententiam, quarum utraque

et in se et mihi probabilis est, practice sequar.
 Aliunde tamen fieri potest, ut id aliquando non liceat,
 aut non expediat, v. g. in iudice, ne iustam reprehensionem
 inconstantiae, vel pro circumstantiis etiam
 iniustitiae labem contrahat. 2. Non possum in una
 eademque re individua seu in circumstantiis con-
 cretis opinionem jam assumptam mutare, adeoque
 actionem meam secundum utramque opinionem
 (etsi per se probabilem) dirigere, si ex tali meditatione
 sive conjunctione aut a/ certum aliquod jus tertii
 vel certa aliqua obligatio violatur, aut b/ alteru-
 trum ex iuribus vel legibus indubiis certe violatur,
 quamquam utrum jus vel extra lex violatur,
 nescitur. Provisi v. g. jejunium pro certo die, Commu-
 tas illud votum in aliud opus postea ponendum ex
 probabili illa opinione, licere mutationem priva-
 tam in opus evidenter aequale; transacto priori
 die statuto, mutas opinionem assumens, non posse
 fieri mutationem talem privatam, atque ita nihil
 praestas. Scane illicite ages, quum certam aliquam
 obligationem tali modo eludas.

Pari modo qui propter discrepantiam horologi-
 rum inter utramque opinionem probabilem dubius
 haeret, utrum media nox sit necne, non potest ex
 una parte negligere portionem divini officii restan-
 tem, et ex altera parte cum proposito sumendi
 mane S. Eucharistiam Coenare. — Aliud est, si
 quis putans v. g. feriam VI jam elapsam esse,
 juri die Sabbati communicandi renuntiat, quod
 gravius sibi videatur jejunium manere, atque car-
 nes comedit: Sed statim postea audit, secundum aliud
 horologium, cui aequo fidere potest, diem Sabbati

nondum incepisse. Quis animadverso, potest mutata sententia vel potius correcto suo errore, mutare propositum et S. Eucharistiam mane recipere.

Aliud exemplum vide Tract. de Justitia n° 570 in fine.

61. III. De eligendis opinionibus in tribunali poenitentiae atque earum circa poenitentes usu haec observa: 1. In praxi confessorius debet potius benignus esse, quoad fieri potest, quam rigidus cum suo poenitente: nisi tamen benignior opinio vel praxis occasionem vel periculum peccati formalis relinquat seu augeat, quum severior illud tolleret vel multum imminueret; at ne tum quidem strictam obligationem fingere licet cūque prae gravi suasionem uti, ubi talis revera non adest. — 2. Per se autem nihil impedit, quin in aliis etiam adjunctis suadere vel consulere poenitenti possim secundum sententias minus benignas, praesertim si probabiliiores sunt in materia tum justitiae, tum reliquae honestatis: si modo obligatio non imponitur, atque etiam prudentia expenditur, num hic et nunc ita suadere expediat. — 3. Male vero et injuste agit, qui poenitentem sub incommoto denegatae absolutionis cogere vult, ut, relicta sua probabili opinione, quae confessorio non placet, hujus sententiam sequatur. Poenitens enim, si sequi vult probabilem opinionem et alioqui dispositus est, post confessionem peractam jus habet absolutionis. — 4. Etiam si poenitens proprias opiniones non habet, utpote in iis rebus ignarus, Confessorius perperam agit, si procedit contra poenitentem ejusque libertatem, quamdiu opinio vere proba

Bilis fin ejus favorem adest sensu modo in n: 1.
 Explicato. Injustitiae reus autem non videtur
 esse, si in tribunali poenitentiae egerit secundum
 eas opiniones, quas in foro externo sine injustitia
 sequi licet judici. — 5. Eam quidem opinionem,
 cujus confessorius perspicit falsitatem, consulere
 non potest. Attamen cavere debet, ne facilius pu-
 tet, se falsitatem alicujus sententiae perspicere,
 quae a scriptoribus magnae auctoritatis tene-
 tur. In specie 1) propter talium scriptorum auc-
 toritatem generatim jure dubitare potest tuoque
 judicio diffidere, ita ut, quod sibi falsum esse
 videatur, nihilominus pro certe falso non habeat.
 Imo 2) etsi sententiam quandam pro certe falsa
 habet, absolvere potest et debet poenitentem, qui
 aut per se instructus aut ab altero (confessario)
 doctus, contrariam opinionem, quae externe sa-
 tis probabilis est, tenet atque pro se vult sequi.
 Atque ulterius etiam 3) Confessorius, qui aliqua
 sententiam pro certe falsa habet, potest, imo ali-
 quando ex caritate debet poenitenti indicare,
 esse, qui teneant opinionem contrariam; quare
 sua causa licere, si placeat, aliorum opinioni
 sese conformare: id quod tamen fieri non potest,
 si ex confessorii praesentis judicio determinati
 cujusdam peccati formalis periculum proximum
 seu occasio inducatur, aut si opinio olim externe
 probabilis probabilitatem amiserit.

Caput IV. De conscientia scrupulosa.

Articulus I Notio.

62. *Scrupulosa conscientia* tum de particulari die, tamine in re agenda dicitur, tum de habituali hominis dispositione, sc. de eo, qui consuevit scrupulose procedere. Quoniam autem posterior illa vocis acceptio a priore ^{de}pendet, haec diligenter inspicienda est.

Scrupulosa conscientia dicitur a scrupulo, qui sensu materiali et proprio lapillus est, viatoris pedes vexans et torquens, translato sensu spirituale quoddam offendiculum, quod impedit hominem, quominus inoffenso pede in actionibus suis procedere, siquidem inani ratione ipsius menti passim obijcitur timor peccandi.

Scrupulus igitur morali sensu est timor peccati, ubi non est peccatum, ex inanis rationis apprehensione: quod diversis modis contingere potest.

1. Si quis ex inani et futile ratione iudicat, aliquid esse peccatum; qui error potius dicendus est quam scrupulus, atque omnino eliminari debet.

2. Si quis ex levi et futile ratione dubium circa honestatem actionis ita concipit, ut certo dictamine careat: quod Suarez vocat intrinsece scrupulosum.

3. Si cum post certum dictamen, quod habuit et in confuso saltem retinet, dubium ex futile ratione contra honestatem actionis accedit, quod mentem sollicitat atque perturbat: - extrinsece scrupulosum.

4. Id, quod cum 3. Cohaeret - conscientia scrupulosa

Consequens est, si quis post actionem commissam ex una parte quidem se non peccasse iudicat, ex altera tamen parte fugili viam ratione formidat, ne forte peccaverit.

Tertius et quartus modus est scrupulus proprie dictus, primus autem et etiam secundus modus, — si verè dubium intellectus iudicantis est, et non potius cum tertio modo convenit — plane cavendus est, quoniam cum tali scrupulo non excusso agere non licet, ut ex iis colligitur, quae de conscientia erronea et dubia dicta sunt.

Conscientiam scrupulosam distingue omnino a conscientia tenera: quae prorsus exoptanda est. Haec enim secundum normam veram tum ante tum post factum sentit etiam minimos defectus, eosque magni aestimat, reserata tamen recta distinctione inter peccatum veniale et mortale; nam huius distinctionis neglectus tanquam perniciosus error eliminandus est.

Art. 2. De Origine Scrupulorum.

63. 1. Origo scrupulorum alio modo refertur ad naturalem hominis dispositionem, alio modo ad Deum, alio ad diabolum.

Minimum ad causas naturales referuntur dispositive, etiam proxime, ita ut homo ex variis causis proxime dispositus sit ad vividiores mali apprehensionem atque ad apparentes eius rationes concipiendas, quibus deinde actu suo inhaeret neque sese plane expedire potest.

Ad Deum referuntur permissivae, sive alias causas

et naturales et diabolicas non impedit, sive etiam lumen rationis consuetum aliquatenus homini subtrahit: quo fit, ut non jam ita expeditus sit ad discernendum rationum pondus.

Ad diabolum referuntur saepe effective, quatenus iste imaginationem perturbat, cuius specie mali moralis obicit: quod quo vehementius fit, eo magis impedit rationem a veri iudicio.

2. Plerique scrupuli in causis naturalibus nituntur; quin etiam in iis, qui ad Deum aut diabolum referuntur, vix non semper causa aliqua naturalis eis subest. Quae naturales causae tum physicae esse possunt, tum morales, videlicet:

1) Corporis constitutio, quae faciat hominem melancholicum, ingenii tenacitas et perspicacitas quidem, sed perspicacioris ad inveniendas, quam ad solvendas difficultates; vel quae reddat eum pusillanimum et timidum.

2) Nervorum atque cerebri mala affectiva sive haereditate accepta, sive nimio labore, jejunio, vigiliis contracta — 3) iudicii infirmitas — 4) Occulta

quaedam superbia atque proprii iudicii tenacitas.

5) Nimia sollicitudo cavendi ab omni re, quae solam mali speciem habet, atque consuetudo quae, si ex obligatione eligendi semper speculative securiora.

6) Externa causa esse potest conversatio cum scrupulosis, incauta conscientiae directio, incauta severiorum scriptorum lectio.

Art. III De signis hominis scrupulosi.

64 I Praenotanda. 1. Aliquando unum alterumve scrupulum pati, nondum facit, ut homo scrupulosus sit, aut regulis scrupulorum possit uti: scrupulosus dicitur homo a consuetudine seu habitu ali dispositione vel agendi ratione.

2. Saepe homo ipse non potest judicare, utrum scrupulosus sit, an solummodo timoratae conscientiae; unde acquiescere debet iudicio prudentis confessorii vel directoris.

3. Nec confessorius semper prima vice, qua tractat poenitentem, discernere satis potest, utrum inter scrupulos collocandus sit necne; quare tunc explorare magis poenitentem debet certamque directionem deferre. Sicut enim periculosum est, scrupulosum regulis communibus dirigere, ita damnum plenum est, hominem non scrupulosum scrupulorum regulis duci.

4. Absoluta autem discretione et prudentia opus est in dirigendis iis, qui in una materia scrupulosi sunt, in alia laxi, aut qui scrupulis quidem agitantur, simul autem etiam peccatis mortalibus et vitiis immersi sunt. Quum enim iis regulae scrupulorum solummodo ex parte adhiberi possint, confessorius, nisi turpissime errare velit, sedulo inspicere debet. — Similiter ille, qui in una solum materia scrupulosus est, in hac quidem, sed non in aliis scrupulorum regulis uti potest.

65. II Signa praecipua hominis scrupulosi sunt:

1. Frequens mutatio iudicii ob res vel nullas rationes: ita ut idem modo licitum, modo illicitum esse iudicet.

2. Timor peccandi occurrente occasione agendi in re, quam audivit a prudenti confessario licitam.

tam esse, quam videt ab hominibus timoratis agi, quam ipse proprio iudicio, quum occasio agendi non urgeret, licitam esse iudicavit.

3. Anxietas peccati ita ita exorta, ut homo sibi anxietatis rationem reddere non possit.

4. Iudicium pertinacia contra dictum confessarium, atque inde consultatio plurimorum in re plana, et aucta ex hac perplexitas

5. Herald inquisitio de actionis licetate, etsi jam pluries responsum certum acceptum est.

6. Reflexio ad circumstantias actionis, quae morae liter loquendo non accidunt; et ad quas homo sanae mentis non consuevit reflectere.

7. Anxietas continua circa confessiones, non obstante iudicio confessarii, vel etiam confessionum repetitione jam satis accurate peracta: quod per se solum huius specialis scrupulositatis signum est.

56. III signa, quae parum juvant ad dignoscendos scrupulosos, nec in scrupulosis H, sed in hominibus te-
nerae conscientiae deprehenduntur. La croix 1.

1. n 519 199. Haec notat:

1. Quando poenitens est sollicitus, imo etiam moderate anxius, ne Deum vel levissime offendant, aut ut culpam commissam statim deleat: nondum propterea scrupulosus est.

2. Qui post vitam in magnis peccatis diu producta, anguntur, et intra mediocre tempus, v.g. medium annum, videntur sibi non posse satisfacere, sed amplius confiteri volunt: non statim sunt habendi pro scrupulosis. Hoc tamen intellige de eo, qui ter quaterve post institutam confessionem generaliter peccata aliqua tamquam nondum satis declarata

afferat; nam si ad saepius faciat, tandem omni-
 bus prohiberi debet, nisi prompte jurare possit, se
 peccatum certo mortale certe non esse confessum.

V. Reuter & Neocomp. n. 266. 4.

3. Ex eo quod aliquis dubitat, an in hac aut illa
 re peccaverit, nondum colligi potest, eum esse
 scrupulosum: quia dubium aut absolute aut respec-
 tive prudens esse potest.

Art. 4. De remediis scrupulorum.

67. Praevis notanda. 1. Scrupuli sunt morbus quidam
 spiritualis; quare etsi aliquando a Deo permittun-
 tur ad spiritualem utilitatem, ab homine tamen
 ipso impugnari debent; alioquin causant et animi et
 corporis gravissima mala: enervant enim vires,
 impediunt spiritualem progressum, opera utiliter
 pro Dei gloria suscipienda, periculum inducunt vi-
 re desperandi sive lascandi habenas veritatis et
 peccatis.

2. Si vero homo scrupulosus aptis remediis studeat eos
 impugnare, patientiae humilitatisque occasionem
 quam plurimas habebit atque meritum animi
 puritate, intentionis rectitudine augere sibi poterit,
 et aliorum conscientias dirigere melius addiscet.

3. Triplex genus scrupulorum cum S. Alphonso L. 1
 m. 15 distinguunt: 1/ eorum qui semper anxii sunt
 de confessionis eiusque integritate; 2/ eorum qui im-
 moderate timeant, ne plavis cogitationibus variis
 que tentationibus dederint assensum; 3/ eorum qui
 quod est scrupulorum genus difficillimum -
 qui in rebus innumeris actionibusque occurrentibus

in quibus alii minime perturbantur, timent ne cum dubia conscientia agant vel egerint. Jam notato quasdam regulas generales pro remedio.

68. I. Regulas generales pro confessario hominis scrupulosi:

1. Sacerdanti debet, utrum poenitens sit scrupulosus in omnibus, an in aliquibus rebus tantum; quae sit scrupulorum causa. — 2. Inculcet poenitentiam et salutis firmam et ipsi maxime necessariam esse obedientiam: quare seisciteetur a poenitente, utrum sibi fidat atque obtemperare velit; alioquin alium directorem sibi statim quaerat. — 3. Generatim agat benigne cum poenitente, severitate tamen interdum si a debita obedientia poenitens recedat. — 4. Ad dubia proposita sine haesitatione et multa inquisitione respondeat, neque addat generatim rationem responsis, ne poenitens eas examinando sese implicet. Neque semper audiat omnia dubia, sed quum animadvertit, esse res futes, narrationem praeci dat atque iubeat seclerum ad S. Communionem accedere. — 5. Ipsi poenitenti des regulas generales applicatu faciles, non nimis particulares quae in perscrutandis circumstantiis fundentur.

69. II. Regulas generales pro ipso scrupuloso:

1. Pertrahat sibi, se esse scrupulosum, sibi que incumbere contra scrupulos agere tum subsidia spiritualibus, tum, si opus sit, corporalibus. — 2. Obneat apud eundem confessarium doctum et piū, cui cum fiducia obedientiam summam praestet. — 3. Studeat humilitati, resignationi in divinam voluntatem, fiduciae erga Deum ut patrem benignissimum. — 4. Fugiat otium, nimiam

solitudinem, conversationem atque lectionem, quas
 scrupulos gignere possit, nimias cogitationes ^{de utro} quare
 morem fortius quam fiduciam excitent, in evan-
 gela conscientia brevis sit. - 5. Ne cedat scrupulo,
 quasi hac vice securitatis causa velit agere, quod
 scrupulus suadet: neve putet ad recte agendum
 sibi opus esse ut antea. Dubiola formali recordatione
 quod sint scrupuli, secludat: sufficit enim scrup-
 ulos habitualiter scire, sibi dubia esse spernenda
 atque se recte agere, nisi primo intuitu dicere certo
 possit, rem, de qua agatur, peccatum vel grave
 peccatum esse. - 6. Diceat se ipsum generalibus regulis
 dirigere, neque in quovis casu ad confessorium vel direc-
 torem recurrat, neve scrupulosa illa dubia sacramen-
 tali iudicio subiciat. - 7. Propriam igitur sumat
 brevissimas regulas: 1/ si tibi non esse aliquid peccatum
 mortale, vel peccatum simpliciter, quod non statim
 certo ut tale cognoverit; 2/ si tibi id licere, quod videris
 agere alios liberos timoratos sine scrupulo, etsi sit
 contra proprium iudicium vel opinionem; 3/ si circa
 confessiones ardeat esse, se non teneri confiteri, nisi
 quod cum mortali peccato a se actum esse, promp-
 te jurare possit; 4/ dubia tibi non esse rationabilem
 causam agendi, omittendi, habendi, neque dubium
 illud, utrum sit scrupulus, an gravis ratio.

Cap. V.

De Conscientia laxa.

70. I. Notio. Laxa conscientia, scrupulosae contraria,
 levius iudicat, peccatum (grave) non esse, ubi revera

est. Laxa potest esse conscientia antecedens: sed etiam conscientia consequens, quae se. facilius putat peccatum non adfuisse, et si re ipsa subjective adfuit. Haec laxa conscientia oritur saepe ex contrahuntine peccandi et remorduum conscientiae ex industria negligendorum: quo fit, ut paulatim quasi callum conscientiae obducatur, atque sufficiens quidem sit notitia tenuis et confusa ad contrahendum reatum culpae etiam gravis, non vero satis virida ad hominem ex torpore et somno spirituali excitandum.

II. Periculum. 1. Conscientia laxa consequens semper nocet, quum socordiam inducat non quaerendi reconciliationem cum Deo, quando quaerenda est.

2. Conscientia laxa antecedens propterea saepe non excusat a peccato, quia est error culpabilis et vincibilis. Quare scienter sequi conscientiam laxam in favorem libertatis non licet. Hinc fit, ut, qui laxa conscientia utitur, longe gravius et facilius teneatur, dubio aliquo circa honestatem actionis instantis exorto, ante inquirere, neque possit generatim dubium ut scrupulum contemnere. Ad quod quum nihilominus propius sit, facilius, quam alii homines, reatum culpae gravis contrahit, neque peccati commissi ita recordatur. Quare etiam regula statuitur illi, quae pro homine timorato statuta est, contraria, nimirum: in dubio de consensu plenus praescripto, praesumendum est, hominem laxae conscientiae plene consentisse; alioquin ne dubitares quidem!

III. Cura et remedia. Qui igitur serio conatur laxam conscientiam emendare, aliquando in re obiective gravi ob praecipitantiam non satis animet versantem excusari potest. Quare tunc excitanda

quidem ejus vigilantia est, ut cautior fiat et post
 commissam culpam statim doliat, et aut confessione
 aut contributione securum se reddat; Tamen ex altera
 parte etiam animandus et edocendus est; siquidem
 etiam apud ipsum ad peccatum mortale advertentia
 perfecta, saltem in confuso, ad obligationem rem
 magis considerandi aut inquirendi requiritur.
 Remedia autem, quae hoc conscientiae vitium sanant,
 sunt praecipue: seria veritatum aeternarum medita-
 tio atque gravis lectio; frequens conscientiae discussio
 et examinis particularis usus; frequens ad sacramenta
 accessus.

TRACTATUS III

De Legibus.

CAPUT I Notio et divisio.

71. Lex, ut abstrahamus a latiore vocis acceptance, tamquam morum regula est ex S.^o Thoma I. II. q. 90 a. 4. „ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam habet communitalis, promulgata.“
72. Divisio. 1. Ratione originis est lex divina et humana; divina est aut naturalis, aut positiva divina; humana est ecclesiastica, aut civilis, quarum utraque potest esse scripta, seu per se lata, aut non scripta, seu consuetudine introducta.
2. Ratione objecti habet legem affirmativam seu praecipientem, et negativam seu prohibentem. Posterior dicitur obligare semper pro semper, prior semper sed non pro semper, i. e. utraque lex est aliquid permanens, una exigit, ut omni tempore observetur abstinendo seu non agendo; altera non exigit, ut omni tempore observetur agendo, sed solum suis temporibus.
3. Ratione effectus habetur lex obligans, permittens, irritans. Lex obligans est aut immediate moralis (quae statim in conscientia obligat sub culpa), aut poenalis (quae immediate solum obligat ad sustinendam poenam eum qui deprehensus fuerit, ad id tamen in Conscientia), aut mixta. Lex permittens tribuit impunitatem, vel etiam aliis imponit obligationem alios non turbandi.

Interdum lex declarat vel efficit, ut certi actus juridico effectu careant; potest simul esse lex prohibens.

73. Essentiales legis conditiones sunt, ut sit 1/ voluntas Superioris efficax seu absoluta obligandi, quo distinguatur a consilio; 2/ promulgata, quo possit communitas dirigi; 3/ stabilis et aliquo modo universalis (hinc ad bonum commune), quo distinguatur a solo praecepto. — Sc. lex differt a praecepto a/ ratione subiecti, quia lex requirit potestatem politicam seu jurisdictionem, ad praeceptum sufficit potestas oeconomica seu dominativa; b/ ratione subiecti, quia lex fertur in communitatem; praeceptum etiam in personam privatam; c/ ratione finis, quia finis legis est bonum publicum, finis autem immediatus praecepti bonum privatum; d/ ratione temporis, nam lex per se perpetua est, et obtinet etiam mortuo legislatore; praeceptum vero generatione morte praecipientis expirat; e/ ratione loci, quia lex immediate afficit territorium, in quo promulgatur, mediate vero personas in eo degentes; praeceptum ex adverso afficit immediate personas, iisque inhaeret. Caeteroqui pro ceteris, in quibus praeceptum obligat, parum interest, sitne praeceptum, an lex. Quoad leges humanas adde 4/ possibilis; 5/ honestas; 6/ iusta; 7/ utilis: ad impossibilia, peccaminosa, iniusta obligationem existere repugnat; neque ad plane inutilia, quae omni fine careant, obligare homo hominem potest, siquidem obligandi potestas propter finem adest.

Caput II. De elementis legis singillatim consideratis.

Art. I De auctore legis ejusque legislatione.

74. 1. Praeter Deum, ad quem omnis legum ferendarum potestas reducitur, vere legislativa potestas humana existit (Prov. 8, 15; Rom. 13, 1 sqq.) eaque duplicis ordinis, civilis una, altera ecclesiastica. Civilis potestas legifera, in quo resideat, disci debet ex singulorum regnorum „Constitutionibus“, quas vocant: nunc generatim plures factores suo modo concurrere debent.
2. In Ecclesia suprema potestate legifera pro toto orbe potitur Romanus Pontifex, et, ipso praeside, Concilium oecumenicum. — Adjuutores autem R. Pontifex sibi elegit diversos coetus Cardinalium.
3. Pro singulis provinciis ecclesiasticis Concilium provinciale leges condere potest, facta recognitione S. Cong. C. Quodsi S. Pontifex eas speciali modo pro illa provincia approbaverit, atque suas fecerit, ipsum provinciale Concilium eas mutare vel abolere non amplius potest.
4. In suis diocesibus Episcopi legifera potestate donati sunt, quam in synodo dioecesana potissimum exercere solent; alias, nisi de contrariis constet, ea, quae Episcopus mandaverit, rationem praecepti potius quam legis habent, atque cum auctore extinguuntur.
5. In ordinibus religiosis saltem is vel illi, apud quem suprema potestas est, leges ferre possunt: quo sensu et limite cum aliis Superioribus haec legum ferendarum facultas communicetur, in singulis ordinibus videri debet: monialium autem Superiorum, utut praecepta imponere possunt, per se impotentes sunt ferendarum legum.

45. Ut autem leges veram ligandi vim habeant, et a Superior debet esse legitimus vel legitimis supplementum habere, et b/ lex debet esse rite promulgata.

Cujus quidem promulgationis modus aptus esse debet ad diffundendam notitiam; ceteroquin a legislatore pendet. Pro legibus S. Pontificis generatim sufficit promulgatio Romae facta, nisi forte S. Pontifex promulgationem in singulis locis pro conditione praescripserit.

Postquam autem promulgata est, lex per se obligat omnes, ad quos notitia illius pervenit; quia jam habet omnia requisita ad obligandum. Illi tamen, quibus inculpa-biliter nondum innotuit, in foro conscientiae nec peccant legem violando, nec ad poenam obligantur. In foro vero externo, postquam facta est promulgatio, et terminus inchoandae obligationi praefixus praeteriit, praesumitur quivis subditus scire legem, ita ut ipsi non patrocinetur excusatio ignorantiae, nisi illam efficaciter et positive probet. Quod vero terminus non praefixus nonnulli antiquorum auctoritate nisi putant duorum mensium lapsum requiri, observat Ballerini ad n. 77, haec "disputatio eo tantum spectabat, ut definiretur, quandonam legis violatores ad poenam evadendam possent in judiciis probabilem ignorantiam legis allegare".

46. 1. Acceptatio populi non requiritur. Nichilominus leges, quae a maiore et saniore parte populi acceptatae non sunt, siue civiles, siue ecclesiasticae, reliquos ligare non censentur, nisi Superior demum eas urgeat. Ita etiam ante legitimum tempus desuetudinis legis obligatio cessare vel suspendi potest, quia a/ legislator praesumitur nolle paucos obligare ad discrepandum a communitate, b/ in iis circumstantiis praesumi saepe

potest, propter difficultates legi adversantes episcopi-
keiae locum esse

2. Qu. An fas sit Episcopis non acceptare leges
pontificias?

Resp. Negat.; Episcopi namque debent obedi-
entiam S. Pontifici, haud secus ac coeteri fideles, imo
magis quam ipsi, eo quod exemplum illis praebere
debeant. Excipe tamen casum, quo ob locorum ad-
iuncta legem suis Ecclesiis minus accommodatam
vel etiam noxiam judicarent; tunc possunt et debent
rationes S. Sedi exponere; interim Pontifex merito
praesumitur nolle obligare, priusquam rescripserit;
deinde ejus definitioni acquiescere tenentur.

Art. II. De legis objecto.

77. Objectum legis omnia esse possunt, quae ad bonum
commune conferunt.

Objectum legis praecipientis non tantum sunt actus
ex se boni, objectum legis prohibentis non tantum actus
ex se mali; sed etiam actus de se indifferentes aut prae-
cipi, aut prohiberi possunt.

Ratio est, quia quae sunt de se indifferentia, ex cir-
cumstantiis aut ex relatione ad finem aliquem bona
et mala esse possunt. Notum est effatum S. Augustini,
alia esse prohibita, quia mala, alia mali quia prohibita.

78. Actus heroici, seu qui cum maxima difficultate
conjuncti sunt, ordinarie et per se praecipere non pos-
sunt per legem humanam.

Ita scriptores communiter. Ratio est, quia lex debet
accommodari infirmitati humanae, debet bono communi
convenire; sed actus nimis difficiles praecipere, in

ruinam potius esset, siquidem antea multarum transgressionum praerberet. — Possunt tamen 1) in extra-ordinariis adjunctis, e.g. militi custodia stationis cum proximo vitae periculo; 2) accedente voluntaria subiectione, ut certis religiosis servitium erga aegrotos pestilentia affectos; 3) per legem vel praeceptum divinum, siquidem Deus absolutus omnium dominus hominem omnes vires intendere potest jubere, et auxilio suo humanae infirmitati vires addere.

79. 1. Actus mere interni per se et directe non cadunt sub legem humanam. Ratio est, quia ejusdem potestatis esse debet leges ferre, et secundum leges judicare; si enim legislator non posset esse vindex suorum legum, frustranea ut plurimum esset potestas legislativa; cum ergo non posset de internis judicare, neque potest de illis leges ferre. Accedit, potestatem legislativam per se et directe ordinatam esse ad externum communitalis regimen, ut omnia apte in ea disposita sint. — Haec de lege civili certa sunt et communis D.D. sententia; quia finis ejus proprius est tranquillitas et pax externa.

2. Controversia est de lege ecclesiastica. Non pauci existimant posse legislatorem ecclesiasticum praecipere lege directiva actus mere internos; evincitur ex verbis Christi apud Matth. 16:19. : „Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis“, quae verba generalia sunt; deinde ex ratione, quia Ecclesiae potestas spiritualis est, et ordinatur immediate ad salutem animarum. At communior et probabilior sententia negat cum D. Thoma, ob rationes supra allatas.

3. Certo vero Ecclesia praecipere potest actus internos,

quando utitur potestate non propria sed dei vicaria.

Hinc 1) Quando agit in foro mere interno, Quapropter confessorius mere internos actus injungere potest. Nam potestas Christi, cujus ille in tribunali poenitentiae instrumentum est, actus internos non excludit.

2) Ecclesia, quando interpretatur aut determinat legem vel jus divinum, v.g. definiendo fidei articulum, certe internae fidei obligationem imponit; item declarando, esse obligationem aliquando internam actum caritatis erga proximum eliciendi, hunc actum necessarium facit. — Cfr. thesin 10 ab Innoc. XI damnatam. Ratio, cur in hisce rebus ad actus mere internos potestas ecclesiasticae supremi pastoris extenditur, iterum est, quia lex divina ad eos certissime se extendit. (Ex hac sola jam ratione — ut id exempli causa tangam — fieri potest, ut pastoribus animarum injungatur non solum celebratio, sed etiam applicatio Missae.

3) Quando Ecclesia favorem aliquem concedit, pro conditione illum consequendi actus mere internos exigere potest. Ita nil repugnat, quominus S. Pontifex pro lucranda indulgentia actum internum injungat, ut piam meditationem passionis Dominicae in indulgentius viae crucis.

4. Actus interni possunt indirecte praecipi vel prohiberi a lege humana, quatenus nempe intrinsece connectantur cum actibus externis. Ratio est, quia id necessario consequitur ex potestate in actus externos.

Porro duplici modo potest actus internus intrinsece connecti cum externo: 1º) tanquam causa actus externi; unde lex, quae prohibet actum externum, prohibet simul voluntatem illum faciendi;

29) tamquam conditio necessaria ad esse physicum vel morale actus externi; v.g. quando praecipitur contractus, jubetur consensus internus ad contractum necessariis, quando praecipitur Sacramenti susceptio, jubetur digna susceptio; quando jubetur Missa pro populo, jubetur intentio applicandi, etc.

5. Quando praelati, praecipiendo potestate donati, dominativa potestate utuntur, quam acceperunt mediante libera voluntate subditorum etiam in rebus internis se subjicientium: non est cur actus mere interni injungi non possint. - Quare etiam ii, qui negant, facultatem internos actus praecipiendo Ecclesiae quae soli seu per potestatem jurisdictionis ipsi propriam competere, illam nihilominus fatentur praelatis regularium inesse per potestatem, quam in subditos vi voti obedientiae exercent, modo obedientia ex ordinis constitutionibus sic intelligatur.

B. Actus externi occulti ab humanae legis potestate nullatenus excluduntur.

Art. III. De legis subjecto.

A. Generalia.

80. 1. Legis subjectum esse seu legi subjacere, non est idem ac legem subjective laedere. posse. Subiacent omnes illi, pro et in quibus deviatio a lege objective malum est - quod fieri potest sine actuali rationis usu; subjective laedere legem non possunt, nisi qui actu utuntur ratione.

2. Legi naturali, quippe quae pro natura humana lata sit, omnes subjecti sunt, qui participant

naturam humanam, etiam infantes atque perpetuo amentes. Hinc est ut eos non liceat provocare ad res intrinsecus malas v.g. turpia, blasphemia, atque ille, qui eos provocaverit, ipse peccet, idque per se etiam graviter.

81. Leges positivae si solum subjacent quae
 1) sub jurisdictione respectivi legislatoris existunt
 et 2) habitualiter sunt rationis compotes.

Hinc leges particulares pro iis solis, qui ad particulare territorium pertinent, existunt; leges ecclesiasticae universales pro omnibus Christianis ubique locorum existentibus (qui habitualiter usu rationis fruuntur) valent, quia territorium Ecclesiae et R. Pontificis universus orbis est; leges positivae divinae, si universales sunt, omnes ubique homines habitualiter rationis compotes spectant.

82. Resolves 1) Haeretici baptizati per se Ecclesiae legibus subjacent, neque licet eos inducere ad ea, quae istis legibus sunt contraria, nisi forte in certis legibus Ecclesia ostendit, se nolle illos amplius ligare; (quod tamen praesumi solum potest quoad leges, quae proxime sanctificationem a mortali po-
 tius quam ordinem publicum tuendum vel abusus cavendos spectant.) Ceteroquin quum ipsi ~~vero~~ fere materialiter tantum peccent, ratio minus graviter regulariter sufficit, ut cooperari cum tali transgressione liceat.
 2) Similiter subjacent legibus ebrii, somno decepti; quapropter ebriis non licet diebus votitis carnes dare.

3) Non subjacent legibus humanis infantes, perpetuo armentes: illi igitur non tenentur sacro interesse, neque abstinentiam servare, quamquam sane convenit infantes illis praeceptis assuescere.

4) Legibus Ecclesiae non subjacent infideles, Judaei, paucis non-baptizati: tenentur tamen Ecclesiae sese adungere, atque in statu subjectionis sub legibus ecclesiasticis se constituere. Interim autem non peccant praecise esu carniū in diebus abstinentiae, labore in diebus festis, neque per se illi peccant, qui ista haec imponunt, nisi forte ratione scandali et quietis festivaē publice perturbatae.

5) Pueri, ante septennium non censentur legibus Ecclesiae adstricti esse, etsi forte ad usum rationis jam habeant, quia Ecclesia respicit communiter contingentia; aliud est de lege divina confessionis. Post septennium autem adstricti sunt, nisi positive probetur, ipsos usum rationis sufficientem nondum habere.

B Specialia

83. De clericis haec breviter nota:

1. S. Pontifex, etsi saecularem potestatem non haberet, nichilominus saeculari potestati subiectus jure nullatenus esset, sed summum pro arbitrio suo de suasque causas alicui subicere posset.

2) Reliquos clericos a jurisdictione saeculari S. Pontifex eximere potest; ceteroquin civilibus legibus iis, quae statum clericalem de decencia non statuunt, tenentur sive formaliter ut reliqui subditi, sive materialiter ob voluntatem S. Pontificis sui Superioris.

84 De vagis et peregrinis haec nota

1) Tenentur legibus communibus Ecclesiae sicut incolae loci, in quo versantur, ita quidem ut a) uti non possint dispensatione sui territorii, b) uti vero possint dispensatione generali illius regionis, in qua versantur.

2) Non tenentur legibus particularibus:
a) non suae regionis, ex qua exierint;
b) non illius loci, in quo transeundo subsistunt, nisi forte ratione scandali vel periculi laedendae iustitiae.

3) Tenentur autem iis legibus, si quae specialim forte latae sunt pro peregrinis et vagis.

Resolves 1) Si quis exiens e loco, ubi ieiunium est, in alium locum venit, ubi non est, ieiunare non tenetur. — Immo si postea a lege ieiunii solvitur, probabiliter iam mane cedere potest, siquidem ieiunium ut obiectum individuum praecipitur. Si abstinentia est, ea tamdiu servare debet, quamdiu manetur in loco legis, siquidem haec pro singulis actibus praescribitur. Contra si quis reversus e loco, ubi ieiunium

non est, in patriam, ubi observatur, aut etiam in locum peregrinum, modo tunc jejunium sit secundum legem communem Ecclesiae, jejunare tenetur, quando jejunium essentialiter nondum laesum est i.e. quando praeter unicam refectionem plenam non sumpsit notabilem cibi quantitatem secundum ea, quae dicuntur de jejunio; quod si jam fecit, etiam tertio vel quarto edere potest, quia lex jejunii observatu impossibilis est facta.

2) Si in tua patria speciale festum est, modo ante ultimum Sacrum e finibus territorii exieris, ad Sacrum audiendum non teneris.

3) Si quis propter discrepantiam dierum, in quibus certum aliquod jejunium, quod quoad substantiam lege universalis praescriptum est, in diversis locis celebratur, bis incidat in illud jejunium, non tenetur secundo illud observare: Si vero propter locum mutatum numquam incidat in diem, quo in loco, ubi existit, observatur, vi legis quidem semel videtur jejunare debere; attamen ex benigna interpretatione mentis Ecclesiae, quae ad singularitatem non censetur velle adstringere, excusatur probabiliter, nisi ex industria, ut vitet jejunium, ab uno loco in alterum profectus sit.

85 De ipso legislatore. Superior certo non tenetur sua Rege coactive, sed ad summum directive i.e. poenae non subiacet, sed obli-

gationi tantum Conscientiae idque ita, ut
 Recluso gravi scandalo aut aliorum damno,
 venialiter tantum peccet, si sine causa id a-
 liquando non praestet, quod alius prae-
 scripsit; si vero rationabilem causam habet
 quae Substitutum non excusaret quidem, sed
 licite ad quaerendam dispensationem impel-
 leret, nullatenus peccat. - Videtur Caeteroquin
 autem peccasse contra eandem virtutis speciem
contra quam Substituta legem violando peccant.

Articulus IV.

De effectu legis seu obligatione.

§ 1

De legis obligatione in se ejusque interpretatione.

ob¹ Quamquam omnis lex aliquam obligati-
 onem Conscientiae indicere debet, nihilominus
 distinguitur Lex moralis et Lex mere poenalis,
 de quibus supra n. 72. Quae autem sint Le-
 ges mere poenales, praecipue inter Civiles, ma-
 xime ex Consuetudine et usu hominum etiam
 timeratorum disci debet; aliquando ex ipsi-
 us poenae magnitudine, quae proportionem
 non servet quoad legis laesionem: nam ali-
 oqui poenae magnitudo gravitatem delicti
 non indicat.

R. Lex immediate moralis etiam ea, quae

a civili auctoritate fertur, obligationem ad culpam inducit aut gravem aut levem, prout et res ipsa et Superioris voluntas id Constituit: ita tamen, ut res undequaque levis sub gravi praecipui non possit, res gravis sub levi quidem possit, generatim autem non ita imperfecte praecipitur.

3. Gravitas legis vel praeepti dijudi, causa igitur est tum ex ipsa re i. e. ex objecto cum Circumstantiis et fine, tum ex ipsis verbis, quibus Lex seu Superiori datur. - Res nimirum illa gravis habetur, si finis intentus magni momenti est, atque res ipsa ad illum finem notabiliter confert (Ex quo fieri potest ut objectum in se minimum ex fine et Circumstantiis evadat res gravis v.g. affundere vinum in S.P. hisque sacrificio modicissimam aquam).

07. 1. Interpretatio legis est: 1.^o authorea, doctrinalis vel usualis, prout fit ab ipso Superioriore / vel ab eo ad hoc potestatem habente / vel a viris doctis, vel ex Consuetudine; 2.^o Stricta vel lata, prout fit stricte juxta naturalem verborum proprietatem, aut large juxta sententiam benigniorem; 3.^o authentica est Comprehensiva vel extensiva ut infra

h. Doctrinali interpretationi inserviunt sequentes regulae.

1.^a reg. Lex poenalis et odiosa strictae interpretationis est, Lex favorabilis latae: de qua tamen cf. infra de privilegiis

2^a reg. Assumendus est sensus verborum proprius et usitatus, nisi sequatur aliquis absurdum aut injustum.

3^a reg. Attamen sensus usualis potius proprius sensus dicitur, quam sensus philo-
logicus vel grammaticalis; imo sensus, qui
secundum stylum et usum Curiae est, po-
tius attendendus, quam ille, qui alias for-
te in usu est.

4^a reg. In dubio mens legislatoris attenden-
da est, itaque potius quam mea verba.

Quare lex extendenda est ad Correlata (eq.
sponsus et sponsa), ad aequiparata (v.g.
electio et praesentatio ad Beneficium ec-
clesiasticum), ad Connexa et Contenta (ut
facultas legandi in facultate testandi con-
tinetur); quoties alias legislator aut inju-
stiae aut imprudentiae argui debeat.

§ 8. Authentica interpretatio, si communes re-
gulas sequitur, et ea, quae satis clare, ita
non sine aliquorum adhibitione, in lege
jam continebantur, vere Contenta esse, Annus
edicit, mere Comprehensiva dicitur, si vero
ultra ea aliquis in lege contineri delecta-
rit, extensiva vocatur. Vis hujus visceri,
minis ea est, ut promulgatio extensiva in-
terpretationis necessaria sit, Comprehensi-
vae non ita.

Aliquando secundum mentem legislatoris
Especkciae locus est, quae non tam est
explicatio mentis legislatoris quoad sen-
tum legis, sed quoad exceptionem singularem

alicuius Casus a lege, quamquam verba le-
gis dum Certo includunt.
Est igitur applicatio legis Secundum ae-
quum et Bonum. Secundum quod praesumi-
tur, Legislatores nolle legem suam in cir-
cumstantiis extraordinariis, quas non prae-
visit, urgere, eumque exceptionem facturum
fuisse, si talis casus ipsius menti obversa,
tunc esset.

Attamen si Superior abiri potest, episcopalis
Locus non est, nisi Lex propter Circumstanti-
as evadat noxia et injusta

89. Alius effectus potest esse irritatis actus
aliique validi. Nam publica potestas,
sive ecclesiastica sive civilis, ea facultate
utitur, ut, si id necessarium fuerit, hoc modo
in rebus sibi subiectis libertatem restringat.
Nihilominus probe videndum est, utrum
Lex ipso facto actum aliquem irritum reco-
dat, an, per prohibitionem ut irritus reddatur,
statuat. Quod non ex totis legum verbis,
sed etiam ex usu et consuetudine sumitur,
item, utrum solum Civiliter, an etiam natu-
raliter irritus reddatur; utrum solum effectus
legali careat, an simul prohibitus existeret.

§. 2

De legis obligatione implenda.

90. Quae de implatione dicenda sunt, quo-
dammodo complent ea, quae circa sen-

sum et interpretationem legis notanda fuerunt. Nam de impletione legis querere, nihil aliud est quam videre, ad quosnam actus in concreto legis obligatio porrigatur, ut ei integre satisfiat.

1. Lex prohibens seu negativa impletur omittendo seu non faciendo rem prohibitam; lex vero praeceptiva seu affirmativa, si realis est, impletur, quomodocumque res praestita est; si personalem actionem praescribit, postulat ut actio illa humana sit, seu humano modo ponatur.

2. Necessarium porro non est ad implendam legem, ut finis legis intendatur: unde neque requiritur, ut ex motivo specialis virtutis, ad quam res praecepta pertinet, neque ut ex motivo obedientiae seu ex intentione implendi legem agatur. Hinc contra Ecclesia legem qua talem non peccat, qui diebus statutis a carnis esu abstinet, etsi per cibos esuriales gula magis indulget. Praecepto satisfacit, qui ignorans esse diem festum, sacro interfuit; vel qui interfuit ex mera devotione, statuens se velle secundo sacro interesse pro lege implenda. S. Alph. n. 163, ex cōi sent.; S. Thom. I. II, q. 100, art. 10.

3. Qui vero volens rem ut lege praescriptam, coactus seu inventus ipsum objectum tamen praestat, peccat prava sua voluntate: nihilominus si humano modo actionem praescriptam fecit, v. g. sacro interfuit, opus repetere non tenetur. S. Alph. n. 165.

4. Nullo minus per se requiritur, ut lex in statu gratiae impleatur, nisi tamen ipsa res praecepta talis est, quae, ut rite fiat, statum gratiae postulat: ib. n. 162; hinc praeccepto annuae Communionis non satisfacit sacrilego actu.

71. 1. Nihil impedit, quominus duplex praecceptum eo-

dem tempore impleatur, modo utrumque objectum simul praestari vere possit, e. g. Missa assistere et divinum officium recitare. S. alph. n. 166.

2. Num vero una eademque actione diversis praeceptis satisfiat, ex ipsa lege dijudicandum est. Sc. 1) satisfiat, si plura praecepta de una eademque re in individuo agunt; 2) si autem actum specificè 4^{to} eundem imponunt, etiam una actione satisfiat, quando propter eundem finem seu idem motivum praecipiunt, adeoque si diversa praecepta et materialiter et formaliter idem imponunt. Non vero satisfiat uno actu, si diversi sunt fines interni diversorum praeceptorum, nisi forte contrarium a Superiore indicatur, v. g. jejunium ex lege Ecclesiae, ex voto, ex poenitentia sacramentali. — Qui vero pro sacramentali poenitentia imposuerit Sacrum per integrum mensem, praesumitur diebus Dominicis non obligasse ad duo Sacra.

3. Utrum transacto tempore in lege profuso, obligatio expiret neque, tum ex ejus fine et ex circumstantiis desumendum est; videndum sc. est num determinatio temporis facta fuerit ad finiendam an ad sollicitandam seu urgendam obligationem.

Caput IV. De excusatione a lege.

92. Quae hucusque dicta sunt, legis obligationem ejusque extensionem in se sumptam explicant. Quo melius autem obligationum ambitus et limes cognoscatur etiam ad rationes temporis et diversa subditorum conditionis attendi debet. Nam propter illas obligatio non raro desinit.

Videlicet I. Obligatio legis affirmativa, maxime

humana, generatim non urget cum incommodo vel damno gravi. Nihilominus hæc damni gravitas pro diversis legibus diversa esse debet, ut excuset. Aliquando etiam cum gravissimo damno urget, nem.

a) si agatur de damno communi, vel etiam de extremo spirituali damno hominis privati avertendo; b) si legis lesio in damnum vel odium religionis vergit vel in contemptum auctoritatis; c) si cum certae legis observantia communiter magnum incommodum seu damnum conjunctum est. Si enim ita est, legislator sciens et volens legem cum suo gravi incommodo imposuit; alioquin incommodum grave ex singularibus adjunctis oriundum non censetur cognovisse vel non voluisse. Cfr. n. 78.

93. II. Qui manet legis subditus, non potest, nisi causam excusantem habet, sibi tale impedimentum creare, propter quod vel nullo modo, vel ob grave damnum non valeat legem implere. Quamquam enim illo impedimento circumdatus non peccat legem non implendo, peccavit tamen quum libere illud impedimentum posuit. Quod tamen magis declaratur sequentibus regulis (cf. S. alph. n. 152):

1^a regula: Non licet ex mera intentione non implende legis impedimentum ponere.

2^a regula: Non licet cum sola praevisione impedimentum ponere sine justa causa, quando legis obligatio jam urget vel moraliter jam instat tempus obligationis, v.g. relate ad audiendum Sacrum, si dies Dominica jam inceperit vel jam impendit.

3^a regula: Licet cum mera praevisione impedimentum ponere a) sine speciali causa, quando tempus obligationis nondum prope est; b) cum causa;

pro gravitate praecepti graviore vel minus gravi etiam tum, quando tempus obligationis jam instat vel adest. Nota tamen: pro Communionis Paschalis sane tempus prope esse dicitur, si tempus Paschale incepturum est post aliquot dies; pro praecepto audiendae Missae die Dominica quis dixerit illud prope esse feria 5^a vel 6^a?

94 III Nemo impeditur, quominus particulari alicui superiori se subtrahat excommunicatus ex epus territorii; id. que ea intentione sese a lege liberandi facere, ea se peccatum nondum est. — Fors idem licet, quando aliquis transire vult in locum, ubi a communi lege largior existit relaxatio. Excipitur tamen lex de absolutione a casibus reservatis, et lex matrimonialis de clandestinitatis impedimento: de quibus suis locis.

95 IV 1. Ignorantia non excusat proprie a lege sed a culpa iuxta dicta n^o 17.

2 Quomodo excusationem a poena lege statuta

1^o Pro foro interno 1^o Ignorantia invincibilis sive facti, sive omnis legis excusat, quia deest culpa. Ita omnes. 2^o Si actus est praeceptus vel prohibitus tum alia lege, puta naturali, quae cognoscitur, tum lege mixta, quae invincibiliter ignoratur, consentiunt sicutus doctores, poenam a lege mixta statutam non incurri, si haec poena supponat in delinquente contumaciam (Cuiusmodi sunt Censurae); quomodo alias poenas controversatur. 3^o Idem controversatur utrum poena incuratur, quando ipsa lex mixta cognoscitur quatenus est praeceptum vel prohibens sed invincibiliter ignoratur quatenus est puniens; sententia communior distinguit poenas, quae in delinquente supponunt contumaciam a poenis,

quae contumaciam non supponunt; in primo casu admittitur huiusmodi poenae non incurri; in altero casu iterum distinguitur: incurritur poena ordinaria et delicto proportionata; non vero extraordinaria et exorbitans. 4^o Ignorantia strictè vincibilis excusat a gravi; pure vincibilis per se et generatim non excusat a gravi poena, at si poena est perfonae sententiae propter talem ignorantiam poena potest a iudice diminui. Dicitur per se et generatim nam a) supposito, non omnem ignorantiam tunc vincibilem dicendam esse crassam et supinam, qua de re controversatur, excusat ignorantia simpliciter vincibilis, si exigatur crassa et supina, qualem requiri dicunt ad incurrendas censuras. b) Si exigatur praesumptio, audacia, temeritas etc. excusat etiam ignorantia crassa; num vero excuset ipsa ignorantia affectata, si exigatur silentia, controversatur. 5^o Quoad leges pure penales ignorantia, quae excusat a culpa (intellige culpam civilem vel legalem) excusat etiam a poena, modo agatur de poena rigida, non de tali, quae potius sit pars dispensativi praeepti.

2^o Pro foro externo facta promulgatione et elapso tempore sufficienti, praesumitur scientia et ignorantia probanda, quare haec rarissime excusat a poena in foro externo.

3^o Ignorantia legis irritantis ea se non impedit quominus actus nullus sit - Quodsi lex in poenam potius quam ob bonum commune irritat, ea ignorantia, quae excusat a culpa, excusat etiam a lege. Num solius poenae ignorantia sume ex dictis sub. 2^o 4. Ignorantia legis naturalis quoad prima princi-

pia proximasque conclusiones in homine rationis co-
luta saltem diu invincibiliter atque inculpabiliter
existere nequit; existere tamen potest quoad conclusi-
ones non ita obvias; imo conclusionibus valde remo-
tis omnis ignorantia via abesse potest.

Practica quaestio esse potest, num homo rudis, qui
malitiam externi operis (v.g. fornicationis) novit,
invincibiliter (i.e. ita ut ne sufficienter quidem dubi-
taverit) ignorare possit malitiam peccati mere in-
terni circa tale opus.

Qua in. re dicendum est, talem ignorantiam, sal-
tem si agitur de efficaci desiderio, admitti non posse:
quare practice in confessionibus excipiendo confessio-
nis praesumere debet, cognitionem confusam suffi-
cientem adfuisse. — Verum si quaerit de meris co-
gitationibus pravis vel quodam desiderio inefficaci
seu velleitate; non semper quidem fidendum est,
sed neque semper diffidendum poenitentis rudis
testimonio dicentis, se haec non habuisse pro gra-
viter illicitis.

Ceterum si de ipsis externis actionibus illicitis a-
gitur; rudis homines sane ignorare possunt, quas
alii sunt obvia. Ita ignorari potest malitia men-
dari officiosi; a piceo pollutionis malitia potest
nesciri etc. Imo in multis eorummodi rebus ignoran-
tia esse potest apud eos, qui Christiana et libera-
liore educatione nunquam imbuti sunt.

Caput V. De Dispensatione.

96. *Dispensatio est relaxatio legis in casu particulari.*
Differt 1. a licentia, quia haec non est contra, sed

potius iuxta legem, cum ponat conditionem a lege requisitam, ne scilicet fiat quid sine licentia; 2^o a privilegio, quia hoc est ex se perpetuum, ac saepe non est contra sed praeter legem; dispensatio vero ex se est ad tempus tantum et semper contra legem; 3^o a legis abrogatione et derogatione, qua lex tota vel ex parte in perpetuum pro tota communitate tollitur.

Art. 1.

De potestate et causa dispensandi.

97. 1. Legislator propria potestate dispensare potest: 1^o in legibus suis, quia tantam habet potestatem ad solvendum, quantam habet ad ligandum; 2^o in legibus praedecessorum suorum, quia pari cum iis gaudet potestate; 3^o in legibus suorum inferiorum quia in ab ipso potestatem aut certe ipsi subordinant^{illam} habent.

2. Inferior non potest dispensare in legibus Superioris sui, nisi ea potestate delegata, et in quantum ipsi delegatum est vel ab ipso Superiore vel a jure vel a consuetudine. Ratio, quia inferior in legem sui Superioris jurisdictionem non habet.

98. Ques. An Papa dispensare possit in lege divina?

R. Potest dispensare ea iuxta causam in iis, quibus jus divinum oritur a voluntate humana, ut in votis et in juramentis. In caeteris dum ex gravissima causa vere dispensare possit, an tantum declarare jus divinum hunc cessare, controversatur. In praesenti parum refert.

99. 1. Episcopus cum suis subditis dispensare potest a) potestate propria seu jure ordinaria in legibus

a se vel a suis praedecessoribus sine in Synodo diocesana sine extra Synodum latis.

b). Potestate quasi - ordinaria

1^o in legibus Synodi Provincialis, si dispensandi potestas non est reservata; et pariter
 2^o in legibus Pontificiis pro sua diocesi latis. Et
 3^o in legibus communibus, quae frequenter occurrunt, ut in precepto abstinendi ab operibus servilibus, audiendi Missam, jejunandi etc. In aliis quae ad quotidianam gubernationem diocesis spectant (cum clericis), nisi S. Pontifex ea sibi reservavit. In omnibus legibus, in quibus cautum est: „donec dispensetur.“ In votis et juramentis, exceptis iis, quae S. Pontifex sibi reservavit. In rebus gravioribus et rarioribus aliquando, vel etiam in iis, quae S. Pontifex sibi reservavit, si necessitas urget, neque recursus ad S. Pontificem haberi potest. Quod ultimum tamen legibus irritantibus e. gr. legibus impedi^{ti}onis Matrimonii discretius quam aliis legibus praeciptivis vel prohibitivis est applicandum. Chr. Gr. de Matr.

2. Cum peregrinis 1^o Nulla est difficultas, si illi advenae in Episcopi diocesi habent quasi - domicilium, nam dum non tam peregrini sunt, quam vere subditi.

2^o Si quasi-domicilium non aquirant, contrahuntur. Probabiliter affirmandum videtur, quia praevalenter Ordinarii ipsorum consensus praesumitur. Contradiciunt tamen non pauci, quia non sunt vere subditi. Haec ratio, ut patet, nihil concludit contra eos, qui potestatem dispensandi repetunt ex Ordinarii peregrinorum consensu, seu ex tacita illius ratificatione de praesenti. Alii tandem distinguunt

affirmant quidem pro legibus Ecclesiae; negant vero pro votis et juramentis.

3. Relate ad regulares exemptos dicendum Episcopum nullam dispensationem regularibus concedere posse, nisi cum consensu Superioris regularis, aut cum expreso consensu S. Pontificis. — Cum consensu autem Superioris Episcopum id posse, adeoque S. Pontificem non repugnare, quoniam, servata debita subiectione et disciplina regulari, Episcopus regularibus in sua diocesi degentibus favores dispensatione concedere possit, etiam fatendum est. Sed quum hac in re Praelati regularium in privilegiorum id possint personaliter cum subditis suis, quod Episcopi cum suis, propterea id fere solum relinquunt, ut regulares (Superiores) eas dispensationes etiam pro se suaque domo accipere possint, quas Episcopus generationi pro tota diocesi concedit.

Cui autem sensu explicato facultas illa adesse censetur, haec sunt rationes: 1. ne privilegium sit in odium privilegiatorum; 2. ne regularibus occurrente necessitate, non sit satis provisum; 3. ex speciali concessione plenitudinis a S. Pontificibus data. Cfr. declaratio S. Officii 20 Dec. 1841 in Actis Ordinis Minorum anni XI (42) p. 32.

100. Parvchi ~~quae ordinantur~~, ratione consuetudinis possunt dispensare cum subditis pro casibus particulatibus in jejuniis, in abstinentia, in operibus die festo prohibitis, et aliis huiusmodi, quae frequenter occurrunt, et indigent prompta dispensatione.

101. Praelati Regularium 1º Possunt dispensare cum suis subditis, ubi speciale privilegium non adest, in legibus Ecclesiae communibus, ut: jejuniis, abstinentia, observatione festorum, aliisque rebus frequenter occurrentibus; in votis (exceptis reservatis)

sicut episcopus in muneris sui cum suis subditis dispensat

2^a 5d tamen nequeunt nisi in sin.

quibus causis, non possunt cum tota communitate.

102. Ex delegata potestate dispensatio valide nequit dari sine justa causa; ex propria valide quidem, sed non omnino licite: videlicet secusso scandalo aliusve damnis, tan-
tum veniale peccatum est.

Ceteroquin ne Superior quidem ipse consuevit sine causa dispensare. Delegatus vero non ita censetur restrictus, ut certitudinem plenam habere debeat, sed in dubio de sufficientia causae et subditus potest potest rem sin. cere explicans, et Superior etiam delegatus concedere potest dispensationem; certo autem sine causa justa dispensationem attentare, ex genere suo mortale peccatum illi est.

Si probabiliter tanta causa subest, quae sine dispensatione sufficiat ad excusationem a lege, severe ne requiritur quidem dispensatio; ad maiorem animi pacem praestat ad superiorem recurrere.

103. 1/ In legibus ecclesiasticis dispensatio S. Pontificis distinguitur praecipue una ex motu proprio, altera ad instantiam partis. Privo, quasi ex defectu justae causae aliove rationibus sit invalida, impugnari nequit; altera irrita evadit, si falsitas vel error commissus est in alleganda a/ re seu objecto dispensationis

b/ causa, quae vocatur motiva,

c/ in iis quae ex stylo curiae pro essentialibus habentur

d/ in causa impulsiva, mala fide allegata.

Causa motiva est, quae constituit obiectivam et in aeternam rationem dispensandi; impulsiva, quae impellit ad facilius, libentius concedendam dispensationem, exis-
tente causa motiva.

2^a. Q^{ue}. Quando nam subsistere debet causa quae ad va-
lorem dispensationis reputatur necessaria?

R. 1^a Non debet subsistere, quando scribitur ad su-
periores ut dispensationem concedant: quia
petitio censetur referri ad momentum concessionis. Hinc
si ad dispensationem matrimonialem pro causa allegetur
quod puella 24 aetatis annum exeerperit, sufficit ut
sit verum, quando dispensatio conceditur. At si illam ae-
tatem non attigerit, quando petitio misa est.

2^a Si dispensatio data sit in forma gratiosa, i.e.
si superior per semetipsum immediate dispenset, requi-
ritur quod subsistat causa illo tempore quo dispensatio
conceditur. Si vero datur in forma commissoria, i.e.
si superior per alium dispenset, subdistingendum est:
vel commissarius est executor voluntarius, cui non
praecipitur exequi dispensationem, sed eam exequendi
licentia datur (gratia facienda), et tunc sufficit cau-
sam subsistere quando commissarius dispensationem im-
perat seu fulminat: quia tunc effective conceditur,
seu ipse alterius ipse mandator dispensat; vel commissarius
est executor necessarius qui exequi iubetur, si praecedat ne-
cessitate nitantur (gratia facta), ut ordinarie contingit
in dispensationibus matrimonialibus, et tunc causa de-
bet utroque tempore subsistere, tum quando superior
mandat eam concedi, tum quando a commissario ful-
minatur. Cfr. n. 102. 3.

Art. II. Dispensationis interpretatio et cessatio.

104. 1. Facultas dispensandi (v. infra de privilegiis) generatim
large est interpretanda, modo tamquam favor dis

qui delegata potestate dispensavit, valide facere, nequit nisi ex justa causa vel secundum limites ab altiore Superiore appositos. Dispensatio quae unicus actu statim obligationis vinculum penitus aufert, revocari non potest.

2/ Renuntiatio est, quocum dispensatum est, acceptata a Superiore

3/ Quandoque cessatio finis totali sc. a/ Causa cessante ante omnem dispensationis usum 1^o cessat dispensatio, quia tollitur obligatio tractionis successum habens, sed 2^o controversatur de dispensatione quia tollitur, si habilitas vel impedimentum & causa cessante proth inchoatum usum 1^o dispensatio non cessat, si inter partes effectus separatis fieri nequit sine incommodo, 2^o secus, alii generaliter affirmant dispensationem cessare, alii distinguunt ut ad affirmantes vel negantes prout dispensatio est prioris vel posterioris generis.

Caput. VI. De legis abrogatione et derogatione.

108. 1/ Solus Superior, qui legem condere potest, potest eam abrogare. Quare legislator suas leges, leges antecessorum et subditorum abrogare valet: nemini autem potest leges sui Superioris abrogare. 2. Abrogatio potest fieri expresse, aut impliciti seu tacite. De posteriore, quatenus per leges supervenientes fit, haec observa:

1/ Lex particularis, in jure communi non contenta, legi generali contraria non abrogatur, nisi derogationis particularium legum expressa mentio fit. Ratio est, quia legislator illas particulares leges non censetur omnes cognovisse, neque earum convenientiam et necessitatem, quare nisi expresse eas aboleat, eas in suis

vigore relinquare censendus est. 2/ Neque ullae leges
particulares, quae specialiquodam pacto aliove robore
firmatae sunt, generali aliqua legum, vel legum par-
ticularium, abrogatione comprehenduntur, nisi illarum
expressum mentio fiat v.g. per clausulam, non obstan-
tibus legibus et iuribus illis etiam speciali mentione
dignis. 3/ Leges priores in tantum abrogantur leges pos-
teriores, in quantum lex posterior eis contradicit. In
quantum ergo sensus utriusque legis sine violenta in-
terpretatione servari potest, in tantum utraque lex sub-
sistere dicatur oportet.

3. Quamquam inferior leges Superioris abrogare nequit,
conceditur tamen aliquando, ut earum obligationem
pro tempore suspendere possit ut dictum est n. 76. 2.

Caput VII. De consuetudine et desuetudine.

109. Consuetudo et Legem condere et Legem abrogare potest,
illaeque non solum solius consuetudinis, sed accedente su-
perioris consensu, saltem generali illo, quo Superior
diuturnos populi seu communitalis mores, et si sibi non
cognitos, approbet, si modo certis conditionibus muni-
ti sunt. Qui consensus legalis dicitur.
110. Ut igitur consuetudo Legi contraria seu desuetudo Le-
gem abroget, sive ei deroget, sequentes requiruntur
conditiones: 1/ ut sit consuetudo rationalis. 2/ ut sit
a communitate i.e. a maiore vel potiore parte intro-
ducta, 3/ ut procedat ex opinione iuris aut ex iuristi-
cis aut acquiritur. 4/ ut sit satis diuturna.
111. Singulae conditiones explicandae sunt.
- 1/ Ut consuetudo sit rationalis, non sic intelli-
gi, quae ex omni parte rationalis esse debeat, et per

ut omni peccato; id enim non requiritur, sed sufficit, ut sit rationalis in se, seu in se communitati conveniens. At ea non habetur pro rationali, quae inducerit exemptionem exorbitantem. Difficilius autem haec conditio verificatur, si lex omnem contrariam consuetudinem pro futuro tempore prohibet, eamque irrationabilem declarat. Attamen ex iis quae docent Suarez, Galmant. I. Alph. haec statuenda videntur:

a/ Si lex tantum prohibet consuetudinem futuram contrariam, nondum fit, ut, si re ipsa tamen consuetudo illa oriat, ea legem abrogare nequeat. b/ Si declaratur intusper consuetudo contraria irrationabilis eo sensu, ut sit contra legem naturalem vel divinarum, ejusmodi consuetudo nunquam fieri potest rationalis, neque legem abrogare unquam valet. c/ Si declaratur irrationabilis propter temporum conditiones, relinquitur, ut mutatis temporibus, eadem possit rationalis. Quare etsi difficilior, tamen revera potest ejusmodi consuetudo legitima fieri adeoque legem abrogare sive derogare. (Cf. I. Alph. C. 4. n. 104 et 108.)

2./ Secunda conditio (ut sit consuetudo a communitate producta) propterea requiritur, quia aliter non habetur mos populi, quem legislator sartum sectumque servare velit.

3/ Conditio tertia a diversis diversis modis intelligitur. Quidam sunt, qui requirunt, ut populus scilicet, oculosque generationum cum peccato, legem infregerit: alii, ut ignorans bona fide egerit. Sed ut sanctum statui debet, sufficere utrumlibet, sive mala sive bona fide lex illius observata non fuit cum animo obligationis non subiacendi.

4/ Quarta conditio est temporis spatium sufficiens. Se-
cundum S. Alph. l. 1 n. 107 probabile est, legem etiam
ecclesiasticam decenni desuetudine abrogatam esse, si
nihil nisi temporis diuturnitas adsit, ex quo legis ab-
rogationem perfectam esse, judicari possit: si vero
ex aliis indiciis de consensu tacito Legislatoris constet,
tempus etiam brevius sufficere posse.

112 Consuetudo non tantum legem immediate in conscientia
obligantem abrogare potest, sed etiam irritantem; vel con-
suetudo potest factus per legem irritos validos reddere, et
validos irritos facere. Fieri etiam potest, ut, manente le-
gis obligatione, desuetudine poena legalis auferatur:
quia consuetudo sicut contra totam legem, ita contra
ejus partem tantum oriri et perfici potest. T. S. Alph.
lib. 1. n. 108. Aut e contrario legem malam desuetudo
in mere poenalem commutare potest, aut legem obli-
gantem in mere directivam non per se sub culpa obli-
gantem convertere.

113 Ut consuetudine lex inducatur, haec requiruntur:

- 1) ut sit honestas et utilis, quia ad rem non honestam vel
ad inutilem obligatio existere nequit;
- 2) ut introducta sit a communitate, non a paucis tantum;
- 3) ut libere introducta sit cum animo se obligandi;
ergo neque ex errore, quia subditi putabant se jam
aliunde ligatos esse; neque ex mera devotione, nolentes
obligationem velam contrahere. (Imo in dubio standum
est pro libertate, sc. voluisse subditos ex sola devotione
quaedam observare.)

Ut si agatur v.g. de inducendo scienter aliquo festo,
atque populus communiter de iis paucis, qui forte
diem illum non observent, male sentiat, atque etiam
superiores id graviter ferant: negari nequit, haec esse

indicia tam gravia, ut intentionem producendae obligationis probent.

14) Ut sit diuturno tempore observata. Communiter as-
sumitur decennium pro tempore, quod requiratur et suf-
ficiat.

Cap. VIII De cessatione legis propter finem cessantem.

114 Cum abrogatione legis per Consuetudinem effecta cohae-
ret cessatio propter finem cessantem. In utroque enim casu
fit, ut lex non jam utilis existat, in priore extrinsecus
quodammodo utilis esse desinit, intrinsecus in altero.
Si vero intrinsecus inutilis facta est, conditione essentiali
deficiente, ipsa lex deficere debet. — De quo, ut rite intelli-
gatur, haec breviter nota:

1. Cessante fine legis totaliter pro communitate, lex ipsa
utpote inutilis cessat.
2. Cessante fine legis ex parte tantum, lex ex hac ratione
nullatenus cessat, siquidem inutilis non evasit.
3. Cessante fine legis totaliter pro aliquo subdito singulari,
ne ille quidem a legis observatione eximitur, nisi forte
lex cesset „in contrarium” i. e. nimis nociva et difficilis
evadere atque episcopia potius locum habeat.

Ad 3. 1. sunt, qui idem doceant si finis legis cesset
in particulari contradictorie, sed improbabiler, ut videtur.

2. Expiendae hic sunt leges irritantes, quae
non cessant ob impotentiam vel difficultatem particularem.

Cap. IX De privilegiis

115 I Rei explicatio. Privilegium dicitur lex quaedam privata
beneficium particulare continens. Effectus cuiuslibet le-
gis proprios, obligationem dico conscientiae, privilegium

indirecte tantum producit, prohibens, quominus ille, cui privilegium datum est, ab aliis perturbetur.

1. Privilegium distinguitur praeter legem et contra legem prout a lege subditum dicitur, aut talem exemptionem non continet, sive quia res, sive quia persona privilegiata non cadit sub legem.

2. Privilegium mere favorabile et odiosum. Sc. odiosum vocatur, quod dum uni facit, alteri onus, incommodum imponit, aut juri communi, statutis vel consuetudinibus particularibus contrarium est: quare privilegium contra legem odiosum esse censetur. Si nil horum obtinet, favorabile dicitur.

3. Reale et personale, prout immediate rei et, haec mediante, hominibus conceditur, aut immediate particulari personae confertur, v. g. propter ejus merita, personalem dignitatem, excellentiam.

Reale autem putatur non solum quod rei materiali inhaeret, vel templo, loco, sed etiam quod muneri seu dignitati, coetui, communitati, religioso ordini datur. Aliqui distinguunt etiam locale; at hoc vere reale est; alii addunt innatum, sed vix indigemus hac distinctione, quum privilegium in hominem semper aliquo modo redundare debeat.

4. Privilegium gratiosum, remuneratorium, onerosum (quod etiam dicitur per modum pacti): prout datur aut ex mera gratia et liberalitate, aut ex gratitudine ad remuneranda officia praestita, aut per modum alicujus justitiae vel fidelitatis obligationis.

5. Privilegium ex motu proprio, et ad instantiam partis concessum: quorum sensus per se intelligitur. Id autem discriminis adest, quod privilegium priore modo concessum non fit invalidum ex defectu eorum, quae ex jure

in concessione expressa esse debent, insuper praesumptio, nem subreptionis excludit.

6. Privilegium primo et per se concessum, et ad instar (alterius) datum; dein „ad instar“ datum est aut aeque principaliter, aut indirecte vel „accessorie“. Nimirum privilegium „ad instar“ explicandum est secundum pri-
vilegium alteri jam concessum; verum si „aeque prin-
cipaliter“ datur, non jam subit. mutationes, quas forte
de privilegium primitus datum subiturum est, ita ut
per se neque crescat cum illo, neque decreseat, vel pereat;
si „accessorie“ vel „indirecte tantum“ concessum est, ita
pendet a privilegio primitus et per se dato, ut cum eo
augeatur, diminatur, pereat.

116 III Interpretatio privilegiorum. 1. Privilegium more
favorabile est late interpretandum. Perum hoc attendas,
privilegium contra legem seu jus commune per se con-
gere odiosum.

2. Privilegium odiosum personale est strictae omnino
interpretationis, si modo non datur „ex motu proprio“.

3. Privilegium reale, aut Corpori juris insertum, aut
motu proprio datum latae interpretationis est, in qua-
tum deroget juri communi sed non in quantum ab,
terius juri praesudicet.

4. Privilegium causae piæ, locis piis, ordini religioso con-
cessum semper latae omnino interpretationis est, et si
deroget juri communi etc. vel contra alias personas prae-
judicium inferat.

Exempla strictae interpretationis habes: si illegitimo con-
ceditur privilegium „ad ordines suscipiendos“, intelligitur
tantum de ordinibus minoribus, nisi expresse addatur,
„etiam sacros“; si illegitimo vel irregulari datur privi-
legium ad accipiendum „ecclesiasticum beneficium“,

inter. igitur beneficium simplex tantum; si per privilegium aliquis eximitur, ab oneribus succivitatatis; intelliguntur onera extraordinaria, non ordinaria.

Exempla lato interpretationis habet: si quod conceditur regularibus, intelligitur etiam novitiis et monialibus datum; si facultas „per vicarium specialiter deputatum exercenda“ sic intelligitur, ut non requiratur deputatio in singulis casibus, sed tantum illius facultatem generis specialis expressio, etc.

117 III. Cessatio privilegiorum. Privilegium cessare potest per abusum, per renuntiationem (acceptatam), per prescriptionem contra illud factam, per revocationem.

Sola ultima hic breviter explicatur: alii modi rarius obtinent atque facilius intelliguntur.

1. Conditio contraria legē, cui revocatio non additur, sola privilegia in corpore juris inserta censentur abrogata, siquidem hæc sola instar legum sunt, quæ nova legi debeant cedere, atque hæc sola censetur princeps Ecclesiæ singillatim nosse vel attendere. — Et contra-rio autem, si alias quodam privilegia revocantur, in hac revocatione privilegia in corpore juris contenta non habentur pro revocatis, eo quod instar legum sunt; revocantur tamen per clausulam „non obstantibus legibus contrariis.“

2. Communis clausula revocatoria „non obstantibus privilegiis“ sufficit ad revocanda illa privilegia, quæ non habent specialem firmitatem.

3. Specialem vero firmitatem habent: 1) privilegia religiosorum, et suo modo qualibet remunerativa; 2) ea quæ expressam clausulam specialis firmitatis habent; 3) privilegia a Concilio generali concessa; 4) privilegia onerosa.

Quare ut etiam hæc revocata sint, in revocatione addi debet, "quacumque" privilegia, vel, "etiam speciali mentione digna", vel simile quid, "ex plenitudine potestatis" etc. — Imo onerosa privilegia in revocatione non comprehenduntur nomine privilegiorum, sed conventionis.

118. IV. Usus privilegiorum per se. 1. Privilegio communiter aliquis non tenetur uti; per accidens tamen charitas aliave virtus ad id obligare potest. Sic v. g. peccaret qui habens facultatem absolvendi a reservatis peccatorem reservata habentem et in gravi necessitate positum audire nollet, vel jam confessum non absolveret. Num quis tenetur uti privilegio oratorii privati ad satisfaciendum obligationi Missæ audiendæ contravertitur.
2. Privilegii usus nihilominus a Superiore, etiam non supremo, imperari potest: imo plura sunt privilegia ordinibus concessa, quæ, si acceptata sunt ab ordine vel communitate, pro singulis sunt norma obligans.
3. Privilegii localis usus etiam conceditur peregrinis in loco illo existentibus.

TRACTATUS IV.

De Peccatis.

CAPUT I. Notio et divisio.

119. Peccatum est transgressio legis (communiter addunt: divinæ, i. e. cujuscumque legis in conscientia obligantis) Præcipue igitur de actione dicitur, et ac-

tuale peccatum denotat: transfertur autem eadem vox ad perdurantem statum actuali peccato inductum, seu ad habitualem aversionem a fine.

120. Distinguitur: 1) Peccatum actuale et habituale (cfr. mox dictum); 2) originale et personale: cujus prioris notio mysterium revelatae religionis supponit, atque declaratur ut peccatum per caput humani generis a genere humano contractum; personalis est, quod aliquis individuali sua actione contrahit;
- 3) mortale et veniale, prout mortem animae inferit seu a fine ultimo per se excludit, aut non excludit;
- 4) formale et materiale, prout lex ab agente voluntarie et vere lesa est, aut sine ejus vera culpa, i. e. sine cognitione malitiae aut sine libertate objectum legis est violatum; seu prout transgressio legis est voluntaria vel involuntaria;
- 5) deliberatum et subreptitium (semideliberatum), prout commissum est cum plena advertentia plenoque consensu, aut non ita;
- 6) peccata infirmitatis, ignorantiae, malitiae: prout ex impulsu passionis et tentationis, aut ex culpabili ignorantia, aut ex mera voluntatis determinatione sine ulla ignorantiae vel passionis illusionem commissa sunt, verum nulla ex his peccatis censentur exuisse conditionem malitiae mortalis. — Dein ex ipso nomine dignoscuntur 7) peccata hominis contra Deum, se ipsum, proximum; 8) peccata spiritualia et carnalia; 9) cordis, oris et operis; 10) commissionis et omissionis.

II. B. Malitias generales cuilibet peccato inherentes exponit Lehm Kuhl I n. 224 sqq., comp. n. 101.

De peccato mortali et veniali speciatim.

121. Discrimen inter peccata, quae excludant a regno Dei seu eternam mortem inferant, et ea quae id non faciant, hinc S. Scriptura atque doctrina tota catholica, hinc ratio ipsa monstrat.

Intrinsecum autem et essenziale discrimen inter peccatum mortale et veniale in eo consistit, quod peccatum mortale sit contemptus pacis et amicitiae divinae, ac proinde simul contemptus divinae inimicitiae, veniale solummodo neglectus quidam divinae displicentiae levioris; vel quod mortale peccatum ea sit deordinatio circa finem ultimum, ut evadat plena ab eo aversio, veniale vero deordinatio quaedam circa medium ad finem ultimum, quae ipsum finem nullatenus subvertat.

122. I. Ut peccatum aliquod utcumque committatur, requiritur aliqua actualis mentis advertentia atque aliquis voluntatis consensus. — Hinc, si qui dicunt, sufficere ut homo potuerit et debuerit attendere (advertentiam virtuales dicunt, sed improprie), illi ita intelligendi sunt ut assumant etiam confusam aliquam advertentiam: quae maxime in quibusdam circumstantiis habitualiter cognitis, quando de substantia actionis bene percepta dubitari nequit, plane praesumi debet, eaque talis ut sufficiat ad ipsam mortalem malitiam contrahendam, v. g. advertentia ad statum sacrum, si quis clericus peccaverit.

II. B. Advertentia requiritur ad actum peccandum, non vero ad imputabilitatem actus (seu effectus) in cul-

pam. Cfr. de Voluntario in causa. Num au-
tem actus inadvertenter positus dici possit pro-
prie peccatum, dissentiant.

123. II. Ut peccatum mortale committatur requiri-
tur 1/ materia gravis (ex objecto, fine vel circum-
stantiis) 2/ advertentia plena ad rei gravita-
tem, 3/ plenus voluntatis consensus: alioquin
peccatum per se est veniale tantum.

1. Videlicet quoad objecta peccaminosarum
actionum alia sunt gravia ex genere suo toto,
i. e. quae levitatem materiae non admittant,
alia gravia ex genere suo non toto, i. e. quae ex
materiae levitate venialia evadant, alia veni-
alia ex genere suo, i. e. quae ut evadant morta-
lia exiunsecus malitiam aliam conjunctam
requirant.

Gravia ex genere suo sunt praecipue: 1/ quae
directe Deo divinisque attributis opponuntur
v. g. infidelitas, blasphemia etc.; 2/ quae in gra-
vem perniciem humani generis vel societatis
vergunt, ut luxuria, rebellio; 3/ quae pro-
pter in diversis bonis notabiliter laedunt.
Venialia ex genere suo ea sunt peccata, quae
in appetitu rei in se quidem honestae vel indif-
ferentis consistunt, at in appetitu immodera-
to, ut vana gloria, gula etc.

2. Plena advertentia ad rei gravitatem dif-
ficilius dignoscitur. Debet igitur actus et ap-
prehensio ut graviter legi opposita vel fortas-
se sic opposita, et plene sic apprehendi. -
Haec gravis cum lege oppositio apprehen-
ditur, si cogitatio incidit de gehenna, de

inimicitia Dei propterea incurrendis (imo haec in homine christiano et aliquantum pio consueverunt cogitari, si mortalis malitia apprehenditur); nihilominus haec expressa cogitatio in rigore non requiritur, sed sufficit, ut actio menti obversetur ut graviter rectae rationi repugnans. - Qui vero de sola malitia generica cogitat, nihil de veniali aut gravi, ^{plurimumque} si ceteroquin homo timoratus est, nisi agatur de peccatis ita manifeste gravibus, ut gravitas non possit latere.

3. Plena advertentia et plenus consensus melius comparationibus et oppositione ad non plenam advertentiam illustrantur: atque de consensu, si plena advertentia adfuit, nota, sum. Si tum datur, esse plenum; non plenum tum potius nullum esse positivum assensum, sed infirmum sive vacillantem seu non strenuum disensum.

Igitur: 1. Non requiritur ad perfectam advertentiam iterata reflectio vel temporis diuturnitas, imo sufficit sola directa advertentia (non reflexa) ad objecti malitiam.

2. Positive declarari potest plena advertentia tamquam ea, qua homo plene sui compos, i. e. vigil neque distractione abreptus ad negotium sibi magni momenti attendere debet.

3. Comparative ad imperfectam advertentiam vel consensum non plenum, signa imperfectae advertentiae haec enumerari possunt: 1. Si quis semidormiens, vel semi-

ebrius fuit; 2/ si quasi semidormiens rem lavi et tenui cogitatione tantum apprehendit; 3/ si vehementi passione vel distractione turbatus fuit; 4/ si post factum rem melius considerans, statim iudicat, se omnino non fuisse facturum, si antea ita rem apprehendisset.

4. Insuper ex parte Consensus non pleni haec signa ad se possunt: 1/ si quis plene advertens ad tentationem eam statim repulit, is antea non dedit plenum Consensum; 2/ item si quis plenius advertens statim angitur; 3/ si quis facile procedere potuerit ad actum externum nec flevit, supponi potest, non fuisse plenum Consensum in desiderium actionis malae; 4/ si quis habitualiter paratus est potius mori, quam Deum graviter offendere, in dubio potius omnino in eius favorem iudicandum est; imo tale iudicium est moraliter certe rectum; si enim illi vere plenum Consensum dedisset, non dubitaret. & Contrario autem, qui laxae Conscientiae est, in dubio potius dici debet Consensisse, ut notatum est, de Conscientia.

5. Ad Consensum plenum, qui ad mortale peccatum sufficiat, pertinet etiam deliberatio perfecta de eo dando vel denegando in re gravi. Qui enim id vere in deliberationem ducit, eo ipso dicit, posse in tali re latere tantum bonum, quod Divinae amicitiae praeferat, quod Deo summe injuriosum est. Aliter dicendum, si sola fuit negligentia in cogitationibus et affectibus pugnantis expellendis vel sedantibus.

124. 1. Per accidens vero id, quod alias est ^{mortale} peccatum, evadere potest peccatum veniale, non solum
1. ex parvitate material, 2. ex imperfecta adhe-
rentia, 3. ex imperfecto Consensu, sed etiam
4. ex Conscientia erronea.

2. & Contrario peccatum alias veniale fieri potest mortale 1. ex Conscientia erronea, 2. ra-
tione pravi finis seu intentionis, 3. ratione
periculi, seu occasionis proxime in mortale
peccatum labenti, 4. ratione scandalis, 5. ra-
tione pravi affectus, quo aliquis rei ex se
levi adeo inhaereat, ut pro illa. Deum gra-
viter offendere paratus sit, 6. ratione inobe-
dientiae formalis seu legislatoriae aucto-
ritatis contemptae.

Caput III

De distinctione specifica et numerica
peccatorum.

125. Specificam peccatorum distinctionem repe-
runt ex diversitate alii virtutum alii legum
seu praeceptorum, quae violentiori, alii objec-
torum. Hae tamen sententiae eodem redeunt.
Virtutes enim distinguuntur specie secun-
dum objecta circa quae versantur, praecep-
ta autem secundum virtutes quibus uti
motivis nitiuntur, consequenter etiam se-
cundum objecta. Hinc dicendum distin-
ctionem specificam peccatorum desumi
remote et fundamentaliter ex objecto, pro-

xime vero et formaliter ex virtute vel lege quae, seu ex praecepto, quod violatur. Porro, ut recte observat Müller, ~~per~~ I § 127 propinquius et principalius eadem distinctio reputanda esse videtur ex praeceptis, quam ex virtutibus quia peccatum ex conceptu suo essentially est transgressio legis, et quia privatio virtutis peccatum non esset, si virtus haberetur non deberet, ergo si non esset a lege praescripta. Atamen mox ex consideratione praeceptorum, mox ex consideratione virtutum facilius determinantur species peccatorum: quocirca expedit, duo ponere principia scilicet

I Distinctio specifica peccatorum desumitur ex violatione praeceptorum formaliter seu specificè diversorum, i. e. quae vel objectum notabiliter diversum, vel si idem objectum, diversum tamen, motivum seu finem habent. Sic laesio ieiunii aliud est peccatum prout ad ieiunium quod tenetur ex voto, ex praecepto Ecclesiae vel ex praescripto confessarii. Item prout ieiunium violatur per ebrium carnis vel per secundam refectionem. Contra non committit duo specie diversa peccata, sed unum dum tascat, qui omittit Missam die dominica, in quam aliud festum de praecepto incidit; neque fur, etsi furtum lege tum divina tum humana sit prohibitum.

II Distinctio specifica peccatorum desumitur ex oppositione ad diversas virtutes, necnon ex oppositione diversa ad eandem virtutem, quod posterius fit duplici modo prout scilicet actus opponitur vel diversis officiis seu prae-

ceptis ejusdem virtutis, vel ex modo contrariis eidem virtuti per excessum ⁱⁿps aut defectum. Sic specie inter se differunt infidelitas, desperatio, odium; item furtum, homicidium, calumnia; item praesumptio et desperatio, prodigalitas et avaritia.

126. Peccata specie distincta eo ipso sunt etiam numero distincta, etsi actus sit unus. Peccatorum ejusdem speciei

numerica distinctio desumitur

I ex pluralitate objectorum totalium i. e. moraliter diversorum seu actuum disparatorum. Porro

1/ disparati sunt a/ actus completi i. e. in sua specie consummati

b/ actus non consummati ad actum consummatum non directi sunt disparati 1^o ab actu consummato, si hic deinceps, mutata et aucta voluntate sequatur et 2^o etiam inter se, si pluries iidem ponantur, nisi tamen ex eodem impetu, licet cum brevi intervallo, procedunt.

c/ iidem actus non consummati ad actum consummatum directi quidem, sed per accidens non pervenientes sunt disparati ab hoc actu consummato intento, sed non inter se.

Sunt qui putant media etiam indifferentia adhibita ad peccatum patrandum, si hoc non sequatur, esse ut peccata distincta confitenda; hoc tamen alii probabilius, ut videtur, negant

2/ non disparati seu coalescentes in unum sunt:

a) actus non consummati ad actum consummatum directi et pervenientes. Quod tamen solum intelligitur de actibus ejusdem speciei cum actu consummato, non vero de actibus in alia specie peccaminosis sic v.g. qui intendens necem inimici, quo melius ibi exequatur, illi aut alteri insuper damnum in bonis fortunae infert, sese inebriat etc, omnia haec peccata distincta confiteri debet, quia haec sunt media in se peccaminosa, neque media, quae cum nece accusata necessario adfuisse intelliguntur. Neque disparati probabiliter sunt actus ejusdem speciei, qui immediate sequuntur actum consummatum, uti tactus et complacentia post copulam habitam. b) actus non consummati ex eodem impetu procedentes.

II Ex interruptione morali, quae fit

1) retractione voluntatis explicita seu formali
 2) " " implicita sc. a) cessatione deliberata ab actu; b) conversione voluntaria ad objectum incompatibile

3) temporis intervallo sc. a) actus mere interni i.e. qui vel interne in sua specie consummantur, ut odium, haeresis, invidia, vel interne tantum committuntur, quin tendant ad actum externum, uti delectatio morosa et desiderium inefficax juxta S. Alph. et alios interruptuntur qualibet cessatione etiam involuntaria uti per communes distractiones nisi tamen plures hujusmodi actus ex eadem

passionis impulsione procedant; juxta alios non interrompuntur cessatione involuntaria brevi, neque tamen ultra 2-3 horas eodem numero actus censi potest protractus, atque in praeci sufficit indicasse spatium dierum vel hebdomadarum, si sic quasi continuo pravae cogitationes fovebantur, quia ex ipso confessarius numerum probabilem seu verisimilem concepit, nec plus exprimi potest.

b) actus non mere interni seu proposita externe peccandi non interrompuntur nisi intervallo diuturniore puta 2-3 dierum. Quod si executio jam parata vel incepta est

c) actus externi tendentes ad actum completum juxta alios solo intervallo numquam interrompuntur. Verum supponere hi videntur pravam propositum in effectu aliquo externo virtualiter perseverasse, et sic revera non dissentire ab aliis, qui dicunt tales actus interrompi intervallo extraordinario, tali n^o quo intercedente in communi aestimatione actus posterior vel executis dici jam non possit prosecutis actus praecedentis

327 III Ex pluralitate objectorum materialiter et physice numeros distinctorum (objectorum n^o non voluntatis ut n^o p^o sed actus seu) quae uno eodemque actu peccaminoso attinguntur, num peccata multiplicentur, controversatur. Pro utraque opposita sententia stant multi et graves auctores. Testatur autem Ballerini (ad n. 168, 8^o). Longe plures et quidem e gravioribus, pro ea opinione aestetisse, quae praenitentem ab obligatione exprimendi objectorum numerum eximit, et insuper plerosque veterum, qui hunc numerum exprimendum tenuerunt, ad id adductos fuisse

non quod plura pro objectorum numero peccata agnoscerent, sed quod circumstantias aggravantes, cuiusmodi fustabant objectorum multipliciter, in confessione exprimendas esse opinarentur."

In opinione negante nota 1^a cum eodem ib. quoad actus ~~externos~~ ^{internos}, cum plura illa objecta per modum unius concepta ad unum operantis actum habere debeant respectum, iidem auctores distinguunt, sitne efficax actus voluntatis, uti propositum, an vero efficax, uti v.g. simplex affectus seu complacentia. Nam in casu posteriori cum voluntas plura illa non respiciat tamquam effectum consequendum, sed mere tamquam complacentiae objectum, unicam malitiam atque adeo unum peccatum haberi tenent etiam plures ex illis, qui opinionem S. Alphonsi alioqui sectantur. — Si vero sermo sit de voluntatis actu efficaci, unitatem vel multipliciter peccati non ex actu voluntatis actu interiori desumi volunt, sed ex natura quoque actus exterioris, num sc. plura illa objecta unico vel pluribus actibus externis attingantur. Vide De Lugo de Poen. disp. 16 n. 539. Hinc unum utique peccatum reperiunt in unica detractione, quae alioqui plurimum v.g. unius famulae seu collegii famam laedat, aut in actu, qui in plurimum scandalum cedat; at non sic definiunt de proposito, quo quis v.g. ad plures mulieres, aut pluries ad eandem accedens, aut tri-duo ieiunium seu horas canonicas omittere decernit (Lugo ibid. n. 546)"

2^a quoad actus externos excipiendi sunt illi qui plura objecta diversimode attingunt, uti a adulterium inter duos conjugatos; Copula sacri-lega inter duas personas voto obstrictas.

V. Lugo ib. n. 140 sq.

CAPUT IV De specifica distinctione peccatorum interiorum speciatim.

128. Peccata interna, quae pro objecto aliquod peccatum habent, ab ipso suo malo objecto desumunt specificam malitiam.

Distinguuntur: delectatio morosa, desiderium, gaudium, ita ut gaudium referatur ad peccatum praeteritum seu antea commissum, desiderium sit de peccato futuro seu perpetrando, delectatio morosa dicatur de objecto malo vel actione peccaminosa menti per cogitationem et imaginationem exhibita ut cogitanti appetibile, et cum complacentia accepta.

Dicitur morosa delectatio non propter temporis diuturnitatem, quae non requiritur, sed quod post advertentiam rationis voluntas nihilominus in illa re sibi complacendo immoratur.

Desiderium potest esse efficax, i. e., talis voluntatis affectus seu tendentia, quae ad effectum seu operis complementum procedere vult, brevi propositum; vel potest esse desiderium inefficax seu velleitas, quae ad verum propositum rem consequendi non procedat. Desiderium inefficax est voluntas, quae secundum tendentiam suam in rem peccaminosam fertur conditionate, ita tamen, ut affectus ad rem malam adit, sed sunt circumstantiae aliae rationes, quae ab operis prosecutione retardant. Quare per se specificam malitiam objecti eandem contrahit ac desiderium efficax. Expedis tamen in confessione audienda intelligere fueritne an non desiderium efficax verumque propositum peccati externi perpetrandi, ut occasiones fugiendae, remedia adhibenda melius cognoscantur.

129. 1. Gaudium induit per se, si sufficiens advertentia ad eam adfuit, specificam malitiam totalem illius actionis, de qua versatur, i.e., non tantum malitiam specificam objecti in se sumpti, sed etiam diversarum Circumstantiarum, si ex illis nova specifica malitia actionis oriebatur. Ratio est, quia gaudium approbat actionem Concretam, uti posita erat, ac proin omnem ejus malitiam.

2. Desiderium etiam induit malitiam tum objecti in se sumpti tum diversarum Circumstantiarum: nam desiderium amplectitur actionem individuatam et concretam, ut talis vero circumstantiis Concretis et determinatis Constituitur. In desiderio inefficaci autem facilius fit, ut mens et voluntas a quibusdam Circumstantiis abstrahat.

3. Delectatio morosa (de re intrinsece et absolute mala) peccaminosa est, atque objecti sui speciem continet: diversarum Circumstantiarum, quando circa eas quoque delectatio seu approbatio versatur, etiam malitiam contrahit; alias harum malitia non contrahitur. — Tum vero totius objecti malitia secundum infimam speciem semper contrahatur, vide Th. Mor. Spec. P. I p. 310 sqq, ubi de delectatione morosa in re venerea speciatim.

130. I Delectatio morosa et prava Cogitatio. Hæc sæpe Convertuntur, itque prae recte, cum una cum altera cohaereat, atque, una intellecta, altera etiam communiter intelligatur. Attamen per se Cogitatio rei pravae multiplex distinguitur, neque omnis Cogitatio rei pravae prava Cogitatio est, neque omnis delectatio ex ejusmodi Cogitatione Capta recte prava delectatio appellatur.

1. Alia est delectatio de Cogitatione rei malae, alia delectatio de re mala Cogitata. Prima per se mala non est,

sed est delectatio sciendi. Quae scientia rei malae, ex qua spiritualis de scientia delectatio sequitur,

a/ si ex rationabili causa utilitatis vel necessitatis comparatur, nullum peccatum, sed bona est;

b/ si ex curiositate ejusmodi Cogitatio suscipitur, ex se veniale peccatum est;

c/ si vero cum ea Conjungitur — id quod saepe fit — grave periculum incidendi in approbationem rei graviter malae, mortale peccatum generatur. Delectatio vero de re mala Cogitata, si voluntarie Capitur, ut approbatio rei malae peccatum est, idque grave peccatum, si res approbata graviter mala est.

2. Alia est delectatio de re mala, alia delectatio de modo lepidulo vel ingenioso in se non malo, quo res malae peracta est. Posterior per se Culpa caret, vel si otiosa est, per se venialem culpam non excedit. Si autem modus in se malus est, de eo delectari seu eum approbare, peccatum esse, patet. Similiter peccatum extrinsecus aliquando accedere potest ratione scandalii aut periculi, v.g., si quis delectetur de modo ingenioso, quo proferuntur verba obscena. Vide Reuter p. 1 n. 389.

Cavendum tamen semper est, ne gaudium vel delectatio de modo transeat in gaudium de ipsa re mala.

3. Alia est delectatio de re vel actione mala, alia delectatio et gaudium de effectu, qui ex peccato secutus est: quem aliquando pro objecto gaudii habere licet.

Si igitur effectus non malus, sed bonus est: de effectu semper gaudere possumus, nunquam vero de peccato, quod illum effectum produxit. Neque licet mihi gaudere de re objective mala sine adventitia a me commissa, si res nihilominus objective mala manet; alias liceret, nisi per actum Caritatis vel simile quid obstat.

Exempla rem declarabunt:

1) De pollutione nocturna innaturali gaudere non licet, etsi de effectu id aliquando liceat; de ejusmodi pollutione naturali etiam non licet propter voluptatem rei insitam gaudere, licet tamen propter tentationis mitigationem inde orituram.

2) De refectione ex ignorantia jejunii praecepti sumpta gaudere licet, non aut est legis objectiva laetitia, sed ut est virium corporis restauratio: facile tamen ejusmodi gaudium ob aliquam gulam veniale peccatum evadere potest. Hic igitur nota discrimen: gaudium de eorum, etsi fit simul approbatio voluptatis etiam insitae, aut nullum, aut veniale peccatum est, quia eorum est in se res indifferens; gaudium vero de pollutione etiam naturaliter exorta, si propter voluptatem insitam fovetur, grave peccatum est, quia approbatio est delectationis graviter prohibita.

3) De morte patris gaudere non licet propter hereditatem acceptam, quia ordo caritatis non servatur: a fortiori damnum est — aut damnavit Innoc. XI thes. 15 — „gaudere de parricidio parentis in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas.“

131. 1. Reliqua de gaudio circa rem vel actionem malam.
etiam quod accedit tristitia de bono. Si igitur tristitia concipitur de molestia operis boni, non de opere qua bonum est, imo de opere bono ut molesto, modo ne opus bonum vere necessarium ut molestum aliquis avertetur, communiter erit peccatum veniale torporis: nisi voluntas concipitur, vel grave sit, periculum omittendi opus bonum sub gravi debitum. Sic judica de tristitia circa votum emissum, et similia. — Contra, qui, tristis de christianae vitae incommodis, optet, se nunquam vocatum esse ad fidem, si deliberat agit, gravissime peccat.

2. Ad gaudium de actione mala refertur etiam jactantia de peccato commisso; quamquam in se non est idem sed potius supponit gaudium de peccato patiato. Quare facile contingere potest, ut jactantia de peccato multas in se malitias contineat (S. Alph. H.A. tr. g. n.g.) easque in re gravi mortales: sunt ^{1.} gloriatio de offensa Dei

^{2.} gaudium et approbatio peccati praeteriti, quo omnes specificae malitiae peccati facti contrahuntur,

^{3.} Scandalum, quo alii facile pertrahuntur ad peccatum.

3. De gaudio circa peccata praeterita concepto et admissor expedit poenitentes interrogare:

1.) si sese jactarunt de peccato;
2.) si perpetrarunt peccata externa, quae aut magnam voluptatem afferunt, aut magnum terrenarum rerum ut bonorum fortunae, honoris, etc. emolumentum contulerunt. Nam tunc facile est, propter effectum, qui placet, ipsum illorum effectuum fontem et originem saepius approbare.

4. Qui igitur gaudium peccaminosum conceperat de peccato luxuriae, de malo inimicis illato, etc., in confessione per se declarare debet quamlibet circumstantiam, quae peccatum illud externum, de quo gavisus est, malitia gravi specificè diversa affecerat, v.g. circumstantiam cognationis, matrimonialis vinculi etc. Idem observa in pravis desideriis, saltem si efficacia erant, aut si utrumque ad distinctas personas dirigebantur: nam in iis peccatis nequit abstrahi a circumstantia cognationis vinculi matrimonialis sacri status ejus personae, in quam pravam desiderium ferebatur, etsi haec circumstantia ex se ad desiderium non impulerit.

III Desiderium. Quaeritur maxime circa desideria conditionata, quando sunt licita, quando non. Ad quod breviter dico:

1. Desiderium inefficax conditionatum actus prohibiti sub conditione „si liceret“, per se loquendo peccatum non est, si conditio appositae omnem malitiam ab objecto auferat, et si insuper omnis affectus pravus pro praesenti abest.

2. E contrario ejusmodi desiderium conditione non obstante peccatum est, 1) si conditio malitiam obiectivam non auferat, 2) etsi ab objecto in se spectato malitiam auferat, si desiderium ex praesenti affectu illicito procedit

133. Quare: 1. Peccaminosa sunt desideria: fornicarer, si licitum esset; vindictam sumerem de inimico, si Deus non prohiberet; blasphemarem, si permitteretur. Quamquam — modo accipias ultimum exemplum, quod praesentem affectum mortaliter malum eumque voluntarium erga Deum involvere omnino videtur — qui ejusmodi desideria non vere cupere, ut actus illi liciti evaderent, sed ut exprimeretur suam involuntariam vitiosam inclinationem, secundum S. Alph. 1. 5. (al. 2) n. 13. a gravi peccato excusandus est. Graviter autem peccat, qui voluntarie praesentem affectum erga tales res peccaminosas sustinet.

2. Induper grave peccatum est desiderium copulae carnalis, quod aliquis fovet sub conditione: „si non esset sacerdos, si haec mulier ipsius uxor esset“, nam licet conditio ab objecto malitiam auferat, tamen praesens affectus fertur in rem propter praesentem statum illicitam, inducitque periculum actualis libi.

dimis. Quare per se a peccato gravi non excusatur.

3. Idem fere dic de gaudio circa actiones praeteritas, quae tunc temporis licitae erant, nunc autem licitae non sunt. Videlicet, si actualis delectatio peccaminosa est, ejusmodi cogitationes et gaudia prorsus prohibita sunt, ut viduae morosa cogitatio et delectatio de usu matrimonii praeteriti. Quamquam si simplex est approbatio voluntatis, haec ex sese non statim peccati damnari potest; nihilominus propter periculum praesentis voluptatis excitatione interdicienda est. — Si igitur in rigore loqui volumus, et accurate, gaudium (quod est solius voluntatis approbatio) de voluptate habita viduae non est ex se peccatum, sed facile fit propter periculum, si in illo gaudio immoretur; delectari autem nunc in praeterita voluptate ex se peccatum ei est.

4. Non peccaminosa autem sunt desideria sequentia: si religiosus non essem, eleemosynam darem; si per sacros ordines mihi liceret, in justo bello adversarios prosternerem; si Deus mihi jus concederet, haec bona aliena occuparem: quamquam haec et similia desideria saepe saltem otiosa sunt.

5. Similiter si desiderium conditionatum, si licet, versatur circa res extrinsecas tantum malas, i. e., malas quia sunt prohibita positiva lege: Ille affectus illud desiderium per se peccaminosum dici nequit, e. g. si non esses feria sexta, carnes ederem.

Tractatus V

De Virtutibus.

Caput I

Notio et divisio.

134. Virtus deficitur bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nemo male utitur. Illud, "qua recte vivitur" indicat virtutem esse essentialiter principium operationis rectae; unde argumentari licet, animum adulti virtutibus esse destitutum, si eas non ostendat in opere. Porro virtus est habitus dupliciter operativus: affectu i.e. proposito seu praeparatione animi. et actu seu effectu i.e. ipso virtutis exercitio. Additur, qua nemo male utitur" quo virtus differt ab aliis habitibus, ut sunt scientiae et artes, quae tam boni quam mali usus possunt esse principia.

135. Virtutes generationem distinguuntur:

1^a Ratione causae efficientis, in acquisitas et infusas.

2^a Ratione principii in naturales, quae etiam huiusmodi manae et philosophicae dicuntur, et supernaturales, quae et christianae vocantur; sunt quae ex principio supernaturali procedunt, et in finem supernaturalem tendunt.

3^a Ratione perfectionis in formatas, quae cum charitate habituali conjunguntur, et informes, quando sunt in subiecto charitate habituali destituto, seu peccati mortalis reo.

4^a Ratione subiecti in intellectuales, quae sunt in parte apprehensiva — Sunt nim. habitus studio acquisiti, qui perficiunt intellectum, ad verum probe cognoscendum — et morales, quae sunt in parte

appetitiva et ad ordinandos mores pertinent.

Virtutes intellectuales sunt partim Speculativae, nempe sapientia, intellectus et scientia; partim praeactivae, nimirum prudentia et ars. Priores enim intellectum Speculativum (Theoreticum), posteriores intellectum praeactivum perficiunt. Non proprio sed ^{separatim}improprio tantum sunt virtutes, excepta prudentia, quae ut ait S. Thomas: „dicitur esse media inter virtutes morales et intellectuales quantum ad hoc, quod in subiecto convenit cum virtutibus intellectualibus, in materia autem totaliter convenit cum moralibus.“

Quae hic ut appositae intellectualibus dicuntur morales, iterum distinguuntur.

5^o Ratione objecti in theologicis, quae Deum et morales, quae honestatem secundum rationem pro objecto habent. Inter morales eminent, prudentia, iustitia, fortitudo et temperantia; quae et dicuntur cardinales, idque duplici sensu et ratione scilicet tum quia circa principales materias vertantur (quo sensu sunt virtutes speciales ab aliis distinctae) tum quia reliquae virtutes morales omnes ad easdem vel secundariae ad principales reduci possunt (quare etiam virtutes morales dividuntur in cardinales et secundarias.)

NB. In sensu largiori easdem haec virtutes significant quasdam generales animi qualitates; et dicuntur cardinales, quatenus designant generales conditiones in omnibus virtutibus repertas.

Caput II.

De virtutibus theologicis et moralibus.

136. Virtus theologica est virtus per se infusa, quae pro objecto formali et materiali primario habet Deum, supernaturaliter cognitum.

Virtus moralis est virtus, quae pro objecto formali habet honestatem, cuique virtuti specialiter propriam et pro objecto materiali rem creatam, cui illa honestas inhaeret.

137. Differentia 1: Virtus theologica pro objecto materiali et formali habet Deum; morales rem creatam; seu theologica immediate respiciunt Deum, morales mediate tantum sc. mediante honestatis ordine.

2: Theologicae feruntur in actus, quibus ad beatitudinem supernaturalem homo ordinatur, morales in actus, quibus ordinatur ad beatitudinem naturalem.

138. Qu. Num dantur virtutes morales per se infusae?

R. S. Thomas affirmat, Scotus negat; ab hoc discrimine dependet num virtutes morales connexae sint cum charitate, necne.

139. Virtutes theologicae ita sunt connexae ut in hac vita charitas non possit esse sine fide et spe, quia ex Trid. una cum eis infunditur, nec spes sine fide. Fides autem et spes sine charitate verae sunt virtutes, ut de fide docet Trid. (Sess. VI, Cn. 20.) quamvis imperfectae; aliqui dicunt eas non esse veras virtutes sine charitate hoc sensu quod non sint meritoriae de condigno sed expedit dicere cum Trid. eas esse veras virtutes. Fides etiam haberi potest sine spe.

Virtutes morales per se non sunt connexae; ^{attamen} saltem quaedam - juxta Thomistas, omnes - si ^{attamen} perfectae sunt, inter se connectuntur.

Virtutes infusae non sunt connexae cum acquisitis, ita ut acquisitae haberi possint sine infusis, et

amissis infusis manere possint acquisitae, et contra, infusae haberi possint sine acquisitis ut patet in infantibus baptizatis.

140. Ordo virtutum est triplex:

1. In ordine generationis primo erumpit fides, ex fide procedit spes, ex utraque procedenti nascitur charitas, quae mater est omnium aliarum virtutum.
2. In ordine dignitatis ex theologicis 1^{ma} est charitas, 2^a spes, 3^a fides; ex moralibus 1^{ma} est prudentia, 2^a iustitia, ad quam refertur religio, 3^a fortitudo, ad quam pertinet martyrium, 4^a temperantia.
3. In ordine acquisitionis 1^a est humilitas, 2^a abnegatio et mortificatio, 3^a cognitio et amor Dei. Hic ordo acquisitionis est quidem theoreticus, sed practice non semper servatur.

141. Subjectum virtutis remotum est anima rationalis, proximum est potentia animae, quae actus certae virtutis proprios elicit. Subjectum proximum est duplex: intellectus et voluntas; intellectus subjectum est virtutum quae respiciunt verum, ut fides; voluntas earum quae respiciunt bonum honestum.

142. Qu. num appetitus sensitivus possit esse subjectum virtutis?

R. Virtutes morales ad alterum juxta omnes sub-
 jectantur in voluntate; virtutes autem morales
 quae ipsum agentem respiciunt ex S. Thoma cum
 nonnullis aliis subiectantur in appetitu sensitivo,
 quia in hoc tota difficultas reperitur; Scotus vero
 cum plurimis aliis dicit eas subiectari in voluntate,
 quia omnis virtus subiectari dicenda est in ea po-
 tentia, quae actus virtutis ponit, sed appetitus sen-
 sitivus est incapax ponendi actus virtutis. Voluntas

13?

Habitu virtutis eget ut appetitum sensitivum domare possit.

143. Objectum virtutis aliud est materiale, aliud formale. Materiale est id circa quod virtus versatur, respondet quaestioni quis? Formale est ratio propter quam virtus versatur circa objectum materiale, est motum instigans ad actum virtutis, respondet quaestioni propter quid?

144. Actus virtutis est exercitium habitus in suum objectum. Alius est elicitus qui immediate a certa virtute procedit, alius imperatus, qui ab alia virtute producit, sed ex imperio vel desiderio prioris. Sic ieiunium ex amore Dei est actus elicitus abstinentiae, imperatus charitatis.

145. 1. Medium virtutis est iusta mensura rei faciendae, consistens inter duo vitia, quorum unum ab ea mensura deficit, alterum eam excedit. Aliud est medium rationis quod recta ratio respective ad personam operantem aliasque circumstantias determinat; aliud medium rei, quod respicit aequalitatem rei ad rem, quale medium sola habet iustitia commutativa.

2. Omnes virtutes consistunt in medio exceptis theologicis et virtute religionis, quae in medio non consistunt se. cum se, ex parte objecti, sed tantum per accidens, ex parte nostra; quia nos, licet non possimus in Deum ferri quantum debiti Deo condigni postulat ratio, debemus tamen ferri secundum conditionis nostrae mensuram, e.g. sperare ita debemus ut spes nostra inter praesumptionem et desperationem sit media.

146. Acquiruntur virtutes infusione vel actu exercitio. Infusione virtutes supernaturales, dona Spiritus S^ci et eorum augmentum itaque ordinarie vel per secreta.

menta ut causas instrumentales, vel praevia adultorum cum gratia cooperatione, quae ut causa dispositiva aut meritoria requiritur. Actuum exercitio virtutes naturales acquiri, conservari et augeri solent.

147. Minui possunt virtutes, sed non omnes. Virtutes naturales, tam quoad intensionem habitus, quam quoad fervorem actus diminui possunt. Virtutes infusae minui non possunt quoad intensitatem habitus, sed quidem quoad exercitium et fervorem actus.

148. 1. Amitti virtus potest directe et indirecte: directe per actus ei directe contrarios, vel per diuturnam illius exercendae negligentiam. Amitti potest ~~etiam~~ per actus etiam venialiter tantum peccaminosos, v.g. habitus veracitatis amittitur per mendacia, quae ex se sunt tantum venialia, sic etiam habitus iustitiae dici potest minui per furta levia. Hoc modo amittuntur virtutes tam infusae tum acquisitae.

Indirecte, per amissionem alterius virtutis, quae ejus fundamentum et principium sit; hoc modo amittuntur praesertim infusae. Sic, amissa fide, amittitur spes; amissa charitate, amittuntur dona Spiritus Sancti (omnesque virtutes morales infusae).

2. In damnatis nulla virtus manebit. In beatis eae, quae nullam important imperfectionem statutorum repugnantem; unde manent charitas, dona Spiritus Sancti et virtutes morales quoad aliquos actus; non fides et spes. In purgatorio virtutes theologicae, dona Spiritus Sancti et virtutes morales quoad aliquos et multo plures actus quam in beatis.

149. Finis et effectus virtutum est hominem perficere quia homo est i.e. animal ratione et voluntate praeditum, eumque per rectas tunc rationis, tunc voluntatis

Scholion de 7 Donis Spiritus Sancti
de 8 Beatitudinibus et de 12 Fructibus
Spiritus Sancti.

150. Septem Dona Spiritus Sancti in S. Scriptura
(H. XI, 2) tradita sub nomine Spirituum, different
a virtutibus in hoc, quod a Deo infunduntur ad
hoc ut homo reddatur dispositus ad prompte obedi-
endum inspirationi divinae, seu ut homo disponatur
ad actus altiores et excellentiores quam sunt actus vir-
tutum. Non conveniunt autem Theologi, utrum habi-
tus donorum sint distincti ab habitibus virtutum,
an vero tantum perficiant hos posteriores.
151. Octo Beatitudines ex S. Thoma sunt actus (praeser-
tim perfecti) virtutum et donorum, et tales dicuntur pro-
pter spem, quam fundant beatitudinis aeternae, vel
etiam propter aliquam inchoationem beatitudinis. Alii
dicunt beatitudines intelligi posse tum de habitibus,
tum de actibus virtutum et donorum.
152. Fructus Spiritus Sancti ex S. Thoma dicuntur ope-
ra nostra, in quantum sunt effectus quidam Spiritus
Sancti in nobis operantis; vel etiam in quantum
operationes bonas sequitur delectatio. Alii: gaudium
et pax, inquit, consequuntur operationes virtutum,
alii fructus sunt ipsae virtutes, quarum nomina ab
Apostolo (Gal. V, 22, 23) indicantur, operationes.

INDEX.

Theologice Moralis Generalis.

<i>Prolegomena</i>	Pag. 1.
<i>Tractatus I.</i>	
<i>De actibus humanis.</i>	
<i>Caput I. Notio et divisio</i>	3.
<i>De principijs actus humani.</i>	
" II. <i>De principijs Constitutivis act. hum. in esse physico</i>	6.
<i>Art. I. De voluntario in genere</i>	6.
" II. <i>De voluntario in causa specialim.</i>	11.
" III. <i>De involuntario et de voluntarii impedimentis.</i>	18.
§ 1. <i>De ignorantia</i>	18.
" II. <i>De concupiscentia</i>	21.
" III. <i>De metu</i>	26.
" IV. <i>De vi et violentia</i>	29.
<i>Caput V. Principia actus humani in esse morali</i>	30.
<i>Art. I. De objecto</i>	31.
" II. <i>De circumstantiis</i>	33.
" III. <i>De fine</i>	34.
<i>Tractatus II. De Conscientia</i>	
<i>Caput I. Notio et divisio</i>	39.
" II. <i>De Conscientia recta et erronea</i>	40.
" III. <i>De Conscientia certa et dubia</i>	43.
" III. <i>De probabilitate et probabilismo</i>	47.
<i>Art. I. Expositio diversorum systematum</i>	47.
" II. <i>Probabilismus exponitur et probatur ejus veritas</i>	49.
§ II. <i>Argumenta quibus probabilismi veritas probetur</i>	53.
<i>Art. III. Præcipuæ difficultates etc.</i>	57.
<i>Scholion I. Regulæ speciales</i>	60.
" II. <i>Quædam de practico usu probabil. monita.</i>	64.
<i>Caput IV. De conscientia scrupulosa</i>	67.
<i>Art. I. Notio</i>	68.
" II. <i>De origine scrupulorum</i>	69.

Art. III. De signis hominis scrupulosi	70
" IV. De remediis scrupulorum	73
Caput V. De conscientia laxa	75
Tractatus III. De Legibus.	
Caput I. Notio et divisio	78
" II. De elementis legis singillatim consideratis	79
Art. I. De auctore legis ejusque legislatione	80
" II. De legis objecto	82
" III. De legis subjecto. A. Generalia	85
B. Specialia	87
" IV. De effectu legis seu obligatione	90
§ 1. De legis obligatione in se ejusque interpret. "	"
" II. De legis obligatione implenda	93
Caput IV. De excusatione a lege	95
V. De dispensatione	99
Art. I. De potestate et causa dispensandi	100
" II. Dispensationis interpretatio et cessatio	104
Caput VI. De legis abrogatione et derogatione	106
" VII. De Consuetudine et desuetudine	107
" VIII. De cessatione legis propter finem cessantem	110
" IX. De privilegiis	110

Tractatus IV. De peccatis.

Caput I. Notio et divisio	114
" II. De peccato mortali et veniali speciatim	116
" III. De distinctione specifica et numerica pecc.	120
" IV. De specifica distinctione pecc. internorum speciatim	126

Tractatus V. De virtutibus.

Caput I. Notio et divisio	133
" II. De virtutibus theologicis et moralibus	134
Scholion de 7 donis Spiritus Sancti de 8 Beati-	
tudinibus et de 12 Fructibus Spiritus Sancti	139

